

Opettajien häirintä työpaikalla ja verkossa

Luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden kokemuksia ja käsityksiä työpaikkakiusaamisesta

Elina Laurila

Elina Tähti

Kasvatustieteen pro-gradu -tutkielma

Syksy 2013

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Kaili Kepler-Uotinen

Tiivistelmä

Laurila, Elina & Tähti, Elina. Opettajien häirintä työpaikalla ja verkossa. Luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden kokemuksia ja käsityksiä työpaikkakiusaamisesta. Kasvatustieteen pro-gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos, 2013. 105 sivua.

Tässä työssä käsitellään luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta ja luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä siihen sisältyvästä verkkokiusaamisesta. Tutkimus on toteutettu sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta hyödyntäen. Aineisto on kerätty kyselylomakkeella ja puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Tutkimuksen tehtävät ovat: millaisena ja kenen taholta luokanopettajien työpaikkakiusaaminen ilmenee, millaisia käsityksiä luokanopettajilla ja luokanopettajaopiskelijoilla on verkkokiusaamisesta ja sen seurauksista sekä miten he toimisivat verkkokiusaamista kohdatessaan.

Tutkimustulokset osoittavat, että luokanopettajiin kohdistuu yleisesti ottaen melko vähän toistuvaa häirintää työpaikalla eli työpaikkakiusaamista. Yksittäiset vastaajat ilmoittivat kuitenkin kokeneensa työpaikkakiusaamista kuukausittain tai useammin. Yleisimmät yksittäiset kiusaamisen muodot ovat esimiehen ja kollegan taholta tiedon salailu (hallinnolliset keinot), oppilaiden taholta tahallinen nenäkäs käytös (verbaalinen häirintä) sekä oppilaiden vanhempien taholta työtaitojen arvostelu ja asiattomat kommentit (työskentelyn vaikeuttaminen).

Luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsitykset puolestaan osoittavat verkkokiusaamisen ilmenevän erilaisina asiattomuuksina, kuten haukkumisena ja nimitteilynä, joka tapahtuu yleisimmin sähköpostitse tai sosiaalisen median kautta. Seurauksien nähtiin olevan henkisiä, fyysisiä tai sosiaalisia. Verkkokiusan uskottiin voivan vaikuttaa negatiivisesti työyhteisöön ja opettajan maineeseen, mutta myös positiivisia seurauksia mainittiin. Luokanopettajilla oli opiskelijoita enemmän tietoa siitä, kehen he voivat kiusaamista kohdatessaan ottaa yhteyttä.

Haastateltavien käsitysten mukaan verkkoympäristön mahdollistamat anonyymiys ja kasvottomuus tekevät verkkokiusaamisesta helpompaa työpaikoilla kuin kasvokkain tapahtuvasta kiusasta. Toisaalta puolet haastateltavista uskoi alakoululaisten opettajiinsa kohdistaman kiusan olevan usein tahallisuuden sijaan typeryyttä ja ymmärtämättömyyttä. Luokanopettajien kokemusten mukaan opettajat kuitenkin kohtaavat eniten oppilailta tulevaa kiusaa työpaikallaan. Opettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsitykset verkkokiusaajatahoista tukevat tätä tulosta. Sen sijaan vanhemmista kiusaajina oli eriäviä tuloksia: opettajien kokemukset osoittavat, että vanhemmat eivät juuri kiusaa, mutta vastaajien käsityksissä verkkokiusaajatahoista vanhemmat olivat kahden yleisimmän kiusaajatahon joukossa.

Verkkokiusaamista on tutkittu Suomessa melko vähän, vaikka opettajien työpaikkakiusaaminen ja verkkokiusaaminen ovat ajankohtaisia aiheita. Tämän vuoksi sen esille tuominen on tärkeää. Tutkimus lisää tietoisuutta ilmiöstä ja näin ollen siitä voi olla hyötyä luokanopettajille oman työilmapiirin arvioimiseen ja kiusaamisen tunnistamiseen. Tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan työpaikkakiusaajien asenteisiin keskustelemalla aiheesta niin julkisesti kuin työpaikan sisällä.

Asiasanat: luokanopettaja, työpaikkakiusaaminen, Internet, verkkokiusaaminen

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Opettajien työpaikkakiusaaminen	8
2.1	Kiusaamisen määrittelyä	8
2.2	Opettajien kiusaajatohot	13
2.2.1	Opettaja kollegojen ja esimiehen kiusaamana	14
2.2.2	Opettaja oppilaiden ja oppilaiden vanhempien kiusaamana	18
3	Verkkokiusaaminen.....	21
3.1	Sosiaalinen media verkkokiusaamisen kenttänä	23
3.2	Verkkokiusaamisen muodot ja motiivit	24
3.3	Verkkokiusaamisen seuraukset	27
3.4	Verkkokiusaamisen kohtaaminen.....	28
4	Verkkokiusaamisen ja muun kiusaamisen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.....	31
5	Tutkimuksen toteuttaminen.....	32
5.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	32
5.2	Tutkimuksen tieteenfilosofiat.....	34
5.3	Tutkimusmenetelmät	36
5.4	Analyysimenetelmät	38
5.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	41
6	Luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta	43
6.1	Henkinen ja fyysinen häirintä.....	43
6.2	Hallinnolliset keinot, työskentelyn vaikeuttaminen ja verkkokiusaaminen	46
6.3	Yleisimmät kiusaamisen muodot kiusaajittain.....	49
7	Luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä verkkokiusaamisesta ...	52

7.1	Verkkokiusaamisen luonnehdintaa.....	52
7.1.1	Verkkokiusaamisen väylät	52
7.1.2	Kiusan ilmeneminen ja luonne.....	54
7.2	Verkkokiusaaminen kiusaajatahoittain.....	59
7.2.1	Oppilaiden vanhemmat	60
7.2.2	Oppilaat	61
7.2.3	Kollegat.....	64
7.2.4	Esimies	66
7.3	Verkkokiusaamisen seuraukset	68
7.3.1	Negatiiviset vaikutukset työyhteisöön	69
7.3.2	Henkiset, sosiaaliset ja fyysiset seuraukset opettajalle	70
7.3.3	Vaikutus opettajan maineeseen ja positiiviset seuraukset.....	73
7.4	Verkkokiusaamiseen puuttuminen	74
7.4.1	Kiusasta kertominen jollekin ulkopuoliselle.....	74
7.4.2	Yhteydenotto kiusaajaan ja kiusan tallentaminen	76
7.4.3	Kiusan huomiotta jättäminen ja kollegan kiusaamiseen puuttuminen.....	77
8	Pohdinta	79
8.1	Kokemukset työpaikkakiusaamisesta ja käsitykset verkkokiusaamisesta.....	79
8.2	Verkkokiusaamisen vieraus ja ajankohtaisuus	83
8.3	Ennaltaehkäisyn tärkeys	85
8.4	Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimuksen tarve	86
	Lähteet.....	89
	Liitteet	97
	Liite I Haastattelurunko.....	97
	Liite II Kyselylomake	98

1 Johdanto

Mediassa on viime aikoina ollut keskustelua erilaisesta opettajien kohtaamasta häirinnästä. Työpaikkakiusaamisesta onkin kirjoitettu ja sitä on tutkittu paljon (mm. Lehto & Sutela 2009; Polo 2011; Pörhölä & Kinney 2010; Tasala 1997). Näitä kahta ympäristöä, työpaikkaa ja koulua, harvoin kuitenkaan yhdistetään toisiinsa työpaikkakiusaamisesta puhuttaessa. Opettajien työpaikkakiusaamista ja siihen liittyvää verkkokiusaamista ei ole tutkittu yhtä paljon kuin koulukiusaamista tai työpaikkakiusaamista yleensä.

Tehtyjen tutkimusten (Vartia & Perkka-Jortikka 1994, 25–26) mukaan opettajien työpaikkakiusaaminen ilmenee kielteisenä käytöksenä toista ihmistä kohtaan ja voidaan määritellä henkiseksi väkivallaksi, kun se on toistuvaa, pitkäaikaista ja jatkuvaa. Kiusaamisen toistuvuus näyttäytyy kuitenkin erilaisena verkkokiusaamisessa kuin kasvokkain tapahtuvassa. Vaikka kiusaaja on lähettänyt kiusan vain kerran, kiusattu voi törmätä siihen Internetissä yhä uudelleen. (Kowalski ym. 2008, 62.)

Kiusaamisen ja leikinlaskun välinen raja voi olla joskus hyvin pieni. Työrauhahäiriöt eivät sinänsä ole henkistä väkivaltaa, jos häiriköinti ei kohdistu nimenomaan opettajaan tai häirinnällä ei ole varsinaista päämäärää (Kauppi 2006, 24). Kiusatuksi tulemisen kokemuksen subjektiivisuuden takia joissakin tapauksissa voikin olla kyse enemmän uhrin herkstä reagoinnista kuin tarkoituksellisesta kiusaamisesta (Kaitainen & Vintturi 1999, 104). Tutkimuksessamme olemme määritelleet kiusaamisen vastaajien kokemusten ja käsitysten perusteella. Jos opettaja kokee tulleen kiusatuksi, kyse on henkisestä väkivallasta, vaikka se ei muille kiusaamisena näyttäytymisikään (Kauppi 2006, 52–53).

Tutkittuamme luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta meille heräsi kiinnostus tutkia tarkemmin verkkokiusaamista. Opettajien kokemukset verkkokiusaamisesta olivat vähäisiä emmekä siksi saaneet mielestämme riittävästi tietoa tästä kasvavasta kiusaamisen muodosta. Kuitenkin mediassa on viime aikoina käsitelty tapauksia, joissa oppilaan opettajastaan kuvaama loukkaava video on päätynyt Internetiin ja opettajia on näin kiusattu verkossa. Vaikka lehtien palstoille päättyneet kiusaamistapaukset osoittavat verkkokiusaamista ilmenevän, opettajiin kohdistuvasta verkkokiusaamisesta ei ole riittävä-

ti tietoa. Tämän vuoksi olemme työssämme esitelleet myös nuorten välistä verkkokiusaamista, sillä voidaan olettaa, että kiusaamisen muodot ja väylät ovat pääosin samat.

Tässä tutkimuksessa olemme tarkastelleet niin luokanopettajien työpaikkakiusaamista yleensä kuin siihen sisältyvää verkkokiusaamista seuraavien tutkimusongelmien ja tutkimuskysymysten kautta: Millaisia kiusaamisen muotoja luokanopettajiin kohdistuu? Ketkä kiusaavat luokanopettajia? Millaisena luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat näkevät luokanopettajien verkkokiusaamisen? Mikä on luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsitys siitä, millaisia seurauksia verkkokiusaamisesta voi olla luokanopettajille ja työyhteisölle? Miten luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat toimisivat joutuessaan itse verkkokiusatuksi tai havaitessaan verkkokiusaamista? Tutkimus toteutettiin kahdessa osassa määrällisenä luokanopettajien kokemuksia kartoittaneena työpaikkakiusaamistutkimuksena ja laadullisena käsityksiä selvittävänä verkkokiusaamistutkimuksena.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on auttaa luokanopettajia ja luokanopettajaopiskelijoita tunnistamaan opettajiin kohdistuvaa työpaikkakiusaamista, kuten verkkokiusaamista ja ymmärtämään sitä ilmiönä. Tutkimuksen anti niin meille itsellemme kuin muille opettajille tiivistyy hyvin erään haastatellun opettajan kommentissa, jossa hän uskoi työn antavan aiheesta lisätietoa opettajalle ja valmiuksia verkkokiusaamisen kohtaamiseen.

Tutkimusraportissamme esittelemme aluksi työpaikkakiusaamistutkimuksia ja määrittelemme keskeisimmät työpaikkakiusaamiseen liittyvät käsitteet. Tämän jälkeen keskitymme tarkemmin yhteen työpaikkakiusaamisen muotoon, verkkokiusaamiseen. Seuraavaksi kerromme lyhyesti tämän tutkimuksen toteuttamisesta, josta siirrymme analyysiin. Analyysissä esittelemme ensin luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta ja sitten luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä verkkokiusaamisesta.

2 Opettajien työpaikkakiusaaminen

2.1 Kiusaamisen määrittelyä

Kiusaaminen on käsitteenä ja ilmiönä hyvin laaja. Kiusaamisen kohteeksi saattaa joutua kuka vain iästä, sukupuolesta tai asemasta huolimatta. Kiusaamisen eri muodoista koulu-kiusaamista on tutkittu paljon ja sen ehkäisemiseksi on kehitetty erilaisia ohjeistoja¹ ja hankkeita². Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen lisäksi myös aikuiset voivat joutua kiusatuiksi työpaikallaan. Sekä työpaikkakiusaaminen että koulukiusaaminen voivat tapahtua erilaisissa ympäristöissä. 2000-luvun mediayhteiskunta on lisännyt Internetin käyttöä ja sitä myötä mahdollistanut myös kiusaamisen verkon välityksellä eli verkkokiusaamisen.

McQuade, Colt ja Meyer (2009, 35) erottavat kiusaamisen ja riidan käsitteen toisistaan. Kiusaamisessa kiusaajalla on ylivalta kiusatusta, jota hän jollakin tavalla dominoi yleensä kauan aikaa. Riita sen sijaan sisältää keskinäisiä erimielisyyksiä. Siinä yksi tai useampi asianosainen saattaa pitää itseään ”uhrina”, jonka on puolustettava oikeuksiaan. Kiusaamisessa taas kiusaaja kohdistaa yksisuuntaista aggressiota kiusattu(j)a kohtaan. (McQuade ym. 2009, 35.)

Isotalon (2006) mukaan kiusaaminen on perinteisesti mielletty kahden ihmisen, kiusaajan ja kiusatun väliseksi ongelmaksi. Kiusaamisen kohteena voi kuitenkin olla useampia henkilöitä tai jopa kokonainen ihmisryhmä (Isotalo 2006, 46). Samoin kiusaamisen aiheuttajina voi olla usea ihminen, yhteisö tai ryhmä (Isotalo 2006, 46; Olweus 1991, Olweuksen 1992, 14 mukaan). Koulukiusaamistutkimusten ansiosta on selvinnyt, että kiusaamistapah- tumassa voi olla jopa yhdeksän eri roolia: kiusaaja, kiusaajan apuri, kiusaamisen aktiivinen tukija, kiusaamisen passiivinen tukija, sitoutumaton sivustaseuraaja, ulkopuolinen, kiusaamisen paheksuja, kiusatun puolustaja ja kiusattu. Kiusaaminen onkin usein ryhmäilmiö. (Isotalo 2006, 46, 56.)

Kuten kiusaaminen on löytänyt tiensä Internetin maailmaan, voidaan McQuaden ym. (2009, 182) mukaan sanoa myös koulukiusaamisen löytäneen tiensä aikuisten maailmaan

¹ Ks. esim. OAJ:n ohjeet koulukiusaamisen ja väkivallan ehkäisemiseksi:
http://www.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,710881&_dad=portal&_schema=PORTAL

² Ks. esim. <http://www.kivakoulu.fi/>

työpaikoille. Nuorten kiusaajien lisäksi myös aikuiset kiusaajat osoittavat toistuvaa aggressiivista ja vahingollista käytöstä alaisiaan ja työtovereitaan kohtaan. Tällaisesta käytöksestä seuraa työpaikan kokeminen stressaavana ja epämieluisana sekä kärsimystä ja jopa vihamielisyyttä aiheuttavana. (McQuade ym. 2009, 182.)

Työpaikkakiusaamista on kuitenkin alettu tutkia Suomessa vasta 1990-luvun alussa (Kauppi 2006, 23; Lahti & Louhiranta 1999, 8). Vielä 2000-luvun vaihteessa nimenomaan opettajien työpaikkakiusaamista oli tutkittu vähän (Kaitainen & Vintturi 1999, 48), vaikka kiusaaminen on opettajien keskuudessa yhtä yleistä kuin muissakin työyhteisöissä (Tasala 1997, 6). Siksi olemme tulevana luokanopettajina kiinnostuneita ilmiöstä. Myös monet opettajat ovat osoittaneet kiinnostustaan. Esimerkiksi eräs Isotalon tutkimukseen osallistuneista opettajista kommentoi opettajien työpaikkakiusaamista näin: ”Tärkeä asia, johon pitää kiinnittää enemmän huomiota. Hyvä, että joku puuttuu arkaan ja osittain vaiettuun aiheeseen.” (Isotalo 2006, 8–9.)

Työpaikkakiusaamiselle ei ole vakiintunutta käsitettä, mutta usein siitä kuitenkin käytetään arkikielessä ilmaisua *kiusaaminen* (Reinboth 2006, 13). Kiusaamisen ja työpaikkakiusaamisen määritelmät ovat hyvin samansuuntaiset. Reinbothin (2006, 15) mukaan työpaikkakiusaaminen on:

yhden tai useamman henkilön epäasiallista käyttäytymistä, joka kohdistuu yhteen tai useampaan henkilöön ja jonka kohde kokee loukkaavana ja häiritsevänä. Toiminta on jatkuvaa ja toistuvaa, ja sen kohteeksi joutuva kokee, ettei hän kykene puolustautumaan sitä vastaan.

Reinbothin lisäksi myös muut tutkijat, kuten esimerkiksi Kauppi (2006), ovat määritelleet työpaikkakiusaamisen hyvin samalla tavalla. Koulukiusaamisen määritelmä puolestaan vastaa suurelta osin työpaikkakiusaamisen määritelmiä. Myös siinä on mukana yksi tai useampi henkilö, jotka kohdistavat negatiivisia tekoja toiseen yksilöön toistuvasti (Olweus 1973, Olweuksen 1992, 14–15 mukaan). Negatiiviseksi teoksi Olweus (1973, Olweuksen 1992, 15 mukaan) määrittelee tahallisen vammojen tai epämiellyttävän olon tuottamisen toiselle ihmiselle. Negatiivisia tekoja voidaan saada aikaan paitsi verbaalisesti ja fyysisesti, myös sanattomasti ilmeillä ja eleillä (Olweus 1992, 15).

Kiusaamisen ja työpaikkakiusaamisen määritelmät ovat siis hyvin samanlaisia. Kuitenkin Varhama (2008, 24) on löytänyt joitakin eroavaisuuksia. Esimerkiksi fyysinen aggressiivisuus on koulukiusaamisessa yleisempää kuin työpaikkakiusaamisessa. Aikuiset käyttävät enemmän epäsuoraa kiusaamista, koska heillä on nuoria kehittyneemmät kognitiiviset taidot. Näin ollen he kykenevät nuoria hienovaraisempaan kiusaamiseen, kuten sosiaaliseen eristämiseen. Lisäksi koulukiusaamisessa uhri on useammin samaa sukupuolta kuin kiusaaja, jolloin kiusaamisen motiivina on pikemminkin hierarkia, kun taas työpaikkakiusaamisessa on usein kyse työhön liittyvästä kilpailusta. Koulukiusaamisessa kiusataan yleensä heikompaa yksilöä. Työpaikkakiusaamisessa sen sijaan kiusaamisen kohteena on usein vertainen, jollei kiusaaja ole esimies. (Varhama 2008, 24.)

Työpaikkakiusaamista voi tapahtua julkisesti tai yksityisesti ja se voi sisältää muun muassa seksuaalista häirintää tai pakottamista johonkin muutokseen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi toistuvia epätodenmukaisia valituksia työntekijän tehokkuudesta. Työpaikkakiusaaminen voi johtua monesta syystä: kiusaamiseen kannustavasta ympäristöstä, yksilöllisestä narsismista ja oman uran luomisesta muiden kustannuksella, ilkeämielisistä työntekijöistä, jotka ovat mahdollisesti aiemmin olleet itse koulukiusattuja, tai se voi olla seurausta kasvavista menestyksen paineista. Oli syy mikä tahansa, työpaikkakiusaamisesta seuraa ilon, luottamuksen ja toivon menettäminen niin työntekijöillä kuin esimiehellä. Lisäksi seurauksena voi olla pelkoa ja yksilöllisten ja ryhmän saavutusten alentumista. (McQuade ym. 2009, 182–184.)

Yleensä työpaikkakiusaaminen alkaa hyvin hienovaraisesti ja osin tiedostamattomasti: kiusaaja ei ymmärrä, mitä hänen sanansa tai tekonsa aiheuttavat kiusatussa (Heinemann 1973, Rossi-Kemppaisen 1998, 30 mukaan). Toisaalta kiusaaminen saattaa olla myös tahallista, jolloin kiusaaja pyrkii itse hyötymään tilanteesta. Tämä tilanteesta hyötyminen voi olla tunneperäistä tai välineellistä. Tunneperäisessä kiusaamisessa kiusaaja pyrkii kokemaan tietynlaisia tunteita, kuten mielihyvää, pahan olon lieventymistä tai ahdistuksen vähentymistä. Välineellisessä kiusaamisessa kiusaaja pyrkii tekojensa avulla saavuttamaan jotain muuta, kuten paremman aseman työyhteisössä. (Reinboth 2006, 45.) Kiusaaminen voi ilmetä suorana ja näkyvänä hyökkäyksenä, mutta myös verbaalisena, epäsuorana ja passiivisena (Keashly & Jagatic 2002, 35; Rainivaara 2009, 60).

Einarsenin (1999) mukaan työpaikkakiusaamisen tyyppejä on ainakin kaksi: saalistava ja riitaan pohjautuva. Saalistavassa tyypissä kiusattu ei tee mitään kiusaamiseen provo-soivaa, vaan kiusaamiseen on jokin muu syy. Riitaan pohjautuvassa tyypissä taustalla on usein jokin konflikti, joka laukaisee kiusaamisen. (Einarsen 1999, 22–24.) Useissa lähteissä (ks. esim. Kaivola 2003; Lahti & Louhiranta 1999; Tasala 2002, Isotalon 2006, 62–63 mu-kaan) on osoitettu, että työpaikkakiusaaminen on yleensä syöksykierremäinen prosessi, joka etenee hitaasti ja melko huomaamattomasti suunnilleen seuraavien vaiheiden kautta:

- 1) ratkaisemattomia epäkohtia ja ristiriitoja työyhteisössä
- 2) lievää, epäsuoraa kiusaamista
- 3) suoraa kiusaamista
- 4) yhä vakavampaa kiusaamista
- 5) kiusatun syrjäytyminen
- 6) ratkaisemattomia epäkohtia ja ristiriitoja työyhteisössä.

Kiusaamisen syöksykierremäisen prosessin ensimmäisessä vaiheessa alkaa siis muodostua niin sanottuja kuppikuntia, jotka ovat seurausta aidon dialogin ja kommunikoinnin puut-teesta. Ihmiset korostavat, puolustavat ja tarjoavat omia mielipiteitään, ja saattavat jopa sanoa pahasti toisilleen. Esimiehellä ja muulla työyhteisöllä taas ei ole osaamista, halua tai uskallusta puuttua tilanteeseen. Kuppikuntien edelleen vahvistuessa siirrytään prosessin toiseen vaiheeseen. Kielteinen, enimmäkseen epäsuora käytös alkaa kohdistua entistä enemmän jollakin tavalla puolustuskyvyttömään ja helppoon ”syntipukkiin”. Kun kiusattu ymmärtää tilanteen, hän yleensä puolustautuu voimakkaasti. Tämä saattaa osaltaan pahenta-asioita, kun kiusaajat saavat syyn pitää kiusattua hyökkäävänä ja yhteistyökyvyttömänä ihmisenä. (Isotalo 2006, 62–63.)

Vähitellen kiusaaminen muuttuu epäsuorasta suoraksi ja avoimeksi. Kiusatun puolus-tautuessa aggressiivisesti häntä koskevat uskomukset hankalana ihmisenä vahvistuvat. On-gelmien syy nähdään työyhteisön tai työn sijaan kiusatussa itsessään. Tämä johtaa yhä va-kavampaan kiusaamiseen, jossa kiusaaminen on avointa ja työyhteisön hyväksymää. Kiu-sattu pyrkii usein saamaan apua työyhteisön ulkopuolelta. Muu työyhteisö sen sijaan ajatte-lee ongelman poistuvan, jos kiusattu vaihtaa työpaikkaa. Seurauksena on kiusatun syrjäy-

tyminen työyhteisöstä tai jopa työelämästä. Tämän myötä ongelma työyhteisössä ratkeaa näennäisesti vähäksi aikaa. Varsinainen ongelma, ratkaisemattomat ristiriidat työyhteisössä, on kuitenkin edelleen olemassa, ja alkaakin vähitellen nousta taas esiin. Syntyy entistä pahempia epäkohtia, ja näin syöksykierrämäinen prosessi alkaa alusta. (Isotalo 2006, 63.)

Hämäläinen ja Sava (1989, 95–98) kuvaavat tyypillisen työpaikkakiusaajan olevan aggressiivinen ja itsetunnon heikko sekä yrittävän selvittää ahdistuksestaan vähättelemällä muita, kiusaamalla ja tuomalla itseään esiin. Lisäksi työpaikkakiusaaja etsii syntipukkeja, joiden niskaan voi kaataa omat epäonnistumisensa. Kiusaaja esiintyy ”työpaikan omistajana”, puolustaa reviiiriään ja kerää ympärilleen oman klikkinsä. Ongelmallisen työntekijän käytöstä voidaan selittää muiden elämän osa-alueiden ongelmia tarkastellen. Suhde- ja yhteisökeskeisessä tarkastelussa ihmisen piirre on ongelma vasta sitten, kun joku kokee sen ongelmaksi. Kiusaaja ei siis voi kiusata, ellei joku koe sitä kiusaksi. (Jankola 1991, Rossi-Kemppaisen 1998, 29 mukaan.)

Vartia ja Perkka-Jortikka (1994, 26) tähdentävätkin, että ihmiset kokevat asiat eri tavalla, minkä vuoksi rajanveto henkisen väkivallan ja harmittoman leikinlaskun välillä on vaikeaa. Eri työpaikkojen kulttuurit sallivat eriasteisen leikinlaskun (Rossi-Kemppainen 1998, 31). Erilaisen huumorin lisäksi myös puutteelliset työolot tai työn rakenteelliset ongelmat voivat olla osatekijöinä työpaikan ihmissuhdeongelmien taustalla. Esimerkiksi liika kiire ja työnkuvien epäselvyys aiheuttavat yhteentörmäyksiä. (Vartia 1994, 202.)

Opettajien työpaikkakiusaaminen on vähäisestä tutkimuksesta huolimatta melko yleistä. Esimerkiksi Tasala (1997, 6) kertoo työpaikkakiusaamista esiintyvän enemmän sairaaloissa, kouluissa ja seurakunnissa eli suljetuissa ja byrokraattisissa työyhteisöissä kuin muissa työyhteisöissä. Jo vuonna 1997 tehdyssä työolotutkimuksessa työpaikkakiusaamista esiintyi opetuslalla kolmanneksi eniten (46 %) heti terveydenhoitoalan (58 %) ja sosiaalialan (47 %) jälkeen (Lehto & Sutela 2004, 57).

Pohjoismaisten tutkimusten mukaan vakavan ja jatkuvan kiusaamisen tai henkisen väkivallan kohteena työpaikallaan kokee olevansa 2–6 % työntekijöistä. Lisäksi 8–16 % on ollut jossain vaiheessa kiusaamisen kohteena, ja jopa puolet on joskus havainnut ilmiön työpaikallaan. (Isotalo 2006, 53.) Innola ja Mikkola (2009, 119) raportoivat vuonna 2009 noin kymmenen prosentin opettajista kokeneen itseensä kohdistuvan kiusaamisen päivittäiseksi kuormittavaksi tekijäksi.

Työpaikoilla kiusataan naisia useammin kuin miehiä (Vartia & Hyyti 2002, 120). Rossi-Kemppaisen (1998, 28) tutkimuksessa useimmiten kiusaajana oli nainen ja mies, toiseksi eniten nainen ja kolmanneksi eniten mies. Vallan jakautuminen saattaa selittää osittain nämä tulokset, sillä kiusaaminen voi liittyä myös vallankäyttöön (Kauppi 2006, 24; Tasala 1997, 48). Esimerkiksi esimiehet saattavat tulla harvoin kiusatuksi alaistensa taholta juuri valta-asemansa takia. MacIntoshin (2005, 901) tutkimuksen mukaan kiusaaja voikin olla kuka tahansa, jolla on kohdettaan enemmän valtaa. Henkisen kiusaamisen osalta vahvemman on helpompi kiusata halutessaan heikompaansa (Kauppi 2006, 24). Tällöin valtasuhteet vaikuttavat siihen, kuka on kiusaaja.

Vallan lisäksi kiusaamisen taustalla vaikuttaviin tekijöihin lukeutuu arvojärjestys henkilöstön välillä. Arvojärjestyksen ja opettajan aseman määräytymiseen voivat vaikuttaa muun muassa opettajan ikä, sukupuoli, koulutus, opettajakokemuksen määrä, sen hetkessä koulussa toimimisen aika, työsuhteen vakinaisuus ja opetettava aine. Tämä asema työyhteisössä voi vaikuttaa esimerkiksi tuntijakoon ja siihen, kuka esimerkiksi käyttää ensimmäiset ja pisimmät puheenvuorot opettajankokouksissa. Uusi opettaja saattaakin tuntea itsensä ulkopuoliseksi opettajayhteisössä, sillä usein hänen ajatuksiaan ja ideoitaan ei huomioida. (Hämäläinen & Sava 1989, 28.)

2.2 Opettajien kiusaajatahot

Opettajien työpaikkakiusaaminen poikkeaa hieman muusta työpaikkakiusaamisesta erikoisen ympäristönsä vuoksi. Siinä, missä tavallisesti työpaikkakiusaamisen uhrin kokevat kiusaamista ainoastaan kollegoidensa tai esimiestensä taholta, opettajat voivat kokea sitä myös oppilaidensa ja oppilaiden vanhempien taholta. Kaupin ja Pörhölän (2010) mukaan opettajiin kohdistuva kiusaaminen tuleekin pääsääntöisesti neljältä taholta. Kiusaajia voivat olla oppilaat, työtoverit, esimiehet ja oppilaiden vanhemmat. (Kauppi & Pörhölä 2010, 131.)

Rossi-Kemppaisen (1998) tutkimuksessa kiusaajina esiintyi eniten johtajia. Muita kiusaajia olivat suosikkijoukko, opettajakollega, koko työyhteisö, oppilaat ja oppilaiden vanhemmat (Rossi-Kemppainen 1998, 26-27). Oppilaan opettajaansa kohdistamasta kiusaamisesta voidaan käyttää termiä *vertaisrajat ylittävä kiusaaminen* ja opettajien toisiinsa kohdistamasta kiusaamisesta termiä *vertaiskiusaaminen* (Terry 1998, 256). Kaupin tutki-

musaineiston perusteella vertaisrajat ylittävää kiusaamista tapahtuu eniten. Useissa tutkimuksissa (ks. esim. Aromaa 1999, Kivivuori 1996, Kivivuori 1997, Kivivuori & Tuominen 1999, Koivuranta 1999, Rantala & Keskinen 2005, Terry 1998, Kaupin 2006, 22–23 mukaan) tutkitaankin nimenomaan oppilaita opettajien kiusaajina.

Kiusaajia voivat olla niin yksittäiset henkilöt kuin isompikin joukko (Lipponen 2008, 35). Aktiivisessa työpaikkakiusaamisessa mukana on kuitenkin harvoin useampia henkilöitä (Kaitainen & Vintturi 1999, 101). Kiusaamistilanteita kehittyy helposti uuden opettajan tullessa kouluun, erityisesti vastavalmistuneen uuden opettajan ja eläkeikää lähestyvän opettajan välille (Lahti & Louhiranta 1999, 26).

Tutkimukset antavat ristiriitaista tietoa siitä, onko esimies harvemmin kiusaaja kuin työtoveri(t). Lipposen (2008, 28) mukaan näin on, vaikka Kauppi (2006, 60–62) uskookin useisiin tutkimuksiin vedoten esimiesten opettajiin kohdistaman kiusaamisen olevan yhtä yleistä kuin opettajien toisiinsa kohdistama kiusaaminen. Lipposen tutkimuksessa opettajien työpaikkakiusaamisesta yhdeksästä tapauksesta kolmessa kiusaaja oli koulun johtava opettaja ja hänen lisäksi joku toinen. Yhdessä näistä kolmesta tapauksesta johtavan opettajan lisäksi kiusaamisessa oli mukana koulunkäyntiavustaja, toisessa tapauksessa opinto-ohjaaja ja kolmannessa ainoastaan esimies. Muissa tapauksissa kiusaaja oli opettajan kollega. (Lipponen 2008, 50.) Tämän tutkimuksen tulokset tukevat siis olettamusta siitä, että esimies kiusaa alaistaan harvemmin kuin kollegat.

Lipposen (2008) tutkimuksessa opettajat kokivat kuitenkin työpaikkakiusaamista niin opettajakollegoiden kuin koulun esimiehen taholta. Kaitaisen ja Vintturin (1999, 101) tutkimuksessa puolestaan yhdestätoista työyhteisössä tapahtuvasta kiusaamistapauksesta seitsemässä työyhteisön johtaja oli kiusaamisessa jollakin tavalla mukana. Lahti ja Louhiranta (1999, 50) tuovat sen sijaan esiin tilanteen, jossa opettajat kiusaavat esimiestään. Tätä ei kuitenkaan ole käsitelty Lahden ja Louhirannan tutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa paljoa.

2.2.1 Opettaja kollegojen ja esimiehen kiusaamana

Työpaikkakiusaamisen muodot voivat olla hyvinkin moninaiset. Rossi-Kemppainen (1998, 67–81) on luokitellut koulutyöpaikkakiusaamisen muodot tutkimuksensa tulosten pohjalta

kahdeksaan kategoriaan: hallinnollisiin keinoihin, työn vaikeuttamiseen, sosiaaliseen eristämiseen, verbaaliseen aggressioon, maineen mustaamiseen, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, vakaumukseen tai yksityiselämään kohdistuvaan kiusaamiseen ja fyysisiin hyökkäyksiin. Nämä jakautuvat vielä alakategorioihin (ks. Rossi-Kemppainen 1998, 67–81).

Vartia ja Paananen ovat puolestaan ryhmitelleet yleensä työpaikkakiusaamisen muotoja kuuteen ryhmään niiden yleisyyden mukaan. Ryhmät ovat yleisyysjärjestyksessä 1) mustamaalaaminen sekä työn ja yksityiselämän kritisointi, 2) sosiaalinen eristäminen työyhteisön sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, 3) työtehtävien sisällön ja määrän muuttaminen, 4) uhkailu ja huutaminen, 5) fyysinen väkivalta tai sillä uhkailu, sekä 6) mielenterveyden kyseenalaistaminen. (Vartia & Paananen 1992, 12–15.) Nämä vastaavat suurelta osin Rossi-Kemppaisen (1998) esittämiä kategorioita.

Lahden ja Louhirannan (1999, 58) tutkimuksessa yleisimpiä, mutta Vartian ja Paananen luettelosta poikkeavia kiusaamisen muotoja olivat virkavirheen etsiminen, kiusaamisen passiivinen hyväksyminen, oppilaiden tai vanhempien vetäminen mukaan kiusaamiseen, syntipukiksi tekeminen ja sukupuolinen häirintä. Työpaikkakiusaaminen voi olla lisäksi alempiarvoisena pitämistä ja sen osoittamista sanallisesti, keskeyttämistä ja vihaisella äänensävyllä puhumista (Keashly & Jagatic 2002, 40–41) sekä kiusatun älyllisten kykyjen, taitojen ja luotettavuuden toistuvaa kyseenalaistamista eri tavoin (Rainivaara 2009, 60). Suuri osa edellä mainituista työpaikkakiusaamisen muodoista on tuotu esille myös muissa tutkimuksissa ja artikkeleissa (mm. Einarsen 1999, 24–25; Keashly & Jagatic 2002, 40–41).

Opettajan kohdatessa kiusaamista kollegansa taholta kiusaamistapaukset ovat pitkäkestoisempia ja toistuvampia kuin oppilaan ollessa kiusaaja. Sama kiusaaja saattaa kiusata uhriaan pitkän ajan eri tapoja käyttäen. Myös kiusaamisen muodot ovat erilaisia toisten opettajien ja esimiesten ollessa kiusaajina kuin oppilaiden ollessa kiusaajina (Kauppi 2006, 49.) Opettajien ja esimiesten kiusaamistavat ovat useimmin laadultaan henkisiä (Kaitainen & Vintturi 1999, 105), kuten myös Rossi-Kemppaisen (1998) ja Vartia ja Paananen (1992) tutkimukset ja niiden pohjalta muodostetut kategoriat osoittavat.

Työpaikkakiusaaminen on siis suurelta osin henkistä, josta useissa aihetta käsittelevissä tutkimuksissa käytetään termiä *henkinen väkivalta*. Henkinen väkivalta voi olla hyvin huomaamatonta, kuten merkitseviä silmäyksiä ja ilmeitä, olankohauttelua, puhumattomuutta ja hymähtelyä (Rantala & Keskinen 2005, 122; Vartia & Perkka-Jortikka 1994, 29).

Henkisen väkivallan näkyviä ja helpommin huomattavia muotoja ovat pilkkaaminen ja kovaääninen uhkailu. Lisäksi kiusaaminen voi ilmetä muun muassa mielipiteiden sivuuttamisena, puheiden kääntämisenä puhujaa vastaan ja eristämisenä. (Rantala & Keskinen 2005, 122; Vartia & Perkka-Jortikka 1994, 29.) Eristäminen onkin yksi opettajien välisen henkisen väkivallan yleisimmistä muodoista (Kauppi 2006, 49).

Lipposen (2008, 2) tutkimuksessa työpaikkakiusaaminen johtui työyhteisön sisäisistä ongelmista tai suvaitsemattomuudesta erilaisuutta kohtaan, joka ilmeni useimmiten muissakin tutkimuksissa esiteltyinä sosiaalisena eristämisenä ja mustamaalaamisena. Esimerkiksi Lipposen tutkimuksessa opettajat olivat kokeneet eniten sosiaalista eristämistä sekä ammatitaidon vähättelyä. Tyypillistä tutkimuksen tapauksille oli se, että kiusaamisen muotoja esiintyi useita samanaikaisesti. (Lipponen 2008, 56.)

Esimiehen kiusatessa alaistaan kiusaaminen näkyy muun muassa työtehtävien muuttumisena kiusatun kannalta epämieluisiksi, alaisen työn mitätöintinä, aliarvioimisena, työn tulosten arvostelemisena ja haukkumisena (Lipponen 2008, 37). Myös Kauppi (2006, 49) sekä Kaitainen ja Vintturi (1999) esittävät esimiehen kiusaavan alaisiaan hallinnollisilla keinoilla. Hallinnollisia keinoja ovat työtehtävien ja vaikutusmahdollisuuksien rajoittaminen sekä uhrin lukujärjestykseen ja sitä kautta myös tämän palkkaukseen vaikuttaminen (Kaitainen & Vintturi 1999, 102). Lisäksi esimies voi kiusata muun muassa seuraavilla vallan väärinkäytön muodoilla: kohtuuttomat vaatimukset, loukkaaminen, alentavat käytöstavat, sopimaton koskettelu, raivostuttavat sähköposti- tai vastaajaviestit tai luurin lyöminen korvaan (McQuade ym. 2009, 183).

Blase ja Blase (2006, 128) jakavat esimiesten opettajiin kohdistaman henkisen väkivallan kolmeen tasoon: epäsuoraan (hillitysti aggressiivinen), suoraan (yltyvä aggressiivisuus) ja suoraan (ankara aggressiivisuus) tasoon. Epäsuoraan henkiseen väkivaltaan kuuluu muun muassa opettajien ajatusten ja tunteiden vähättely sekä opettajien eristäminen ja hylkääminen. Suoraan, yltyvään henkiseen väkivaltaan liittyy esimerkiksi vakoilua, sabotointia, varastamista ja opettajan työvälineiden tuhoamista. Suoraa, ankaraa henkistä väkivaltaa käyttäessään esimies voi muun muassa nuhdella ilman hyvää syytä, kohdella uhrin oppilaita epäreilusti ja yrittää savustaa uhrinsa pois työstään. (Blase & Blase 2006, 129–131.) Kunkin tasoon liittyy lisäksi erilaisia alamuotoja, jotka vastaavat huomattavasti aiemmin esitettyjä opettajien kollegoidensa tai esimiehensä taholta kokeman kiusaamisen muotoja.

Opettaja voi kokea henkistä väkivaltaa myös verkkokiusaamisen muodossa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Koska sosiaalinen media ilmiönä on vielä nuori, siihen liittyvät oikeuskäytännöt ovat vasta muotoutumassa. Kuitenkin on jo näyttöä siitä, että työnantaja on puuttunut työntekijöiden vapaa-ajalla tapahtuneeseen toimintaan sosiaalisessa mediasa päättämällä työsuhteen. Opetusalalla on ollut esimerkiksi tapaus, jossa opettaja irtisanotti tehtävästään, koska hän oli blogissaan kirjoittanut arvostelevaan sävyyn koulun henkilökunnasta. (Lahtinen & Haanpää 2012, 47–48.)

Vaikka tässä esittelemmekin lähinnä opettajien kollegoidensa tai esimiehensä taholta tulevan kiusaamisen muotoja, myös esimiestä voidaan kiusata. Esimiestä kiusataan muun muassa yrittämällä vaikeuttaa hänen työskentelyään ja työtehtäviensä suorittamista (Leymann 1986, 31–33). Eräässä tapauksessa häiritsijä tuomittiin maksamaan sakkoja laittomasta uhkauksesta ja vahingonkorvausta henkisistä kärsimyksistä, kun hän oli lähettänyt rehtorille tekstiviestin, jossa koulua uhattiin terrorismilla. Koska tekstiviesti oli lähetetty salaisella lähettäjänimellä, rehtorilla oli perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa puolesta. (Lahtinen & Haanpää 2012, 49.)

Lipponen (2008) tutkimuksen mukaan naisiin ja miehiin kohdistuu toisistaan poikkeavaa kiusaamista. Naisia kiusataan enemmän passiivisilla, hiljaisilla ja näkymättömillä henkisen väkivallan keinoilla kuin miehiä. Naiset joutuvat miehiä useammin myös seksuaalisen ahdistelun kohteiksi. Miehet puolestaan joutuvat naisia useammin aktiivisen ja näkyvän kiusaamisen kohteeksi, he saavat enemmän suullisia uhkauksia ja heidän työtään moititaan. (Lipponen 2008, 32.) Kasvokkain tapahtuva kiusaaminen on yleisempää miesten keskuudessa, kun taas verkkokiusaaminen on yleisempää naisilla (Nansel ym. 2001 ja Kowalski & Limber 2006, Kowalskin ym. 2008, 101 mukaan).

Myös kiusaajina naiset ja miehet ovat erilaisia. Miehet kiusaavat eristämällä, naiset pahaa puhumalla ja nolaamalla (Leymann 1990, Rossi-Kemppaisen 1998, 82 mukaan). Naisten toisiin kohdistama yleisin kiusaamisen muoto on verbaalinen aggressio, ja sen jälkeen tulevat mustamaalaus ja sosiaalinen eristäminen. Miehet kiusaavat eristämällä uhrinsa sosiaalisesti, kiusaamalla henkilökohtaisista ominaisuuksista ja yksityiselämästä ja kolmantena vaikeuttamalla uhrinsa työtä ja osoittamalla verbaalista aggressiota uhriaan kohtaan. (Rossi-Kemppainen 1998, 82.)

2.2.2 Opettaja oppilaiden ja oppilaiden vanhempien kiusaamana

Opettajanhuoneessa kiusaaminen voi olla hyvin peiteltyä ja hienovaraista, mutta myös hyvin raakaa. Opettajat saattavat kuitenkin kokea työpaikkakiusaamista lisäksi myös välitunneilla ja luokkahuoneissa oppilaidensa taholta. Kaupin ja Pörhölän vuonna 2009 toteuttaman kirjallisuuskartoituksen pohjalta voidaan nimetä oppilaiden opettajiin kohdistaman kiusaamisen tyypillisimpiä muotoja. Näitä ovat opettajaa loukkaava verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä, uhkailu ja opettajan kokema väkivallan uhka, sukupuolinen häirintä, opettajan omaisuuden vahingoittaminen sekä häirintä viestintäteknologian välityksellä (Kauppi & Pörhölä 2010, 133).

Opettajaa loukkaavasta viestinnästä esimerkkinä ovat oppilaiden keskuudessaan kerrotut opettajaa loukkaavat vitsit ja opettajan yksityisasioiden levittely. Vitsit ja yksityisasioiden levittely ovat epäsuoraa kiusaamista (Kauppi & Pörhölä 2009, 51; Kauppi & Pörhölä 2010, 133), jota esiintyy myös opettajien välisessä kiusaamisessa. Opettajien oppilaidensa taholta kohtaaman häirinnän muotoja ovat lisäksi nimittely, irvailu tai solvaaminen, asiatomat kommentit, karkea kielenkäyttö, tahallinen nenäkäs käytös ja kieltäytyminen yhteistyöstä opettajan kanssa (Kauppi & Pörhölä 2009, 50).

Lisäksi oppilaiden opettajiinsa kohdistamia kiusaamisen muotoja voivat olla pilkkaaminen, herjaaminen ja nimittely (Kauppi 2006, 26), joista myös Kauppi ja Pörhölä (2009, 51; 2010, 133) ovat raportoineet tutkimuksissaan. Yleisimpiä kiusaamisen tapoja olivat kuitenkin Kaupin ja Pörhölän (2010) tutkimuksessa kieltäytyminen yhteistyöstä, piiloutuminen tai toistuva myöhästely oppitunnilta. Nämä kiusaamisen tavat ovat esimerkkejä opettajaan epäsuorasti kohdistuvasta viestinnästä, jonka opettaja voi kokea kiusaamiseksi sen ollessa toistuvaa. (Kauppi & Pörhölä 2010, 139.) Lisäksi Rantalan ja Keskinen (2005, 141) tutkimuksessa yläkoulun oppilaat häiritsivät usein opetustilanteita opettajia kiusatakseen. Työrauhahäiriöt eivät kuitenkaan sinänsä ole henkistä väkivaltaa, jos häiriköinti ei kohdistu nimenomaan opettajaan tai häirinnällä ei ole varsinaista päämäärää (Kauppi 2006, 24).

Väkivallan uhkaa ja fyysistä väkivaltaa kohtaavat useammin alakoulun kuin yläkoulun opettajat (Kauppi 2006, 35; Kauppi & Pörhölä 2009, 51; Kauppi & Pörhölä 2010, 134). Nämä tulokset ovat erilaiset sen mukaan, miltä pohjalta niitä tarkastelee. Esimerkiksi opet-

tajan iällä ja sukupuolella on merkitystä. (Kauppi & Pörhölä 2010, 134.) Peruskoulun opettajat ovat iän ja sukupuolen vaikutuksista huolimatta kuitenkin useammin oppilaidensa häirinnän tai väkivallan kohteena kuin ylempien koulutusasteiden opettajat (Kauppi & Pörhölä 2009, 55).

Henkisen väkivallan muodoista Kauppi (2006, 26) poimii aineistonsa pohjalta yleisimmäksi oppilaiden opettajiin kohdistaman erimuotoisen loukkaavan käytöksen. Opettajat kohtaavat loukkaavaa kommunikaatiota oppilaidensa taholta tyypillisesti tilanteessa, jossa oppilas on rikkonut koulun sääntöjä tai tilanteessa, jossa opettaja yrittää lopettaa oppilaiden välistä tappelua tai riitaa (Kauppi & Pörhölä 2009, 51). Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että oppilaiden opettajiin kohdistama kiusaaminen voi ilmetä loukkaavana, vihamielisenä ja epäeettisenä, seksuaalisävytteisenä viestintänä (Kauppi & Pörhölä 2010, 133). Loukkaavan viestinnän tyypillisimpiä muotoja ovatkin haukkuminen, nimittely, sopimaton kielenkäyttö, loukkaava elehdintä ja yhteistyöstä kieltäytyminen, joihin liittyy seksuaalisävytteisiä termejä, kuten ”homo” tai ”huora” (Kauppi & Pörhölä 2009, 51; Kauppi & Pörhölä 2010, 133).

Kaupin omassa tutkimuksessa sen sijaan opettajiin kohdistuvista kiusaamisen muodoista sukupuolinen häirintä on harvinaisimpien joukossa (Kauppi 2006, 33). Alle 16-vuotiaiden kanssa työskentelevät opettajat kokevat seksuaalista häirintää muita häirinnän muotoja vähemmän (Kauppi & Pörhölä 2009, 53). Yleisimpiä sukupuolisen häirinnän muotoja ovat opettajan ulkonäköön liittyvät huomautukset, raiskausuhkaukset (joita opettajat eivät yleensä ottaneet todellisina uhkina, vaan loukkauksena), opettajan seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvät väitteet ja pornografisten kuvien esittäminen (Lahelma 1996).

Muiksi sukupuolisen häirinnän muodoiksi on esitetty kiusallisten huomioiden tekemistä, häirintäpuheluita, verbaalisia seksuaalisävytteisiä kommentteja, elehdintää, vihjailevia kirjoituksia, fyysistä lähestymistä, epäsoivia ehdotuksia ja seksuaalista lahjontaa (Kauppi 2006, 20–31, 33). Oppilaiden sukupuolisen häirinnän kohteiksi joutuvat jopa muita opettajaryhmiä useammin erityisesti naispuoliset erityisopettajat. Suomalaiset erityisopettajat kokevat sukupuolisen häirinnän lisäksi oppilaiden taholta huomattavan usein myös fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa. (Kauppi 2006, 30, 35.)

Suomalaisten tutkimusten pohjalta on muodostettu neljä kategoriaa opettajien oppilaidensa taholta kokeman seksuaalisen häirinnän muodoista (Kauppi & Pörhölä 2009, 52). Nämä kategoriat ovat verbaalinen häirintä, fyysinen koskettelu, säädytön nonverbaali käy-

tös ja häirintä puhelimitse (Kauppi & Pörhölä 2009, 52–23), joista viimeinen voi olla myös anonyymiä. Kouluajan ulkopuolella kiusaaminen onkin usein anonyymiä. Kiusaamisen muotoja kouluajan ulkopuolella ovat muun muassa nimittely bussipysäkillä, kirjoittelu opettajista yleisiin tiloihin, törkeyksien huutelu opettajan kodin edessä, sähköpostitse häiritseminen ja muu Internetin välityksellä tapahtuva häirintä. Internetin välityksellä tapahtuvaa häirintää ei vielä kuitenkaan esiinny kovin runsaasti. (Kauppi 2006, 27; Kauppi & Pörhölä 2009, 54.) Tosin, koska tietokoneiden ja Internetin käyttö on kyseisten tutkimusten julkaisuvuosista yleistynyt, verkkokiusaamista esiintyy enemmän. Lahtinen ja Haanpää (2012) tuovatkin esiin muutaman melko tuoreen tapauksen yläkoulu- ja lukioikäisten oppilaiden aiheuttamasta verkkokiusaamisesta.

Yksi yleinen kiusaamispaikka Internetissä on sosiaalinen media. On hyvin todennäköistä, että Internetiin tallentamaansa materiaaliin tulee vielä myöhemmin törmäämään. On siis syytä harkita, mitä sosiaaliseen mediaan kirjoittaa. Suutuspäissään saattaa tulla kirjoittaneeksi sellaista, mitä myöhemmin katu. Lahtinen ja Haanpää (2012, 48) kertovat tapauksesta, jossa lukiolainen herjasi opettajaansa Internetin keskustelupalstalla saatuaan kokeesta hylätyn arvosanan. Opettaja ilmoitti asiasta poliisille kunnianloukkausrikoksena, ja poliisi tuomitsi opiskelijan maksamaan sakkoja. (Lahtinen & Haanpää 2012, 48.)

Myös YouTubea on käytetty kiusaamisen ympäristönä. 15-vuotias opiskelija joutui maksamaan oikeudenkäyntikulujen lisäksi sakkoja ja korvausta henkisestä kärsimyksestä laitettuaan YouTubeen opettajaa törkeästi halventavan pilkkalaulun. Toisessa oikeustapauksessa 15-vuotias opiskelija joutui maksamaan vastaavanlaisia korvauksia ladattuaan YouTubeen videon opettajan lauluesityksestä koulun juhlassa. Videossa väitettiin opettajan olevan psyykkisesti sairas esiintyjä psykiatrisen sairaalan tilaisuudessa. (Lahtinen & Haanpää 2012, 49.)

Aina asian ei tarvitse mennä oikeuteen asti, mikäli asia saadaan sovittua molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Sovintoon päästiin muun muassa tapauksessa, jossa oppilas oli ladannut IRC-galleriaan videon, jossa oli kuvattu opettajaa samalla kun toinen oppilas käyttäytyi häiritsevästi luokassa. Rehtori ilmoitti asiasta poliisille, joka soitti oppilaalle ja tämä poisti videon Internetistä. Opettajalle maksettiin kahdensadan euron korvaus oppilaan kesälomatilistä. (Lahtinen & Haanpää 2012, 49–50.)

Verkkokiusaamiseen voivat yläkoulu- ja lukioikäisten oppilaiden lisäksi syyllistyä myös alakouluikäiset oppilaat. Amerikkalaisen tutkimuksen (2005–2006) mukaan 41 % 5–12-vuotiaista lapsista käyttää Internetiä yksin, ilman vanhempien valvontaa. Kuitenkin 93 % vanhemmista luulee tietävänsä, mitä heidän lapsensa tekee Internetissä. (Kowalski ym. 2008, 91.) Tulos on hieman huolestuttava, ja onkin hyvin tärkeää, että vanhemmat keskustelevat lastensa kanssa siitä, mikä on asiallista käytöstä Internetissä ja mikä ei. Myös perheen omat säännöt tietokoneen käytöstä ovat tärkeitä. Lisäksi vanhempien on hyvä ainakin ajoittain konkreettisesti tarkistaa, missä Internet-sivuilla lapsi liikkuu, ja mitä hän niillä tekee. (Kowalski ym. 2008, 94.)

Oppilaista opettajien kiusaajina näyttää olevan paljon tutkimustietoa niin koulussa kuin vapaa-ajalla. Sen sijaan oppilaiden vanhemmista kiusaajina on hyvin vähän tietoa, vaikka Kaupin (2006, 73) kirjallisuuskatsauksen aineisto osoittaa, että opettajat kokevat oppilaiden, kollegoiden ja esimiesten taholta tulevan kiusaamisen lisäksi kiusaamista myös tältä taholta. Erityisesti alakoulussa opettajat pelkäävät oppilaiden taholta tulevan kiusaamisen lisäksi myös näiden vanhempien taholta tulevaa kiusaamista (Fisher & Kettl 2003, 82). Tämä vanhempien opettajiin kohdistama kiusaaminen on pääasiassa henkistä väkivaltaa (Kauppi 2006, 73). Opettajien kokema kiusaamista oppilaiden vanhempien taholta ei ole tutkittu kovinkaan paljon. Tämä tutkimuksellinen aukko tulisi korjata, ja olemmekin omassa tutkimuksessamme huomioineet myös oppilaiden vanhemmat luokanopettajien kiusaajina niin verkkoympäristössä kuin muussa kiusaamisessa.

3 Verkkokiusaaminen

Viestintäteknologian välityksellä tapahtuvasta kiusaamisesta puhutaan eri lähteissä eri käsitteillä. Se voi olla verkkokiusaamista, elektroniikkavälitteistä kiusaamista, nettihäirintää, nettikiusaamista tai netissä tapahtuvaa väijymistä (ETUCE 2009, 23). Nettiväijyminen viittaa käsitteenä Internetissä tapahtuvan kiusaamisen epäsuoraan käyttöön, kun taas muissa se voi olla niin epäsuoraa kuin suoraakin. Verkkokiusaaminen voikin olla joko suoraa tai epäsuoraa, ja molemmissa muodoissa viestintäteknologiaa käytetään pyrkimyksenä pilkata, loukata, häiritä, pelotella tai uhkailla (Raskauskas & Stoltz 2007, 2). Shariffin (2008, 32)

mukaan verkkokiusaaminen voi olla suoran eli avoimen ja epäsuoran eli piilevän kiusaamisen lisäksi myös psykologista.

Viestintäteknologian käsite kattaa useita eri viestintävälineitä, kuten videoneuvottelun, matkapuhelimen, kämmentietokoneen, pikaviestimet ja Internetin sekä Internetiin sisältyen sähköpostin ja keskustelufoorumit (Li 2007, 1778-1779; Sivunen 2007, 29). Toisaalta se voidaan rajata käsittämään myös ainoastaan Internetin välityksellä tapahtuva kiusaaminen (ks. esim. Ang & Goh 2010; Patchin & Hinduja 2006; Williams & Guerra 2007). Useissa nuorten välistä viestintäteknologian välityksellä tapahtuvaa kiusaamista tarkastelevissa tutkimuksissa tätä rajausta ei kuitenkaan ole tehty, jolloin myös puhelimen välityksellä tapahtuva kiusaaminen on ymmärretty osaksi viestintäteknologiaa ja sen kautta tapahtuvaa kiusaamista. Viestintäteknologian käsite on itsessään kuitenkin melko laaja. Siksi se onkin lähinnä vain yläkäsite muille, täsmällisemmille käsitteille (Sivunen 2007, 29).

Viestintäteknologian käsite liittyy vahvasti verkkokiusaamisen käsitteeseen, sillä verkkokiusaaminen on kiusaamista, joka tapahtuu jonkin sähköisen viestimen eli viestintäteknologian avulla (Li 2007, 1778-1779). Verkkokiusaamista on siis tietotekniikan käyttäminen toisen ihmisen nöyryyttämiseksi, ahdisteluksi, uhkailuksi, pelotteluksi tai muuksi harmiksi. Vahingon aiheuttaminen on tahallista ja toistuvaa, ja siinä voi olla mukana yksi tai useampi henkilö. (Hinduja & Patching, 2010, 1; ETUCE = European Trade Union Committee for Education 2009, 22; McQuade ym. 2009, 2; Olweus 1991, Olweuksen 1992, 14 mukaan; Trolley & Hanel 2010, 33.)

Verkkokiusaaminen on kansainvälinen ilmiö (Trolley & Hanel 2010, 42), jota on McQuaden ym. (2009, 60) mukaan tarkasteltava eettisenä, käytöksellisenä ja asenteellisena ongelmana, ei siis pelkästään tietoteknisenä ongelmana. Joskus voi olla myös tulkinnanvaraista, onko esimerkiksi Internetissä tapahtuva kirjoittelu verkkokiusaamista. Samoin kuin kasvokkain tapahtuvassa kiusaamisessa, myös verkkokiusaamisessa tulkinta riippuu usein siitä, keneltä kysytään: on todennäköisempää, että kiusattu määrittelee toiminnan kiusaamiseksi kuin kiusaaja. (Kowalski, Limber & Agatston 2008, 43.) Kuitenkin on tärkeää huomata, milloin tavallisen verkkoviestinnän raja ylitetään, ja siirrytään verkkokiusaamiseen (Trolley & Hanel 2010, 34).

3.1 Sosiaalinen media verkkokiusaamisen kenttänä

Nykyiset sosiaalisen median palvelut ovat syntyneet 2000-luvulla, joten sosiaalinen media on melko uusi käsite (Mäntymäki 2012, 9). Toikkanen ja Kalliala (2009, 18) määrittelevät sosiaalisen median ”prosessiksi”, jossa ryhmät ja yksilöt rakentavat yhteisiä merkityksiä sisältöjen, yhteisöjen ja verkkoteknologioiden avulla. Sosiaalinen media on siis muutakin kuin pelkkää tekniikkaa. Oppimisteoreettisen näkökulman mukaan sosiaalisen median konteksti luo erinomaiset edellytykset yhteisölliselle tiedonrakentelulle ja jaetun asiantuntijuuden kehittymiselle. (Niinimäki & Tenno 2011, 112.) Arkikielessä sosiaalinen media ymmärretään usein palveluina tai sovelluksina, kuten Facebook³ (Mäntymäki 2012, 9).

Sosiaalinen media on myös yksi yleinen verkkokiusaamisessa käytetty kiusaamisväline. Vaikka suurin osa nuorista käyttää sosiaalista mediaa asiallisesti, on myös nuoria, jotka käyttävät sitä nöyryyttääkseen opettajaansa. Esimerkiksi Facebookissa nuoret saattavat kirjoittaa ikäviä kommentteja opettajistaan. Opiskelijoiden ja kouluhenkilökunnan kesken kiistellään siitä, onko tällainen opettajiin kohdistuva herja luokiteltavissa verkkokiusaamiseksi. Monet nuorista sanovat, että he eivät tahallisesti kiusaa opettajaa, sillä Facebookiin kirjoitettuja kommentteja ei ole tarkoitettu aikuisten luettavaksi. (Shariff 2008, 4, 32–34, 37.) Facebookissa on kuitenkin käyttäjien asetuksista riippuen mahdollista nähdä muidenkin kuin vain omien kavereiden profiilipäivityksiä. Tekstin, kuvien ja äänen avulla voikin saavuttaa tuhansia tai jopa miljoonia vastaanottajia: vaikka sosiaalisen median käyttäjistä 15 % luo itse sisältöjä ja 9 % kommentoi niitä, jopa 90 % lukee niitä (Luukkainen 2012, 39–40, 43). On siis hieman yllättävää, että nuoret puolustelevat tekoaan näin (Shariff 2008, 37).

Sosiaalinen media antaa siis paljon valtaa taitavalle käyttäjälle (Luukkainen 2012, 39–40). Siihen liittyvät negatiiviset ilmiöt ovatkin herättäneet pelkoa sosiaalisen median voimasta. Verkossa tapahtuu kiusaamista, uhkailua ja mustamaalausta, ja siellä on helppo verkostoitua, kuten kouluampumistapaukset ovat osoittaneet (Niemi 2012, 34). Niemi (2012, 34) ja Mäntymäki (2012, 19) kehottavat kuitenkin lähestymään sosiaalista mediaa ongelmien ja haasteiden sijaan myös mahdollisuuksista käsin. Mäntymäen (2012, 19) mie-

³ Facebook on vuonna 2004 perustettu yhteisöpalvelu, jolla on noin 800 miljoonaa rekisteröitynyttä käyttäjää (Kalliala & Toikkanen 2009, 135; Mäntymäki 2012, 9).

lestä tulisi pohtia, kuinka sosiaalista mediaa voisi hyödyntää opetuksen ja oppimisen tukemisessa⁴. Lisäksi hän esittää ajatuksen sosiaalisen median käyttämisestä opettajien työssä jaksamisen tukemisessa. Sosiaalista mediaa hyödynnetäänkin jo opettajien kesken esimerkiksi vertaistuen antamisessa ja ideoiden vaihtamisessa (Mäntymäki 2012, 19).

Sosiaalisen median käyttötavat ja käytön motiivit vaihtelevatkin sekä eri sovellusten välillä että palvelujen sisällä. Pohjimmiltaan käytön taustalla on kyse tiettyjen tarpeiden tyydyttämisestä: toisten ihmisten kohtaaminen, elämysten saaminen, tietoisuus ympäristön tapahtumista, itsensä hyväksytyksi kokeminen ja oman tarinansa kertominen muille. (Mäntymäki 2012, 19–20.) Näiden hyvien kokemusten varjopuolena sosiaalisessa mediassa on helppo käyttää vihapuhetta ja loukata toisen yksityisyyttä esimerkiksi lähettämällä tekstejä, kuvia ja muuta materiaalia, joka on moraalisesti loukkaavaa, vahingoittavaa, kiusaamiseen yllyttävää tai jopa laitonta. Valitettavasti tällaista tekoa ei ole yhtä helppo perua kuin toteuttaa. Tekijä voi leimautua loputtomasti tekojensa kautta – jopa tulevat työnantajat voivat saada tällaiset teot tietoonsa. (Niemi 2012, 32–34.) Näin ollen siis kiusatun lisäksi myös kiusaajalle saattaa koitua kiusaamisesta paljon vahinkoa.

3.2 Verkkokiusaamisen muodot ja motiivit

Verkkokiusaamisella on joitakin sille tyypillisiä ominaisuuksia. Ensinnäkin se on usein anonyymiä ja Internet-ympäristön laajuuden vuoksi sillä on ääretön kuulija- tai lukijakunta. Se on myös pysyvää, sillä Internetiin tallentunutta materiaalia ei voi täysin poistaa. (Shariff 2008, 32–34.) Verkkokiusaaminen voi ilmetä muun muassa väijymisenä, imitointina, juonitteluna, mustamaalaamisena, eristämisenä, jatkuvana sähköpostien lähettelynä kiusaamistarkoituksessa, uhkailuna, seksuaalisena häirintänä, halventavana nimittelynä, naurunalaiseksi saattamisena, valheellisten juorujen levittämisenä sekä kuvien tai valokuvien lähettelynä. (ETUCE 2009, 22–23; Kowalski ym. 2008, 47–51; Shariff 2008, 32–34.) Lisäksi Kowalski ym. (2008, 50–51) tuovat esiin kiusaamisen muodon, josta he käyttävät termiä ”happy slapping”. Se on yleensä teinien käyttämä kiusaamistapa, jolla voi olla erittäin vakavia seurauksia. Kiusaajat käyvät fyysisesti jonkun kimppuun, ja yksi kiusaajista kuvaa tapahtumaa esimerkiksi kamerakännykällä. Lopulta video lähetetään kavereille tai ladataan

⁴ Ks. myös www.edu.fi/tvt_opetuksessa ja www.mediametka.fi

Internetiin kenen tahansa nähtäväksi. (Kowalski ym. 2008, 50–51.) Viimeaikoina yleistä keskustelua Suomessa ovatkin herättäneet tapaukset, joissa oppilaat ovat tahallaan provosoineet opettajaansa ja laittaneet tallenteen tilanteesta YouTubeen.

Kiusaamisen motiivina nuorilla voi olla vallan puolustaminen⁵, aggressioiden purkaminen ja tyydytyksen, maineen tai jonkin muun asian saavuttaminen. Muita verkkokiusaamisen motiiveja ovat opiskelijoiden mukaan tylsyys, ilkeys, kosto, huomionhakuisuus ja kateus. Lisäksi nuoret kertoivat verkkokiusaamisen olevan helpompaa ja turvallisempaa kuin kasvokkain tapahtuvan kiusaamisen, koska se on anonyymiä eikä siitä jää helposti kiinni. (Kowalski ym. 2008, 59.) Nämä nuorten kiusaamisen motiivit eivät välttämättä rajoitu vain vertaiskiusaamiseen, vaan ne voivat olla synnä myös opettajaan kohdistuvassa kiusaamisessa, kuten oppilaiden YouTubeen laittamat videot osoittavat.

Myös McQuade ym. (2009, 7–8) ovat listanneet yleisiä verkkokiusaamiseen liittyviä näkökulmia: 1) kiusaamisen kohde nähdään heikkona ja haavoittuvana 2) kiusaamisessa hyödynnetään sosiaalista mediaa 3) tietotekniikkaa käytetään harhauttamaan kiusattua ja korostamaan kiusaamisen vaikutusta 4) toiminta tosielämässä ja verkossa kietoutuvat toisiinsa: tosielämän tapahtumat vaikuttavat verkkokäyttäytymiseen ja verkon tapahtumat vaikuttavat tosielämän käyttäytymiseen 5) kiusaaminen liittyy monesti seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin 6) vanhemmat tai muut aikuiset eivät seuraa tarpeeksi, mitä nuoret verkossa tekevät 7) nuorilla ei ole tarpeeksi tietoa Internetin käytön turvallisuudesta ja käyttösäännöistä.

Verkkokiusaamista eivät kuitenkaan harrasta ainoastaan nuoret ja lapset. Teknologia, kuten Internet ja sähköposti, on tuonut myös aikuisille helpon väylän ilmaista omaa vihaansa, turhautumistaan ja uupumustaan sekä uhkailla ja käyttää hyväkseen toisten aikuisten mainetta. (Shariff 2008, 32.) Aikuisten välisessä tai aikuiseen kohdistuvassa verkkokiusaamisessa kiusaaja saattaa yrittää tahallisesti heikentää kiusatun työllistymistä ja mainetta tai jopa turvallisuutta. Kiusaajan motiivina voi olla tunneperäiset syyt tai jokin konflikti. Motiivi kiusaamiseen voi myös löytyä uskonnosta, iästä, seksuaalisesta suuntautumisesta, kehonkuvasta, vammasta tai etnisestä alkuperästä. (ETUCE 2009, 22–23.)

⁵ Vallan puolustaminen on suomennettu termistä assert power.

Luukkaisen (2012, 42) mukaan on olemassa viitteitä siitä, että opettajien ja oppilaitosten kesken hankalat asiat ilmaistaan mieluummin ja matalammalla ilmaisukynnyksellä sähköisen välineen kautta kuin mitä tapahtuisi kasvotusten. Siksi on tärkeää, että oppilaitoksissa pohditaan myös aikuisten välisiä viestinnän pelisääntöjä, kuten linjanvetoja sosiaalisen median käytössä (Luukkainen 2012, 42). McQuaden ym. (2009, 176–180) mukaan aikuiset voivat lisäksi kiusata paitsi toisia aikuisia, myös nuoria. Omassa tutkimuksessamme tutkimme kuitenkin juuri aikuisten, eli opettajien, kohtaamaa verkkokiusaamista ja heidän käsityksiään siitä.

Monia ihmisiä kiusataan siis töissä, koulussa ja/ tai Internetissä, vaikka tutkimustietoa verkkokiusaamisen esiintymisestä työpaikoilla on vähän. Tutkimustiedon vähäisyydestä huolimatta muutaman vuoden takainen tutkimus osoittaa, että USA:ssa joka kymmenes työntekijä uskoo verkkokiusaamisen olevan ongelma työpaikalla. 20 % tutkimukseen osallistuneista työntekijöistä kertoi joutuneensa häirityksi sähköpostitse nykyisessä tai aikaisemmassa työssään, kun taas 6 % oli joutunut häirityksi tekstiviestein. Nykyisin yleistyneet sähköpostin, tekstiviestien ja myös blogien käyttö työelämässä tuovat työpaikkakiusaajille oivan väylän kiusaamiseen. (McQuade ym. 2009, 184–185.)

Opettajien kokemaa verkkokiusaamista on tutkinut Ontario College of Teachers (OCT). Tutkimukseen vastanneista opettajista 84 % ilmoitti kokeneensa sitä. Vain muutama prosentti vastasi, että ei ole koskaan kokenut verkkokiusaamista. Hieman vajaa puolet opettajista sen sijaan vastasi tietävänsä muita opettajia kiusattavan Internetissä. Yleisimpiä kiusaamisen väyliä olivat sähköposti, tekstiviestit, chat-keskustelut ja sosiaalinen media sekä omat nettisivut ja blogit. Näissä kaikissa vastausprosentti oli 31–45. Harvinaisempia kiusaamispaikkoja ja -tapoja Internetissä olivat vaalisivustot⁶ ja herjaavat valokuvat ja videot. Opettajat ovat saaneet kritiikkiä muun muassa vaatetuksesta, ulkonäöstä, tavoista ja arviointikäytännöistä. 24 % vastaajista oli sitä mieltä, että verkkokiusaaminen huonontaa luokkahuoneen ilmapiiriä. 19 % vastaajista uskoi lisäksi, että nämä kokemukset vaikuttavat siihen, että opettajat vaihtavat työtä. Lähes puolet opettajista olikin sitä mieltä, että koulun pitäisi rangaista oppilaita, jotka kiusaavat verkossa. Lähes puolet vastaajista ajatteli, että

⁶ Vaalisivusto on suomennettu termistä voting-booth web sites.

suurin osa tai jopa kaikki verkkokiusaamistapaukset pitäisi ilmoittaa poliisille. (Shariff 2008, 155–156.)

Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n (2010) teettämän tutkimuksen mukaan 13 prosenttia opettajista on joutunut nettikiusaamisen kohteeksi. Opettajista noin puolet työskenteli peruskoulussa. Kiusaaja on useimmiten oppilas, mutta myös oppilaiden vanhemmat kiusaavat opettajia erityisesti alakouluissa. Kiusaaminen ilmenee yleisimmin sähköpostiviesteissä ja tekstiviesteissä, mutta myös sosiaalista mediaa käytetään paljon. Kiusaaminen on nimittelyä, opettajan työskentelyn arviointia, uhkailua ja sukupuoliin ja ulkonäköön kohdistuvia loukkauksia. OAJ on kiinnittänyt huomiota siihen, että opettajat joutuvat yhä useammin erilaisten kunnianloukkaus- ja häirintärikosten kohteeksi joko työpaikalla tai opettajan toimen vuoksi. Ammattijärjestö kehottaakin ihmisiä suhtautumaan vakavasti tällaisiin tekoihin. (OAJ 2010; Lahtinen & Haanpää 2012, 49.)

3.3 Verkkokiusaamisen seuraukset

Verkkokiusaamisen seurauksista ja vaikutuksista kiusattuun ei ole paljon julkaistua tutkimustietoa. Nuorten välistä verkkokiusaamista on kuitenkin verrattu muilla tavoin tapahtuvaan kiusaamiseen. Esimerkiksi nuorten välistä verkkokiusaamista tutkittaessa vastaajat kertoivat verkkokiusaamisen olevan vaikutuksiltaan negatiivisempi kiusaamisen muoto kuin muut kiusaamisen muodot (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell & Tippett 2008, 376). Syynä tähän oli se, että kiusaa kohdatessaan kiusatulla ei useinkaan ole ystäviä lähellään, joilta hän voisi saada tukea tilanteeseen. Lisäksi kiusa leviää Internetissä useamman ihmisen tietoisuuteen kuin vain kasvokkain tapahtuvassa kiusaamisessa, jolloin kiusattu saattaa kuulla asiasta tavallista useammalta ihmiseltä. (Smith ym. 2008, 376, 381.) Verkkokiusaamisen vaikutukset kiusattuun ovat muun kiusan seurauksia ongelmallisempia siksi, että verkkokiusaamista on vaikeampi päästä pakoon kuin muuta kiusaamista, koska verkkokiusaaminen ei rajoitu kouluympäristöön ja kouluuikaan (Smith ym. 2008, 381; Ras-kauskas & Stoltz 2007, 570). Toisaalta verkkokiusaamista pidettiin myös vähemmän vahingoittavana kuin muuta kiusaamista sillä perusteella, että kirjoitettu kiusa ei vahingoita yhtä pahasti kuin suoraan sanottu kiusa. Kirjoitettu kiusa on helpompi jättää huomiotta. (Smith ym. 2008, 381.)

Vaikka Smithin ym. (2008) tutkimuksessa korostuikin verkkokiusaamisen ongelmallisempi luonne muuhun kiusaamiseen verrattuna, verkkokiusaamisella on samantyyppisiä seurauksia kiusatulle kuin muilla kiusaamisen muodoilla. Näitä ovat muun muassa itsensä haukkuminen, itseluottamuksen ja itsevarmuuden katoaminen, masennus, viha, turhautuminen ja julkinen nöyryytys. Verkkokiusaaminen voi siis muun kiusaamisen tavoin aiheuttaa niin psykologista, tunneperäistä kuin sosiaalistakin vahinkoa kiusatulle. (Patchin & Hinduja 2006, 149, 155.) Verkkokiusaaminen voi esimerkiksi johtaa kiusatun itsemurhajatuksiin tai itsemurhaan (Hinduja & Patchin 2010, 1) tai hänellä voi olla päänsärkyä, toistuvaa vatsakipua, tunneperäisiä ongelmia ja ongelmia vertaisten kanssa ja unihäiriötä. Lisäksi hänellä saattaa olla jatkuvaa turvattomuuden tunnetta. (Sourander ym. 2010, 720.)

Raskauskaksen ja Stolzin (2007, 569–57) tutkimuksessa vastaajat olivat muun muassa tunteneet itsensä surullisiksi, toivottomiksi ja masentuneiksi. Lisäksi osa vastaajista kertoi pelänneensä mennä kouluun, koska tietämättömyys kiusaajastaan sai nuoret epäilemään kaikkia heitä ympäröiviä ihmisiä. (Raskauskas & Stoltz 2007, 569–570.) Myös Kowalski ym. (2008, 93–94) viittaavat samaan asiaan kirjoittaessaan, että erityisesti anonyymi verkkokiusaaminen voi vaikuttaa kiusatun sosiaalisiin suhteisiin siten, että hän muuttuu epäileväksi ja pelokkaaksi sosiaalista verkostoaan kohtaan, koska ei tiedä, kuka häntä kiusaa. Lisäksi kiusaajan ollessa henkilö, jota kiusattu on pitänyt ystävänä, tilanne saattaa järkyttää kiusattua ja katkaista ystävyyden. Kiusatusta saattaa myös tuntua, että hän ei enää tunne kyseistä ihmistä. (Kowalski ym. 2008, 93–94.)

3.4 Verkkokiusaamisen kohtaaminen

Verkkokiusaamisen kohtaamiseen on olemassa erilaisia ohjeita. Esimerkiksi Lahtinen ja Haanpää (2012, 50) kehottavat loukkaavia viestejä sosiaalisessa mediassa havaitsevaa opettajaa tallentamaan kaiken mahdollisen tiedon, jonka viesteistä saa: teksti, sivusto, kellonai-ka, päivämäärä ja kaikki saatavilla oleva tieto viestin tekijästä. Vaikka ikävän viestin poistaminen saattaa tuntua aluksi parhaalta ratkaisulta, viestin säästämistä voi kuitenkin olla hyötyä myöhemmin, jos kiusaaminen jatkuu (Kowalski ym. 2008, 95). Kun viestit on tallennettu, kannattaa ottaa yhteyttä tekijään ja vaatia häntä poistamaan viestit (Lahtinen & Haanpää 2012, 50). Kiusatun kannattaa kuitenkin käyttää omaa järkeään, eikä lähteä mu-

kaan kiusaajan hölmöihin viesteihin. Jos kiusaaminen siitä huolimatta jatkuu eikä kiusattu saa selville kiusaajan henkilöllisyyttä, hän voi asiallisesti kirjoittaa viesteihin vastaukseksi, että mikäli viestittely ei lopu ja epäasiallista materiaalia ei poisteta Internetistä, hän ottaa yhteyttä poliisiin. Kiusattu voi myös olla yhteydessä kyseisen Internet-sivuston ylläpitoon, ja pyytää heitä poistamaan loukkaavan materiaalin. (Kowalski ym. 2008, 98–99.) Ylläpitäjä voi vaatia poistamaan epäasiallisia viestejä vetoamalla esimerkiksi sivuston omiin sääntöihin (Lahtinen & Haanpää 2012, 50). Eräs sosiaalisen median sivusto nimeltä Xanga on määritellyt sivuston sulkemiseen johtavat syyt seuraavasti: sivuston olemassaolo perustuu ainoastaan jonkun ihmisen tai etnisen ryhmän solvaamiseen, sivusto on pornografinen tai se sisältää selkeän fyysisen uhkauksen jotakin ihmistä kohtaan. (Kowalski ym. 2008, 100.)

Viestin tallentamisen lisäksi viesteistä kannattaa keskustella jonkun toisen kanssa (Lahtinen & Haanpää 2012, 50). Vaikka kiusaamisesta kertominen on tärkeää, yläkoulu- ja lukioikäisten verkkokiusaamista kartoittaneessa tutkimuksessa yli puolet verkkokiusaamista kokeneista vastaajista ei kertonut kiusaamisesta kenellekään eikä tehnyt mitään muuta kaan kiusaamisen lopettamiseksi (Mishna ym. 2010, 365). Myös Mustosen ja Peuran (2007, 11) selvityksessä suurin osa verkkokiusaamisen uhreista jätti kertomatta asiasta kenellekään. Mikäli viestit liittyvät työhön, asiasta olisi hyvin tärkeää ilmoittaa esimiehelle, jonka kanssa pohditaan, kuinka asiassa edetään ennalta päätettyjen linjausten mukaisesti. Häirinnän liittyessä työhön työnantajan kuuluu ryhtyä toimenpiteisiin. (Lahtinen & Haanpää 2012, 50.)

Jos kiusaajana on oppilas, kiusattu voi ottaa yhteyttä oppilaan vanhempiin. On kuitenkin hyvä varautua siihen, että vanhemmat saattavat olla puolustuskannalla ja ohittaa lapsen teot kommentilla ”lapset ovat lapsia”. Vanhempien vakuuttamiseksi kiusatun on hyvä näyttää heille konkreettista todistusaineistoa kiusasta. (Kowalski ym. 2008, 101–103.) Lisäksi on syytä muistaa, että jos oppilas on lähettänyt viestit vapaa-ajalla, koulu ei voi käyttää ojentamiskeinoja. Tällöin yhteistyö huoltajien ja mahdollisesti koulupoliisiin⁷ tai paikallisten poliisiviranomaisten kanssa on tarpeen. Asia voidaan yrittää sovittaa, mutta opettajalla on aina myös oikeus tehdä asiasta poliisille tutkintapyyntö tai rikosilmoitus tai vaatia sakkorangaistusta tai muita korvauksia. On kuitenkin muistettava, että kunnianloukkaukse-

⁷ Ks. www.poliisi.fi/irc-galleria ja www.poliisi.fi/nettipoliisi

na ei pidetä opettajan viran tai toimen hoitoon kohdistuvaa arvostelua, jos arvostelu ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Kunnianloukkaustapauksissa arvostelun tulee kohdistua opettajaan henkilönä, ei hänen tekemäänsä työhön. (Lahtinen & Haanpää 2012, 49–50.)

Häirinnältä välttymiseksi koulussa tulee tehdä kaikille tiettäväksi, että minkäänlaista henkilökunnan tai oppilaiden häirintää ei hyväksytä. Luokissa kannattaa pohtia yhdessä oppilaiden kanssa, millaisia seurauksia kiusaamisesta tulee kiusaajalle ja kiusatulle. Myös ennalta sovituista puuttumiskäytännöistä tulee tiedottaa kaikille. On kuitenkin hyvä muistaa, että yhteisesti sovitut pelisäännöt sitouttavat paremmin kuin ylhäältä annetut määräykset. Opettaja voi myös itse kertoa, että hän seuraa sosiaalista mediaa ja sitä, mitä häneen tai kouluun liittyvää siellä kirjoitellaan. (Lahtinen & Haanpää 2012, 50; Multisilta 2012, 81.) Suomessa koululaisille pyritään opettamaan vastuullista Internetin käyttöä Netiketin⁸ avulla. Se tarkoittaa sähköisten viestintävälineiden käyttäytymissääntöjä. Säännöt korostavat kohteliaisuutta ja suvaitsevaisuutta sekä kulttuurin ja käytäntöjen tuntemista ja kunnioitusta. (Kalliala & Toikkanen 2009, 129.) Netiketin käyttäytymissääntöjen lisäksi myös medialukutaito olisi tärkeää osata. Medialukutaitoon kuuluu taito käyttää asianmukaisia laitteita ja kyky suodattaa ja arvioida vastaanotettua informaatiota. Oppilaille tulisi opettaa, mitä ongelmia seuraa puutteellisesta medialukutaidosta. (Niemi 2012, 32–34.)

Myös koulun ja oppilaiden vanhempien on tehtävä yhteistyötä verkkokiusaamisen tunnistamiseksi, ratkaisemiseksi ja ehkäisemiseksi (Trolley & Hanel 2010, 48). Erityisen tärkeää on varmistaa koulun henkilökunnan tietämys siitä, mitä verkkokiusaaminen on (Trolley & Hanel 2010, 60). Vuonna 2007 tehdyssä amerikkalaisessa tutkimuksessa opettajilta kysyttiin, millä tavalla heidän koulussaan on varauduttu verkkokiusaamiseen. 37 % opettajista vastasi, että koulussa on virallisesti määritellyt, kaikkien tiedossa olevat säännöt ja seuraukset verkkokiusaamisesta. 27 % vastasi, että koulussa on olemassa viralliset säännöt, mutta ne eivät ole kaikkien tiedossa ja ymmärryksessä. 16 %:n mukaan koulussa on epäviralliset säännöt verkkokiusaamisesta ja 10 % opettajista vastasi, että yhteisiä sääntöjä ei ole olemassa. Loput 10 % ei osannut vastata. (Shariff 2008, 157.) Samanlainen tutkimus olisi mielenkiintoinen myös Suomessa. Uskomme, ja myös tutkimusaineistomme antaa

⁸ Ks. esim. <http://www.tietoturvakoulu.fi/oppilaille/nuortennetiketti.html>

viitettä siitä, että varsinaisesti verkkokiusaamiseen ei ole varauduttu kovin monessa koulussa.

4 Verkkokiusaamisen ja muun kiusaamisen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia

Verkkokiusaaminen eroaa muusta kiusaamisesta siinä, että se ei voi olla verbaalia ellei se tapahdu puhelimitse. Kiusaaminen ylipäänsä voi siis tapahtua joko verbaalisti tai kirjoittamalla (Shariff 2008, 32). Kirjoitettua kiusaa on helpompi tallentaa kuin muulle kiusaamiselle tyypillistä verbaalia kiusaa, joka onkin pysyvää vain, jos se nauhoitetaan. Kirjallinen kiusa sitä vastoin on pysyvämpää ja sen voi nähdä useampi ihminen kuin verbaalin kiusan. (Hinduja & Patching 2010, 2; Shariff 2008, 32.)

Sekä verkkokiusaamiseen että kasvokkain tapahtuvaan kiusaamiseen liittyy kolme seikkaa: käytös on aggressiivista, kiusaajalla ja kiusatulla on erilainen valta-asema kiusaamistilanteessa ja kiusaaminen on toistuvaa. Kiusaajan ja kiusatun valta-asema voi kuitenkin olla erilainen kasvokkain tapahtuvassa kiusaamisessa ja verkkokiusaamisessa. Koska Internetissä voi kiusata anonyymisti, kiusaajalla on suuri valta kiusattuun, vaikka sitä ei kasvokkain olisikaan. Myös kiusaamisen toistuvuus näyttäytyy erilaisena verkkokiusaamisessa kuin kasvokkain tapahtuvassa. Kun tarkastellaan asiaa kiusatun näkökulmasta, yksikin ikävä Internetiin tallentunut kommentti tai kuva voi tuntua kiusatusta toistuvalla kiusaamiselta. Vaikka kiusaaja on lähettänyt kiusan vain kerran, kiusattu voi törmätä siihen yhä uudelleen – Internetistä kun ei mitään saa pysyvästi pois. (Kowalski ym. 2008, 62.)

Myös sivustakatsojien rooli on hieman erilainen verkkokiusaamisessa ja muussa kiusaamisessa. Verkkokiusaamisessa kiusaaja saattaa esimerkiksi käyttää jonkun toisen nimeä, minkä vuoksi kiusaamiseen on helpompi lähteä mukaan kuin muuhun kiusaamiseen (Kowalski ym. 2008, 64). Verkkokiusaamisessa kiusaaja on siis usein anonyymi tai hän voi käyttää pseudonyymiä nimimerkkiä, kun taas muussa kiusaamisessa kiusaajan henkilöllisyys on yleensä tiedossa. (Hinduja & Patching, 2010, 2; Kowalski ym. 2008, 64.) Verkkokiusaamiseen liittyvä anonyymiyys saattaa jopa aiheuttaa sen, että kiusattu kertoo kiusaajalle henkilökohtaisia asioitaan, koska luulee tämän olevan kaverinsa (Trolley & Hanel 2010, 40).

Muutenkin Internet-ympäristössä viestien väärinymmärtämisen riski on suuri. Kasvokkain tapahtuvassa kommunikoinnissa ilmeillä, eleillä ja äänenpainoilla on tärkeä merkitys viestin oikeinymmärtämisen kannalta. Verkossa näitä vihjeitä ei voi samalla tavalla hyödyntää, minkä vuoksi viesti saattaa tulla helposti väärinymmärretyksi. (McQuade ym. 2009, 37.) Kiusaaminen saattaa lisäksi olla kasvokkain tapahtuvaa kiusaamista julmempaa, koska kiusaaja ei pysty suhteuttamaan kiusaamistaan uhrinsa reaktioihin. Toisaalta kiusaaja saattaa olla tahallisesti julmempi, koska hän uskoo, ettei jää yhtä helposti kiinni kiusaamisesta ollessaan anonyymi kuin kiusatessaan muilla kiusaamisen muodoilla. (Hinduja & Patching, 2010, 2.)

Eroavaisuuksia on myös siinä, että muualla kuin verkossa tapahtuvassa kiusaamisessa kiusaa yleensä tehdään koulussa/ työpaikalla tai koulumatkalla, mutta verkkokiusaamisessa kiusaa voi tehdä milloin tahansa. Toisaalta muussa kiusaamisessa kiusattua saatetaan uhkailla, jolloin hän ei voi kertoa kiusaamisesta kenellekään. Verkkokiusaamisessa sen sijaan kiusattu saattaa pelätä, että jos kiusaaminen tulee ilmi, vanhemmat eivät anna hänen enää käyttää tietokonetta tai puhelinta. (Kowalski ym. 2008, 64.) Niinpä molemmissa kiusaamisen muodoissa, erityisesti verkkokiusaamisessa, ulkopuolisen voi olla vaikea huomata kiusaamista. Voikin käydä niin, että kun kiusaajaa ei saada kiinni, hän oppii hiomaan kiusaamismetodejaan ja kiusaamaan yhä tehokkaammin (McQuade ym. 2009, 49).

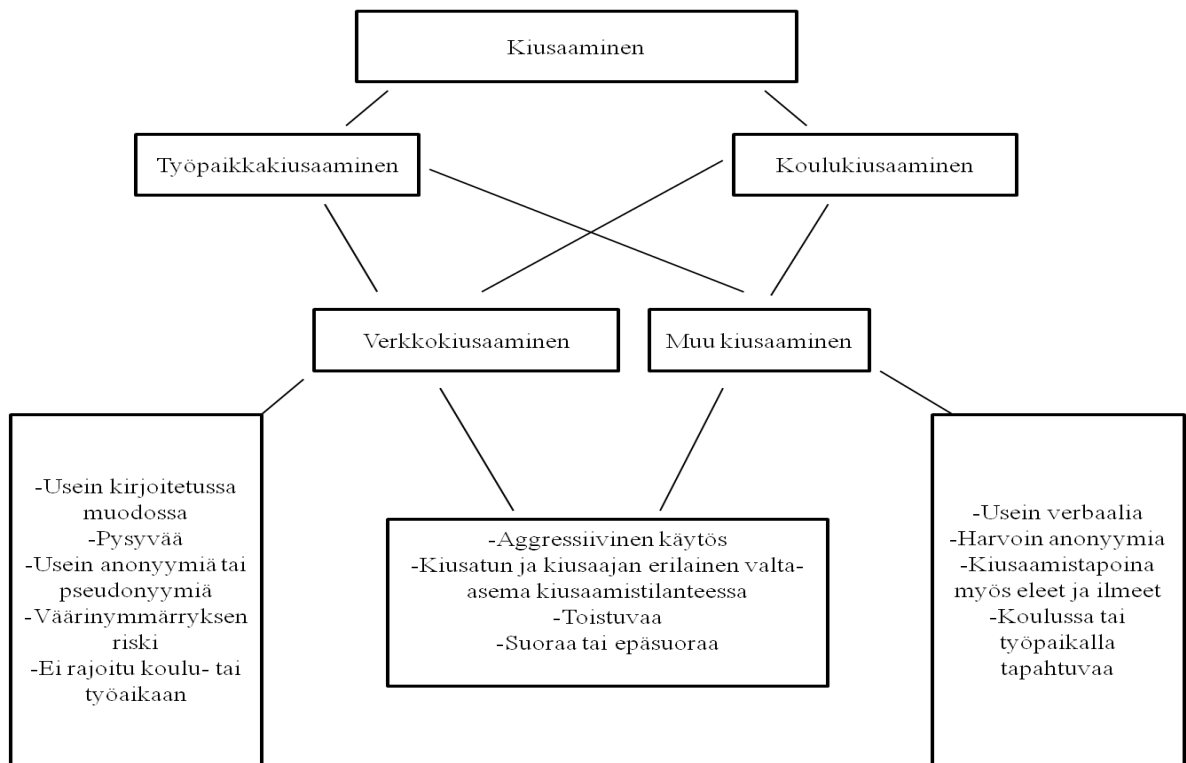
5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tässä työssä käsitellään luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta ja luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä siihen sisältyvästä verkkokiusaamisesta. Tutkimuksemme viitekehys on esitelty kuviossa 1. Tutkimuksemme on kaksivaiheinen. Tutkimme ensimmäisessä vaiheessa työpaikkakiusaamiskokemuksia luokanopettajien näkökulmasta. Tarkastelimme sitä, millaisena luokanopettajien työpaikkakiusaaminen ilmenee. Toisessa vaiheessa jatkoimme aiheen tarkastelua keskittyen viestintäteknologian välityksellä tapahtuvaan kiusaamiseen eli verkkokiusaamiseen. Tutkimusongelmamme ja -kysymyksemme olivat:

- 1) Millaisia kiusaamisen muotoja luokanopettajiin kohdistuu?
- 2) Ketkä kiusaavat luokanopettajia?
- 3) Millaisena luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat näkevät luokanopettajien verkkokiusaamisen?
- 4) Mikä on luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsitys siitä, millaisia seurauksia verkkokiusaamisesta voi olla luokanopettajille ja työyhteisölle?
- 5) Miten luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat toimisivat joutuessaan itse verkkokiusatuksi tai havaitessaan verkkokiusaamista?

Kysymyksistä kaksi ensimmäistä kuuluvat tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen ja kolme seuraavaa toiseen vaiheeseen. Tutkimuksellamme halusimme saada monipuolisesti tietoa eri työpaikkakiusaamisen kiusaajatahoista kouluissa ja heidän käyttämistään kiusaamisen tavoista sekä siitä, miten nämä tavat ilmenevät verkossa. Ensimmäisen vaiheen jälkeen meille heräsi kiinnostus tutkia tarkemmin nimenomaan verkkokiusaamista, koska verkkokiusaaminen on hyvin ajankohtainen aihe. Tutkimuksen toisessa vaiheessa tavoittemme onkin tuoda uutta tietoa tähän koulumaailmaa paljon puhuttavaan aiheeseen.

KUVIO 1 Tutkimuksen viitekehys

5.2 Tutkimuksen tieteenfilosofiat

Tutkimuksemme määrällisen vaiheen kyselylomake sisältää valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi avoimia kysymyksiä. Näiden avointen kysymysten osalta tutkimus on fenomenologinen. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan tutkittavien kokemuksia aiheesta (Niskanen 2009, 101; Varto 1996, 86–87). Tutkimuksemme lähtökohtana ovat siis luokanopettajien kokemukset työpaikkakiusaamisesta. Kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä fenomenologisessa ihmiskäsityksessä. Kokemuksella tarkoitetaan hyvin laajasti ihmisen kokemuksellista suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmistä ei voida ymmärtää irrallaan tuosta suhteesta. Esimerkiksi opettajuus on suhdetta oppilaisiin ja muihin kouluinstituution osapuoliin. (Laine 2001, 26–27.) Samalla tavoin opettajien työpaikkakiusaaminen on suhdetta kouluinstituutioon.

Tutkimuksemme toinen vaihe on fenomenografinen tutkimus, joka tutkii ihmisten käsityksiä ympäröivästä maailmasta (Ahonen 1994, 114; Järvinen & Järvinen 2004, 83; Mar-

ton & Pong 2005, 335). Fenomenografeja kiinnostavat erityisesti ne sisällöllisesti erilaiset tavat, joilla ihmiset käsittävät ympärillä olevan maailman. Tutkimus lähtee siitä, että ihminen rakentaa itselleen tietoisesti käsityksiä ilmiöistä ja osaa tuoda ilmi nämä tietoiset käsityksensä. Niinpä tutkija ei vain tarkkaile tutkimushenkilöitä ulkoa päin, vaan pyrkii vuorovaikutukseen heidän kanssaan, suuntana tutkittavien tietoisuus. Nimi fenomenografia tulee sanoista ”ilmiö” ja ”kuvata”. Ilmiö on ihmisen kokemus, josta hän aktiivisesti rakentaa käsityksen. Käsitys on siis jostakin ilmiöstä kokemuksen ja ajattelun avulla muodostettu kuva. Ilmiötä ja käsitystä ei voi erottaa toisistaan. (Ahonen 1994, 114–116, 121–122.) Käsitykset ovat fenomenografisen tutkimuksen tärkeimpiä yksiköitä. Käsitykset kietoutuvat kahteen eri näkökulmaan: viitteelliseen ja rakenteelliseen näkökulmaan. Nämä näkökulmat käsittävät niin ilmiölle annetun maailmanlaajuisesti tunnetun merkityksen kuin yksilöidenkin ilmiölle antamat erityispiirteet. (Marton & Pong 2005, 335.)

Ihmisillä voi olla kokemustaustasta riippuen hyvin erilaisia käsityksiä samasta ilmiöstä. Ihmisten arkikokemuksesta muodostamia käsityksiä voidaan kutsua esikäsitteiksi. Ne toimivat pohjana ihmisen tulevalle ymmärrykselle, kuten koulussa opetuksen ymmärtämiselle. Siksi erityisesti opettajan on tärkeää tutustua oppilaidensa käsityksimaailmaan. Usein esikäsitteet ovat niin voimakkaita, että niitä on vaikea muuttaa. Fenomenografinen tutkimus auttaa opettajaa ymmärtämään oppilaidensa ajattelua ja mahdollistaa opettajan ja oppilaan käsitysten avoimen vuorovaikutuksen. (Ahonen 1994, 114–115.) Oma tutkimuksemme avartaa luokanopettajien käsityksimaailmaa työpaikkakiusaamisen ja siihen kuuluvan verkkokiusaamisen osalta. Tämä voi auttaa luomaan avointa vuorovaikutusta työyhteisössä, mikä puolestaan edistää myös avoimen vuorovaikutuksen syntymistä oppilaiden kanssa.

Fenomenografia eroaa muusta käsitystutkimuksesta siten, että se ei tutki ajattelu- ja havainnointiprosesseja sinänsä, vaan on kiinnostunut nimenomaan käsitysten sisällöllisistä eroista. Fenomenografinen tutkimus etenee yleensä neljän vaiheen kautta. Ensimmäiseksi tutkija valitsee asian tai käsitteen, jota hän haluaa tutkia, ja josta esiintyy erilaisia käsityksiä. Seuraavaksi hän perehtyy asian tai käsitteen teoriataustaan ja jäsentää alustavasti siihen liittyvät näkökohdat, eli rajaa näkökulmat. Tämän jälkeen tutkija tekee haastattelut, ja lopuksi analysoi saamansa aineiston. Analyysissä luokitellaan käsityksiä niiden merkitysten perusteella ala- ja yläluokiksi. (Ahonen 1994, 114–115; Järvinen & Järvinen 2004, 83–84). Nämä vaiheet näkyivät myös meidän tutkimuksemme. Valitsimme aiheeksemme luo-

kanopettajien verkkokiusaamisen, josta uskoimme opettajilla olevan erilaisia käsityksiä. Tutustuttuamme teoriapohjaan asetimme tutkimuskysymykset. Haastattelujen jälkeen teimme analyysin, jossa muodostimme kolme yläluokkaa ja niihin alaluokkia.

Luokkien eli kategorioiden tekeminen tutkimusaineistosta kuuluu siis oleellisesti fenomenografiseen tutkimukseen. Kategorioiden avulla tutkija osoittaa ajattelun sisäisiä yhteyksiä. Tutkijaa kiinnostaa erityisesti merkitysten laadullinen erilaisuus, eikä niiden määrä joukossa. Hän päättelee, mitä teoreettisesti merkitsevää ja erilaista niissä on, ja muodostaa niistä merkitysluokkia kuvaamaan tutkimushenkilöiden käsityksiä. Toisin sanoen tutkija etsii tutkittavien vastauksista toistuvia asioita, joista hän muodostaa ala- ja yläkategorioita. Lopuksi hän nimeää kategoriat niitä kuvaavilla termeillä. Kategoriat muodostavat tutkijan oman teorian, selitysmallin, tutkittavalle ilmiölle (Ahonen 1994, 127–128). Vaikka tutkimuksemme sisällönanalyysi onkin teoriaan pohjautuva, kategoriat kuvaavat omaa tulkittamme aineistosta ja näin ollen siis meidän selitysmalliamme ilmiölle.

Fenomenografiassa onkin tärkeää, että teoriaa ei käytetä käsitysten luokitteluun ennakolta. Tarkoitus on luoda omat kategoriat tutkimusaineiston pohjalta eikä testata aiempien teorioiden sopivuutta aineistoon. Aiempia luokitteluja voidaan kuitenkin verrata omiin kategorioihin. Tutkijan aikaisemmat tiedot ja odotukset vaikuttavat tahtomattakin tutkimuksen tekemiseen. Siksi tutkijan tulee tiedostaa omat lähtökohtansa ja tunnustaa, että ne vaikuttavat aineiston hankintaan ja johtopäätösten tekoon. Tällainen tiedostettu subjektiivisuus takaa omalta osaltaan tutkimuksen luotettavuuden. (Ahonen 1994, 122–123.)

5.3 Tutkimusmenetelmät

Toteutimme tutkimuksen ensimmäisen osan määrällisenä eli kvantitatiivisena tutkimuksena. Kvantitatiiviselle tutkimukselle on ominaista hypoteesien esittäminen ja havaintoaineiston numeerinen mittaaminen. Aineiston tulee olla tilastollisesti käsiteltävässä muodossa ja se esitetäänkin usein taulukoina. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa sen sijaan tutkija luottaa aineistonkeruussa enemmän omiin havaintoihinsa ja haastatteluihin kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Lähtökohtana ei ole hypoteesin testaaminen, vaan aineiston yksityiskohtainen tarkastelu. Kohdejoukko on tarkoin valittu, kun taas määrällisessä

tutkimuksessa käytetään usein satunnaisotantaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 140,164.)

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa muodostimme itse kyselylomakkeen teorian pohjalta. Kyselylomakkeen väittämissä käytimme viisiportaista Likert-tyyppistä asteikkoa selvittääksemme, kuinka usein vastaaja on kokenut esittämiämme kiusaamisen muotoja. Asteikon vaihtoehdot olivat: en ole kokenut, olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa, olen kokenut kuukausittain, olen kokenut viikoittain, olen kokenut päivittäin. Vaihtoehtojen arvot numeroin ovat välillä 1–5, jossa 1 on ”en ole kokenut” ja 5 on ”olen kokenut päivittäin”. Määrittelimme kiusaamisen toistuvaksi, mikäli sitä oli koettu vähintään kerran kuukaudessa (arvot 3–5). Valmiiden väittämien lisäksi annoimme vastaajalle mahdollisuuden kertoa muista kokemistaan kiusaamisen muodoista avoimella kysymyksellä.

Keräsimme aineiston kyselylomakkeella käyttäen otantamenetelmänä kaksiasteista ryväsotantaa. Ryväsotannassa ryväs viittaa vähintään kahden perusjoukon alkion muodostamaan ryhmään (Pahkinen & Lehtonen 1989, 76.) Kaksiasteisessa ryväsotannassa poimitaan ryväs ryppäiksi jaetusta perusjoukosta. Tämän jälkeen tehdään ryväsokohtainen otanta, joka kohdistetaan ensimmäisessä vaiheessa otokseksi tulleisiin ryppäisiin. (Pahkinen & Lehtonen 1989, 82.) Otannassamme (n = 301) oli naisia 72,1 % ja miehiä 27,9 %. Vastanneista (n = 42) sen sijaan oli naisia 69 % (n = 29) ja miehiä 31 % (n = 13).

Toteutimme toisen vaiheen laadullisena tutkimuksena, jossa tutkimuksen kohteena on ihminen ja ihmisen maailma (Varto 1996, 23). Toisen vaiheen kvalitatiivinen tutkimusote täydentää ensimmäisessä vaiheessa tekemäämme kvantitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen menetelmä voidaankin nähdä jatkumona enemmän kuin vastakohtina ja toisensa poissulkevinä analyysimalleina (Alasuutari 2011, 32). Laadullinen tutkimus pyrkii kuitenkin kvantitatiivisesta tutkimuksesta poiketen ymmärtävään selittämiseen. Sen sijaan, että siinä määriteltäisiin muuttujia ja etsittäisiin keskiarvoja, siinä pyritään havaintojen pelkistämiseen ja keskitytään oman tutkimuksen kannalta olennaisiin havaintoihin. (Alasuutari 2011, 51.)

Tutkimme luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä verkko-kiusaamisesta puolistrukturoiduilla haastatteluilla (ks. liite 1). Tämä haastattelutyyppi sopii hyvin tilanteisiin, joissa aihe on arka tai halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita (Metsämuuronen 2008, 41), kuten opettajien verkkokiusaaminen on. Puolistrukturoidussa

haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta haastattelussa ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja (Eskola & Suoranta 1998, 87). Haastattelussa kysyimme, mitä luokanopettajien verkkokiusaaminen haastateltavien mielestä on ja kuka sitä voi tehdä. Lisäksi tarkensimme haastateltavien käsityksiä verkkokiusaamisen seurauksista ja siihen puuttumisesta. Haastatteluihin osallistui neljä luokanopettajaa ja neljä luokanopettajaopiskelijaa. Luokanopettajista kaksi (Saara ja Minna) on tuoreita, vain vuoden verran työelämässä olleita opettajia ja kaksi (Pekka ja Aija) on pidempään, noin 10–18 vuotta, työskennelleitä. Opettajista kolme on naisia ja yksi on mies. Luokanopettajaopiskelijoista kaikki ovat opintojensa loppupuolella. Myös heistä kolme on naisia ja yksi on mies.

Tutkimuksen raportoinnissa olemme käyttäneet tutkittavista pseudonyymejä heidän anonymiteettinsä takaamiseksi. Lisäksi olemme käyttäneet nimien perässä lyhenteitä lo (luokanopettaja) ja loo (luokanopettajaopiskelija) osoittamaan, onko kyseessä opettaja vai opiskelija. Luokanopettajia ovat Aija (lo), Minna (lo), Saara (lo) ja Pekka (lo). Luokanopettajaopiskelijoita ovat Sauli (loo), Liisa (loo), Irene (loo) ja Heidi (loo). Raportoinnin selkeyttämiseksi olemme poistaneet lainauksista joitakin toistoja ja täytesanoja, kuten *niinku* tai *tota*. Muilta osin lainaukset ovat suoria, puhekielisiä lainauksia.

5.4 Analyysimenetelmät

Tutkimuksemme määrällisessä vaiheessa operationalisoimme teoreettiset käsitteet kyselylomakkeen kysymyksiksi neljään luokkaan kiusaajan mukaan: esimies, kollega, oppilaat, oppilaiden vanhemmat (ks. liite 2). Oppilaan vanhemmilla tarkoitamme tässä tutkimuksessa oppilaan huoltajia. Väittämät muodostimme soveltaen pääosin Rossi-Kemppaisen (1998) sekä Vartian ja Paanasen (1992) esittämiä luokitteluja työpaikkakiusaamisen muodoista. Väittämät onkin muodostettu niin, että ne kattavat seuraavat kirjallisuudessa ja aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleet työpaikkakiusaamisen osa-alueet: *hallinnolliset keinot, työskentelyn vaikeuttaminen, mustamaalaaminen, henkinen väkivalta ja sosiaalinen eristäminen, fyysinen väkivalta, sukupuolinen häirintä, loukkaava verbaalinen ja/ tai nonverbaalinen viestintä sekä häirintä viestintäteknologian välityksellä ja anonyymi häirintä*. Olemme käyttäneet jaottelujemme pohjana keskiarvoja ja frekvenssejä. Merkitsevyystestejä emme

ole tehneet aineiston pienen koon vuoksi. Valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi lomakkeessa oli myös mahdollisuus kertoa vapaasti kokemuksistaan avoimissa kysymyksissä.

Tutkimuksemme toisen, laadullisen vaiheen sisällönanalyysiä voidaan kuvata teorialähtöiseksi eli deduktiiviseksi. Teorialähtöisessä analyysissä analyysirunko muodostetaan teoriaan pohjaten. Aineiston kategoriat tulevatkin tutkimuksen teoreettisesta osasta, eivät aineistosta, kuten aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 100, 116–117.) Olemme kuitenkin tutkimuksen analyysin edetessä poimineet joitakin uusia, teoriasta poikkeavia kategorioita myös aineiston pohjalta. Siksi tutkimuksen analyysitapaa voidaan pitää myös teoriasidonnaisena. Siinä analyysiyksiköt valitaan aineistosta aineistolähtöisen analyysin tavoin, mutta aikaisempi tieto ohjaa analyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98). Olemme kuitenkin edenneet analyysissämme aluksi teorialähtöisesti, emme aineistolähtöisesti, kuten teoriasidonnainen analyysitapa edellyttää (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Tutkimuksemme laadullisen vaiheen sisällönanalyysi sijoittuu siis teorialähtöisen ja teoriasidonnaisen analyysin välille, kuitenkin painottuen teorialähtöiseen sisällönanalyysiin.

Sisällönanalyysitavasta riippumatta laadulliseen analyysiin liittyy havaintojen pelkistäminen. Havaintojen pelkistämisenvaiheessa aineistoa tarkastellaan vain tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Aineistoa tarkasteltaessa siis kiinnitetään huomiota vain niihin asioihin, jotka ovat teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta olennaisia. Näin suuri tutkimusaineisto tiivistyy hieman hallittavammaksi määräksi erilaisia raakahavaintoja. Havaintomäärää pelkistetään edelleen yhdistämällä havaintoja. (Alasuutari 2011, 39–40.) Oman tutkimusaineistomme analyysissä olemmekin kiinnittäneet ensisijaisesti huomiota juuri teoreettisessa viitekehysessämme esiin tulleisiin tutkimustuloksiin.

Havaintojen yhdistämistä voidaan kutsua kategorisoinniksi. Kategorisointi selkeyttää tutkimusta ja auttaa lukijaa ymmärtämään tuloksia. Kategorisointi perustuu siihen, että tutkija havaitsee tutkimusaineistossaan yhteisiä ajatuselementtejä. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1995, 145.) Havaintojen yhdistäminen ilmentää myös tutkijan pyrkimystä tarkastella aihettaan yksittäistapausta yleisemmällä tasolla (Alasuutari 2011, 237). Päästöksemme tälle yleisemmälle tasolle olemme analyysissämme käyttäneet myös perinteistä sisällön erittelyä, jossa kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä (Eskola & Suoranta 1998,

186). Olemme siis analysoineet sitä, mitä verkkokiusaamisesta on puhuttu laskemalla, kuinka monta kertaa jokin asia on mainittu. Tätä tapaa käytimme selvittämään yleisimpiä käsityksiä verkkokiusaamisesta. Kuitenkaan laadullisessa tutkimuksessa ei voi liikaa tehdä yleistyksiä, sillä yksikin poikkeus kumoo säännön ja osoittaa, että asiaa on mietittävä uudelleen (Alasuutari 2011, 42). Vaikka analyysissämme olemme etsineet yleisimpiä käsityksiä, olemme tuoneet esiin myös niihin liittyvät poikkeukset.

Tutkimuksen laadullisessa vaiheessa muodostimme yläkategoriat tutkimuskysymystemme pohjalta. Alakategoriat muodostimme osittain aikaisempia verkkokiusaamistutkimuksia apuna käyttäen ja osittain itse aineiston pohjalta. Aineistostamme löytyi myös joidakin uusia näkökulmia muodostamiimme alakategorioihin. Tästä esimerkkinä on verkkokiusaamisen väyliin lukeutuva Wilma⁹, joka ei ole tullut esiin aiemmissä tutkimuksissa, mutta joka mainittiin haastatteluissamme.

Muodostamiamme yläkategorioita on kolme: verkkokiusaamisen luonnehdinta, verkkokiusaamisen seuraukset ja verkkokiusaamiseen puuttuminen. Lisäksi jokaisella yläkategorialla on 3–4 alakategoriaa.

- 1) Verkkokiusaamisen luonnehdintaa
 - a. Verkkokiusaamisen väylät
 - b. Kiusan ilmeneminen
 - c. Kiusaamisen luonne
- 2) Verkkokiusaamisen seuraukset
 - a. Negatiiviset vaikutukset työyhteisöön
 - b. Henkiset, sosiaaliset ja fyysiset seuraukset opettajalle
 - c. Vaikutus opettajan maineeseen ja positiiviset seuraukset
- 3) Verkkokiusaamiseen puuttuminen
 - a. Kiusasta kertominen jollekin ulkopuoliselle
 - b. Yhteydenotto kiusaajaan ja kiusan tallentaminen
 - c. Kiusan huomiotta jättäminen
 - d. Puuttuminen kollegaa kiusattaessa

⁹ Wilma on oppilaitoksen hallinto-ohjelman www-liittymä. Opettajat syöttävät Wilman kautta arvioinnit ja poissaolot, päivittävät henkilötietojaan ja viestivät opiskelijoiden ja huoltajien kanssa. (<https://wilma.jkl.fi>)

5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksissa pyritään aina arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tätä voidaan arvioida erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja hyödyntäen. Määrällisessä tutkimuksessa luotettavuuden arviointiin liittyy läheisesti kaksi käsitettä: reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli sitä, että tutkimustulokset eivät ole satumanvaraisia. Validiteetti puolestaan tarkoittaa, onko mitattu sitä, mitä piti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 231.)

Tutkimuksemme määrällisen vaiheen kyselylomakkeen vastausvaihtoehdot on koottu muissa tutkimuksissa esiin tulleista työpaikkakiusaamisen tavoista, ja siksi niitä on runsaasti. Olemme siis operationalisoineet lomakkeen hyvin kattavasti, mikä tukee tutkimuksen validiteettia. Mahdollisia puutteita listassamme pyrimme täydentämään antamalla vastaajille mahdollisuuden kertoa kiusaamiskokemuksistaan avoimissa kysymyksissä. Toisaalta kyselylomakkeessa on aina se vaara, että vastaaja saattaa tulkita kysymyksen toisin kuin se on tarkoitettu, jolloin tutkimuksen reliabiliteetti kärsii. Meidän tutkimuksessamme esimerkiksi tiedon salailu oli tulkittavissa eri tavoin sen mukaan, onko kiusaajana esimies vai kollega. Tämä vaikeuttaa myös tulosten keskinäistä vertailua.

Tutkimuksessa käytimme satunnaisotantaa, joka on Metsämuurosen (2005, 53) mukaan luotettava otantamenetelmä. Satunnaisotanta mahdollisti sen, että vastaajajoukko on kiusaamiskokemustensa osalta mahdollisimman heterogeeninen. Ryväotannalla kuitenkin varmistimme, että vastaajia on kaikista Suomen maakunnista lukuun ottamatta Ahvenanmaata, jonka jätimme otannasta pois. Otannan kattavuus kuitenkin hieman kärsi siitä, että kahdesta maakunnasta emme saaneet lainkaan vastauksia. Lisäksi otannassa olisi voinut olla kaikista maakunnista mukana useamman kunnan alakouluja sen sijaan, että siinä oli kustakin otantaan valitusta kunnasta yksi tai kaksi alakoulua.

Työpaikkakiusaamisaiheen henkilökohtaisuus on saattanut aiheuttaa määrällisessä vaiheessa vastauskatoa. Tutkimuksessamme luokanopettajien työpaikkakiusaamista ilmeni yleisesti ottaen melko vähän verrattuna aiempien tutkimusten tuloksiin. Onkin mahdollista, että juuri kiusaamista kokeneet luokanopettajat ovat jättäneet vastaamatta kyselyyn esimerkiksi aiheen henkilökohtaisuudesta ja herkkyydestä johtuen. Lisäksi kaikki vastaajat eivät ole välttämättä vastanneet tutkimukseen perehtyen, mikä voi näkyä myös tuloksissa.

Myös tutkimuksen laadulliseen vaiheeseen liittyy tulkinnan mahdollisuus. Meidän oma kokemattomuutemme laadullisen tutkimuksen tekemisessä vaikutti kysymysten asetteluun ja lisäkysymysten esittämiseen. Huomasimme kysyneemme useassa haastattelussa verkkokiusaamisen haitoista. Jos olisimme kysyneet yleisemmin verkkokiusaamisen vaikutuksista, vastaajat olisivat saattaneet käsitellä aihetta muutenkin kuin vain negatiivisten seurausten näkökulmasta. Toisaalta olimme lisäkysymysten esittämisessä liiankin varovaisia pelätessämme ohjailevamme vastaajia. Ohjailun pelko johtui siitä, että meillä tutkijoina luonnollisesti on omat käsityksemme aiheesta. Olemme kuitenkin pyrkineet huomioimaan omat subjektiiviset käsityksemme ja kokemuksemme tutkimuksen edetessä, jotta ne eivät vaikuttaisi tekemiimme tulkintoihin. Lisäksi olemme antaneet lukijalle mahdollisuuden tehdä omat tulkintansa tuomalla tutkimusraportissamme esiin mahdollisimman paljon suoria lainauksia haastatteluista. Syrjälä ym. (1995, 146–147) huomauttavatkin, että tutkijan tulee pitää tutkittavien ilmaisut esillä välttääkseen ylitulkinnan.

Haastatteluihin osallistui neljä luokanopettajaa ja neljä luokanopettajaopiskelijaa. Suurempi vastaajajoukko olisi lisännyt monipuolisuutta tutkimukseemme. Kuitenkin haastateltavien sukupuolijakauma vastaa melko hyvin työelämässä vallitsevaa sukupuolijakaumaa sekä laadullisessa että määrällisessä vaiheessa. Toisaalta vastaajajoukon koolla tai sukupuolijakaumalla ei ole laadullisessa tutkimuksessa niin suurta merkitystä kuin määrällisessä tutkimuksessa, sillä niillä ei ole vaikutusta tutkimuksen onnistumiseen, koska tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin (Eskola & Suoranta 1998, 61–62). Sen sijaan haastatteluihin ja tekemiimme tulkintoihin on saattanut vaikuttaa oma asemamme suhteessa haastateltuihin.

Luotettavuuden lisäksi eettisyys on tärkeä osa tutkimuksen tekoa. Eettinen ajattelu on tutkijan kykyä pohtia sekä omien että yhteisön arvojen pohjalta sitä, mikä kussakin tilanteessa on oikein tai väärin (Kuula 2011, 21). Suojanen (Eskolan & Suorannan 1998, 52–53 mukaan) listaa tutkimuseettisiä ongelmakohtia tutkimusaineiston keruuseen, tutkimuskohteen hyväksikäyttöön, osallistumiseen ja tutkimuksesta tiedottamiseen liittyen. Tutkimusaineiston keruun eettisyyden olemme ottaneet huomioon tuomalla haastatteluissa selvästi esille, että haastattelut nauhoitetaan.

Lisäksi olemme ottaneet tutkimuksessa eettisyyden huomioon muun muassa säilyttämällä tutkimukseen osallistuneiden anonymiyden. Määrällisessä vaiheessa lähetimme

sähköpostikyselyn piilokopiona kaikille vastaajille, jotta muut vastaajat eivät näkisi, kenelle viesti on lähetetty. Lisäksi MrInterview-ohjelma mahdollisti sen, että vastaajat pysyivät tuntemattomina myös meille tutkijoille. Tunnistettavuuteen liittyvä olennaisesti tunnisteiden poistaminen tai muuttaminen eli anonymisointi (Kuula 2011, 200–201). Tunnistettavuuden estäminen esimerkiksi pseudonyymejä käyttämällä onkin yksi tärkein ja tunnetuin ihmistieteiden tutkimuseettinen normi. (Kuula 2011, 200–201, 215.) Laadullisen vaiheen raportoinnissa varmistimme tutkimukseen osallistuneiden anonyymiyden käyttämällä pseudonyymejä ja poistamalla lainauksista tunnistettavuuteen vaikuttavia ilmauksia.

Tutkimuspyynnön saaneet saivat itse päättää, vastaavatko kyselyyn vai eivät. Tutkittavien vapaaehtoisuuden huomioimme myös laadullisessa tutkimuksessa. Tutkimuslupaan liittyvät kysymykset ovatkin tutkimuksen eettiseltä kannalta tärkeitä (Suojanen, Eskolan & Suorannan 1998, 52 mukaan). Vapaaehtoisuuteen liittyy myös se, että tutkittavien on saatava riittävästi tietoa tutkimuksesta (Kuula 2011, 61). Kerroimmekin tutkimukseen osallistuville jo etukäteen perustiedot tutkimuksesta, kuten tutkimuksen aiheen ja arvioidun vastaamiseen kuluvan ajan.

6 Luokanopettajien kokemuksia työpaikkakiusaamisesta

6.1 Henkinen ja fyysinen häirintä

Henkisen väkivallan määrittelimme tutkimuksessamme esimiesten, kollegojen ja vanhempien taholta ilmeneväksi työpaikkakiusaamiseksi. Esimiehen ja kollegojen taholta henkistä väkivaltaa koettiin lähes saman verran. Vastaukset jakautuivat kuitenkin hieman eri tavalla. Esimiesten taholta esiintyvistä henkisestä väkivallasta vastattiin enemmän ääripäitä eli joko ”en ole kokenut” tai ”olen kokenut päivittäin”. Yksi tutkimukseen osallistunut opettaja vastasi avoimissa kysymyksissä kokeneensa henkistä väkivaltaa esimiehen taholta viikoittain, kun taas toinen opettaja vastasi kaikkiin henkisen väkivallan muotoihin kokeneensa niitä päivittäin. Suuri osa koki tätä kuitenkin melko harvoin. Avoimissa vastauksissa esimiesten taholta koettu kiusaaminen näyttäytyi negatiivisena vallankäyttönä, toistuvana huomautteluna sekä kieltoina puhua tietyistä asioista.

Vertaiskiusaamisen osalta henkisen väkivallan vastaukset jakaantuivat keskiarvovälille 1–2,3 eli niitä oli koettu vähän. Avoimissa kysymyksissä luokanopettajat mainitsivat kollegojen taholta ilmenevän henkisen kiusaamisen näyttäytyvän muun muassa selän takana vehkeilynä, katsekontaktin välttelynä ja ”kuppikuntina”. Lisäksi eräs vastaaja kertoi kollegansa uhkailleen, että hän ei saa koululta virkaa. Vastaaja ei kuitenkaan tarkentanut syytä uhkailulle.

Suuri osa vastaajista koki loukkaavaa viestintää oppilaiden taholta melko vähän: valtaosa vastaajista kertoi kokeneensa loukkaavaa viestintää harvemmin kuin kerran kuukaudessa tai ei koskaan. Kuukausittain tai sitä useammin tällä tavoin kiusatuksi vastasi joutuneensa vain muutama luokanopettaja. Näiden yksittäisten kokemusten vuoksi kuudesta yleisimmästä oppilaiden opettajaansa kohtaan käyttämästä kiusaamisen tavasta kolme ovat loukkaavaa viestintää. Lisäksi yksi vastaaja tarkensi avoimissa vastauksissa oppilaiden taholta tulevaa kiusaamista mainitsemalla, että oppilaat antavat pilkkanimiä koulun ulkopuolella.

Esimiehen taholta yleisimmät henkisen väkivallan muodot olivat ajatusten ja tunteiden vähättely ja keskeyttäminen, kuten taulukosta 1 voidaan nähdä. Myös kollegoilla keskeyttäminen oli yleisin kiusaamisen muoto. Sen sijaan oppilaiden vanhempien taholta yleisin kiusaamisen muoto oli asiattomat kommentit. Vaikka asiattomat kommentit olivatkin oppilaiden vanhempien yleisimmin käyttämä kiusaamisen muoto, oppilaat käyttivät sitä keskiarvolla mitattuna enemmän kuin oppilaiden vanhemmat. Oppilaat kiusasivat kuitenkin eniten käyttäytymällä tahallaan nenäkkäästi.

TAULUKKO 1 Yleisimmät henkisen väkivallan ja mustamaalaamisen muodot

Kiusaamisen muoto	ka (1-5) esimies	ka (1-5) kollegat	ka (1-5) oppilaat	ka (1-5) oppilaiden vanhemmat
ajatusten ja tunteiden vähättely	1,45	1,33	-	1,36
keskeyttäminen	1,45	1,55	-	-
asiattomat kommentit	-	-	1,90	1,67
tahallinen nenäkäs käytös	-	-	2,55	-
syntipukiksi tekeminen	1,26	1,33	-	-

Tummennettu arvo on luokanopettajien kokeman kiusaamisen yleisin muoto kiusaajatahoittain. Muut arvot ovat vertailulukuja.

Eri kiusaajatahoista tutkimukseemme osallistuneet luokanopettajat kokivat henkistä väkivaltaa eniten vanhempien taholta. Vanhempien kerrottiin kiusaavan opettajia muun muassa suullisina ja kirjallisina moitteina sekä kantelulla uhkaamisena. Eräs vastaaja kirjoitti näin:

Haukkumissävyyiset tai moittivat kirjeet ja reissuvihkoviestit, esim. lapsi ei ole tehnyt poissaolopäivien läksyjä kun läksyjä ei ole tuotu! Yleistykset opettajista esim. tyyliin 'Te opettajat ette halua puuttua kiusaamiseen' vaikka kuinka koulussa puututtaisiin kaikkiin tietoon tuleviin tapauksiin.

Mustamaalaamista työpaikkakiusaamisen muotona mittasimme esimiehen ja kollegojen taholta. Luokanopettajat kokivat sitä kummaltakin taholta melko vähän. Esimiesten taholta koetussa mustamaalaamisessa oli kuitenkin enemmän hajontaa kuin kollegoilta koetussa mustamaalaamisessa. Suurin, tosin yksittäinen, vastaus esimiehen taholta koetusta mustamaalaamisesta oli ”olen kokenut kuukausittain” kun kollegoiden taholta mustamaalaamista ei ollut koettu lähes lainkaan. Mustamaalaamisen muodoista syntipukiksi tekeminen oli yleisin kiusaamisen tapa, vaikkakin sitä oli koettu hyvin vähän. (ks. taulukko 1.) Mustamaalaamisesta ei juuri ollut avoimia vastauksia. Ainoastaan yksi vastaaja mainitsi joutu-neensa syntipukiksi perheen ongelmiin.

Fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua vastaajat kokivat kauttaaltaan melko vähän. Suuri osa vastasi esimiehen, kollegojen sekä oppilaiden taholta koettuun fyysiseen väkivaltaan, että ei ollut kokenut sitä lainkaan. Huomattavaa on, että yksikään vastaaja ei ollut kokenut kollegoiden kiusaavan häntä fyysistä väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten. Esimiehen taholta koettuna fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua oli koettu toistuvimmillaan viikoittain. Oppilaiden taholta koetussa fyysisessä väkivallassa oli eniten hajontaa. Vain yksi vastaajista oli kokenut fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua oppilaiden taholta jopa päivittäin.

Eräs vastaaja toi avoimessa vastauksessaan esiin oppilas–opettaja-valtasuhteiden muuttumisen:

Rajat ovat häilyvät: joskus kestää enemmän, mutta jo ihan nuoret oppilaat ovat kai tottuneet siihen että aikuisia kohtaan saa käyttäytyä miten vaan. Pahin tapaus oli kai se kun minun päälleni hyökättiin ja tämä oppilas sai oppilaskunnan stipendin vaikka työkaverini olisivat voineet sen estää yhteisellä päätöksellä.

Toinen huomionarvoinen vastaus oli yhden opettajan maininta veitsellä heittäneestä oppilaasta ja vanhemmasta, joka uhkasi, että ”jos poika ei pääse luokaltaan, niin puukosta tulee”.

Sukupuolista häirintää vastaajat kokivat esimiehen taholta hyvin vähän. Lähes kaikki vastaukset olivat välillä ”en ole kokenut” tai ”olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa”. Ainostaan yksi vastaaja ilmoitti kokeneensa sukupuolista häirintää esimiehensä osalta viikoittain tai päivittäin. Myöskään kollegoiden taholta vastaajat eivät olleet kokeneet sukupuolista häirintää toistuvasti eli kuukausittain tai useammin. Sukupuolisen häirinnän muodoista loukkaavaa ja/tai vihamielistä seksuaalissävytteistä viestintää ja opettajan seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä väitteitä ei ollut koettu lainkaan. Erityisinä mainittoina avoimissa vastauksissa tuli sekä esimiehen että kollegan taholta kaksimieliset vitsit.

Myöskään oppilaiden tai oppilaiden vanhempien taholta ei ollut koettu toistuvasti sukupuolista häirintää. ”Olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa”-vastauksia oli kuitenkin enemmän oppilaiden kuin muiden taholta koetussa sukupuolisessa häirinnässä.

6.2 Hallinnolliset keinot, työskentelyn vaikeuttaminen ja verkkokiusaaminen

Kyselylomakkeessa liitimme hallinnolliset keinot ainoastaan esimiehiin ja kollegoihin, koska hallinnollisten keinojen luonne on sellainen, että oppilaat tai oppilaiden vanhemmat eivät pysty niitä käyttämään. Vastauksista ilmeni, että puolet, eli 21 vastaajaa, ei ollut koskaan kokenut vertaiskiusaamista hallinnollisin keinoin. Esimiehen taholta koetussa kiusaamisessa vastaava luku oli 20. Kuitenkin yksi vastaaja erottui muista: Vastausvälillä 1–5, jossa 1 on ”en ole kokenut koskaan” ja 5 on ”olen kokenut päivittäin”, vastaaja oli kokenut hallinnollisia keinoja keskiarvolla 3,67. Yksittäisistä hallinnollisista keinoista sama vastaaja ilmoitti kokeneensa tiedon salailua päivittäin. Avoimissa vastauksissa luokanopettajat korostivat esimiehen taholta ilmenevinä hallinnollisina kiusaamismuotoina tietojen panttausta, selän takan toimimista, suosikkijärjestelmän käyttöä ja asioiden sopimista ilman yhteisten palaverien pitämistä. Kollegoiden käyttämänä hallinnollisia kiusaamisen keinoja puolestaan oli koettu kuukausittain tai harvemmin. Sekä esimiehen että kollegoiden yleisimmin käytämä hallinnollisen kiusaamisen tapa oli tiedon salailu, kuten taulukosta 2 voi nähdä.

TAULUKKO 2 Yleisimmät hallinnolliset kiusaamisen muodot

Kiusaamisen muoto	ka (1-5) esimies	ka (1-5) kollegat
tiedon salailu	1,57	1,57
suosikkijärjestelmän käyttäminen	1,50	1,40

Tummennettu arvo on luokanopettajien kokeman kiusaamisen yleisin muoto kiusaajatahoittain. Muut arvot ovat vertailulukuja.

Työskentelyn vaikeuttamista oli koettu yleisesti melko vähän. Esimerkiksi esimiehen taholta 88,1 % vastaajista koki työskentelyn vaikeuttamisen keinoilla kiusaamista keskiarvolla 1,80 tai alle eli hyvin vähän. Toistuvammat työskentelyn vaikeuttamisen kokemukset tulivat yksittäisiltä vastaajilta. Suurin yksittäisen vastaajan keskiarvo kaikista työskentelyn vaikeuttamisen keinoista oli 3,40, jolloin vastaaja oli siis kokenut kiusaamista pääosin kuukausittain tai useammin. Vaikka työskentelyn vaikeuttamista koettiinkin pääosin vähän, kuukausittain tai sitä useammin työskentelyn vaikeuttamista kokeneita oli enemmän kuin niitä oli hallinnollisilla keinoilla kiusaamisessa. Avoimissa vastauksissa eräs vastaaja kertoi esimiesten jättävän opettajien avunpyyntöjä huomiotta.

Vertaiskiusaamisessa työskentelyn vaikeuttamista koettiin lähes saman verran kuin esimiehenkin taholta; myös siinä vastaajista 88,1 %:lla keskiarvo on 1,80 tai alle. Suurin osa vastaajista ilmoitti, että oli kokenut tällaista kiusaamista kuukausittain tai harvemmin. Avoimissa vastauksissa kollegoiden kerrottiin kiusaavan muun muassa tukemalla esimiestä aloitteiden tyrmäämisessä ja määräämällä ”*sellaisissa opetukseen liittyvissä asioissa, jotka kuuluvat vain minulle luokan vastuullisena opettajana*”.

Oppilaiden taholta koetun työskentelyn vaikeuttamisen osalta vastaukset jakaantuivat hyvin tasaisesti. Kuhunkin väittämään vastasi 11 tai 12 luokanopettajaa kokeneensa sitä toistuvasti eli kuukausittain tai useammin. Esimerkkinä oppilaiden taholta ilmenevästä kiusaamisesta eräs opettaja mainitsi perättömien väitteiden esittämisen vanhemmille luokassa vallitsevasta suosikkijärjestelmästä.

Oppilaiden vanhempien osalta työskentelyn vaikeuttamista ei ollut koettu toistuvasti kuin yksittäisissä tapauksissa. Avoimissa vastauksissa vanhempien kerrottiin kiusaavan luokanopettajia muun muassa soittamalla rehtorille keskustelematta ensin opettajan kanssa, aliarvioimalla opettajan ammattitaitoa (neuvominen, kehoitus lukea kirjallisuutta ammatti-

taidon kehittämiseksi) ja muodostamalla muiden vanhempien kanssa yhteisrintaman opettajaa vastaan. Lisäksi eräs vastaaja mainitsi vanhempien ”vaatimukset liiallisesta avusta esim. lasten vapaa-ajan järjestämisessä vanhempien haluamalla tavalla, esim. ystävyys-suhteet, viemiset kotiin kesken koulupäivän”. Mielenkiintoinen kommentti yhdeltä vastaajalta liittyi opettajavanhempiin:

Yllätys, yllätys; opettajaperheessä kotona vanhemmat ovat arvostelleet oppilaan kuullen opea, joka on johtanut koulussa vaikeuksiin, kun lapsi on alkanut esittää opevanhemmilta kuultuja kommentteja: Esim. 'Meidän äiti sano, et meidän ope tarkistaa huonosti läksyt!' tai 'Meidän isi sano, et ope anto väärille tyypeille jälki-istuntoa, olis pitänyt antaa silleki...

Esimiehen taholta yleisin työskentelyn vaikeuttamisen muoto oli pyyntöjen tyrmääminen, kuten taulukosta 3 voi nähdä. Sen sijaan kollegojen osalta koettiin eniten työtaitojen arvostelua ja luotettavuuden kyseenalaistamista. Myös vanhempien taholta koettiin eniten työtaitojen arvostelua. Oppilaiden käyttämistä työskentelyn vaikeuttamisen muodoista käytettiin eniten yhteistyöstä kieltäytymistä opettajan kanssa. (ks. taulukko 3.)

TAULUKKO 3 Yleisimmät työskentelyn vaikeuttamisen muodot ja yleisimmät kiusaamisen muodot viestintäteknologian välityksellä

kiusaamisen muoto	ka (1-5) esimies	ka (1-5) kollegat	ka (1-5) oppilaat	ka (1-5) oppilaiden vanhemmat
pyyntöjen tyrmääminen	1,45	1,26	-	1,40
työtaitojen arvostelu	1,33	1,50	-	1,67
luotettavuuden kyseenalaistaminen	1,43	1,50	-	1,48
kieltäytyminen yhteistyöstä opettajan kanssa	-	-	2,12	-
puhelimitse häiritseminen	-	-	1,19	1,29

Tummennettu arvo on luokanopettajien kokeman kiusaamisen yleisin muoto kiusaajatahoittain. Muut arvot ovat vertailulukuja.

Tutkimuksemme määrällisessä vaiheessa saimme verkkokiusaamisesta hyvin vähän tietoa. Määrittelimme siinä luokanopettajiin kohdistuvan häirinnän viestintäteknologian välityksellä ainoastaan oppilaiden ja vanhempien taholta ilmeneväksi. Oppilaiden taholta samaan luokitteluun laitoimme myös anonyymin häirinnän. Anonyymiä häirintää tai viestintäteknologian välityksellä koettua häirintää ilmeni melko vähän. Jopa 76,2 % luokanopettajista

vastasi, ettei ollut kokenut lainkaan häirintää oppilaiden taholta. Vanhempien taholta vastaava prosenttiluku oli 78,6 %. Oppilaiden osalta suurinkin yksittäisen vastaajan häiritsemis-summamuuttujan arvo oli 2,00, jolloin sitä oli siis koettu harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Myöskään vanhempien osalta suuri osa ei ollut kokenut häirintää lainkaan tai oli kokenut sitä harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kuitenkin yksi tutkimukseen osallistunut opettaja vastasi jokaiseen kysymykseen kokeneensa häirintää vanhempien taholta päivittäin. Sekä oppilaat että oppilaiden vanhemmat häiritsivät viestintäteknologian välityksellä yleisimmin puhelimitse. Kuitenkin keskiarvot olivat melko pienet, kuten taulukosta 3 voi havaita. Lisäksi eräs vastaaja kertoi vanhempien kirjoitelleen yleisönosastolla nimettömästi. (ks. taulukko 3.)

6.3 Yleisimmät kiusaamisen muodot kiusaajittain

Esimiesten ja kollegoiden taholta kaikista kiusaamisen muodoista koettiin eniten tiedon salailua. Seuraavaksi yleisimmät esimiesten käyttämät kiusaamisen tavat olivat suosikkijärjestelmän käyttäminen sekä ajatusten ja tunteiden vähättely. Näissä kaikissa kiusaamista oli kokenut toistuvasti eli kuukausittain tai useammin viisi vastaajaa. Myös merkitseviä silmäyksiä ja ilmeitä esimiehen taholta oli kokenut toistuvasti viisi vastaajaa, vaikka tämä kiusaamisen muoto oli vasta kuudenneksi yleisin muoto keskiarvolla mitattuna. (ks. taulukko 4.)

Samalla tavoin vertaiskiusaamisessa keskiarvot ja kiusaamisen toistuvuus antoivat erilaisia tuloksia. Kollegoiden tavoissa kiusata seuraavaksi yleisimmät kiusaamisen muodot tiedon salailemisen jälkeen olivat keskeyttäminen ja luotettavuuden kyseenalaistaminen. Vaikka luotettavuuden kyseenalaistaminen on keskiarvolla mitattuna vasta kolmanneksi yleisin, on sitä kokenut toistuvasti yksi vastaaja enemmän kuin keskeyttämistä. Taulukoista 4 ja 5 voidaan kuitenkin huomata, että yleisimmissäkin kiusaamisen muodoissa kuukausittain tai useammin kiusaamista kokeneita oli hyvin vähän – prosentein mitattuna vain hieman reilu yksitoista prosenttia.

TAULUKKO 4 Yleisimmät kiusaamisen muodot esimiehen taholta

Kiusaamisen muoto	Ka välillä 1–5	on kokenut kuukausittain tai useammin	
		f	%
tiedon salailu	1,57	5	11,90
suosikkijärjestelmän käyttäminen	1,50	5	11,90
ajatusten ja tunteiden vähättely	1,45	5	11,90
keskeyttäminen	1,45	3	7,14
pyyntöjen tyrmääminen	1,45	2	4,76
merkitsevät silmäykset ja ilmeet	1,43	5	11,90

TAULUKKO 5 Yleisimmät kiusaamisen muodot kollegoiden taholta

Kiusaamisen muoto	Ka välillä 1–5	on kokenut kuukausittain tai useammin	
		f	%
tiedon salailu	1,57	5	11,90
keskeyttäminen	1,55	4	9,52
luotettavuuden kyseenalaistaminen	1,50	5	11,90
työtaitojen arvostelu	1,50	2	4,76

Yleisimmät kiusaamisen muodot esimiehen ja kollegoiden taholta olivat pääosin hallinnollisen työpaikkakiusaamisen muotoja tai henkisen väkivallan ja sosiaalisen eristämisen muotoja. Kolmesta yleisimmästä kiusaamisen muodosta keskiarvolla mitattuna ainoastaan yksi, luotettavuuden kyseenalaistaminen, kuuluu johonkin muuhun kategoriaan.

Oppilaiden taholta yleisin kiusaamisen muoto oli tahallinen nenäkäs käytös. Myös kieltäytymistä yhteistyöstä opettajan kanssa ja opetustilanteen häiritsemistä opettajan kiusaamiseksi oli koettu jonkin verran enemmän kuin muita kiusaamisen muotoja, kuten taulukosta 6 voi havaita. Keskiarvolla mitattuna yleisin oppilaiden opettajiinsa kohdistama kiusaamisen muoto oli myös frekvenssein mitattuna yleisin kiusaamisen muoto: vastaajista 18 ilmoitti kokeneensa tahallista nenäkästä käytöstä toistuvasti. Yhteistyöstä kieltäytymistä opettajan kanssa koki toistuvasti 12 vastaajaa ja opetustilanteen häiritsemistä 11. Vaikka toistuva myöhästely oppitunnilta oli keskiarvolla mitattuna vasta kuudenneksi yleisin kiusaamisen muoto, sitä oli kokenut kuukausittain tai useammin yhtä monta vastaajaa kuin toiseksi yleisintä muotoa eli kieltäytymistä yhteistyöstä opettajan kanssa. Oppilaiden käyt-

tämistä kuudesta yleisimmästä kiusaamisen tavasta kolme ovat opetustilanteen häirintää ja kolme loukkaavaa verbaalista viestintää.

TAULUKKO 6 Yleisimmät kiusaamisen muodot oppilaiden taholta

Kiusaamisen muoto	Ka välillä 1–5	on kokenut kuukausittain tai useammin	
		f	%
tahallinen nenäkäs käytös	2,55	18	42,86
kieltäytyminen yhteistyöstä opettajan kanssa	2,12	12	28,57
opetustilanteen häiritseminen opettajan kiusaamiseksi	2,10	11	26,19
karkea kielenkäyttö	1,98	8	19,05
asiattomat kommentit	1,90	8	19,05
toistuva myöhästely oppitunnilta	1,83	12	28,57

Oppilaiden vanhempien käyttämistä kiusaamisen tavoista mitään ei ollut kokenut toistuvasti kuin yksi tai kaksi vastaajaa. Kuitenkin oppilaiden vanhempien taholta koettiin keskiarvolla mitattuna eniten taitojen arvostelua ja asiattomia kommentteja. Molemmissa yksi vastaaja oli kokenut sitä toistuvasti. Kieltäytymistä yhteistyöstä, luotettavuuden kyseenalaistamista ja pyyntöjen tyrmäämistä sen sijaan mainitsi kokeneensa toistuvasti kaksi vastaajaa. (ks. taulukko 7.) Näistä kaikista viidestä kiusaamisen muodosta neljä kuuluvat työn vaikeuttamisen kategoriaan.

TAULUKKO 7 Yleisimmät kiusaamisen muodot oppilaiden vanhempien taholta

Kiusaamisen muoto	Ka välillä 1–5	on kokenut kuukausittain tai useammin	
		f	%
työtaitojen arvostelu	1,67	1	2,38
asiattomat kommentit	1,67	1	2,38
kieltäytyminen yhteistyöstä	1,50	2	4,76
luotettavuuden kyseenalaistaminen	1,48	2	4,76
pyyntöjen tyrmääminen	1,40	2	4,76

7 Luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä verkkokiusaamisesta

Tutkimuksemme toisessa vaiheessa emme rajanneet viestintäteknologian välityksellä tapahtuvan kiusaamisen kiusaajatahoja ainoastaan oppilaisiin ja oppilaiden vanhempiin, vaan annoimme haastateltavien kertoa vapaasti oman käsityksensä siitä, kuka voi kiusata luokanopettajaa verkossa. Esille tulivatkin oppilaiden ja oppilaiden vanhempien lisäksi myös kollegat ja esimies.

7.1 Verkkokiusaamisen luonnehdintaa

Tässä luvussa tarkastelemme sitä, millaisena luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat näkevät luokanopettajien verkkokiusaamisen. Teorian pohjalta muodostetut alakategoriat ovat verkkokiusaamisen väylät, kiusan ilmeneminen ja kiusaamisen luonne. Verkkokiusaamisen luonnehdintaa olemme eritelleet seuraavassa luvussa vielä kiusaajatahoittain.

7.1.1 Verkkokiusaamisen väylät

Kaikki tutkittavat esittivät luokanopettajien verkkokiusaamisen tapahtuvan verkon tai Internetin välityksellä. Heidän käsityksensä kuitenkin erosivat sen suhteen, mitä he pitivät verkon välityksellä tapahtuvana kiusaamisena. Kaikista haastatteluun osallistuneista vain kaksi opiskelijaa mainitsi puhelimen välityksellä tapahtuvan kiusaamisen olevan verkkokiusaamista.

No mä oon sen puhelinhäirinnän jo sanonut monessa otteessa et se on varmaan se mikä, ainaki itelle ensimmäisenä tulee mielee ja eniten ehkä tapahtuu. Irene (loo)

Et esimerkiks puhelimella soitellaan perään koko ajan ja keskellä yötä. Irene (loo)

Sit jos se esimerkiks tapahtuu vaikka puhelimen välityksellä viesteinä tai näin, ni tota, eihä puhelintakaa voi aina pitää kiinni kuitenkaa. Liisa (loo)

Muissa haastatteluissa puhelin ei tullut lainkaan ilmi verkkokiusaamisen välineenä. Yksi opettajista jopa antoi ymmärtää, että puhelin ei hänen mielestään kuulu verkkokiusaami-

seen. Kysyttäessä, onko hänen työyhteisössään puhuttu verkkokiusaamisesta, hän totesi viestimisen tapahtuvan heillä lähinnä puhelimen välityksellä.

Ei, meillä iteasias työyhteisössä ei pahemmin käytetä ees sähköpostia. Et lähinnä kaikki viestiminen vanhemmille tapahtuu justiinsakki puhelimen välityksellä. Ni sen takii toi [työyhteisö] on vielä jotenki niin kaikesta tietokonemaailmasta ja Internetistä kaukana, että siellä ei oo paljoo ees kyllä puhuttu niistä. Saara (lo)

Saara siis sanoo viestimisen vanhemmille tapahtuvan heidän työyhteisössään puhelimen välityksellä, mutta ei missään kohtaa tuo ilmi sitä, että puhelimen kauttakkin voidaan joutua kiusatuksi. Koska hän ei muuallakaan haastattelussa tuo puhelinta verkkokiusaamisen välineenä esille, voidaan olettaa, että hänen mielestään verkkokiusaaminen liittyy vain tietokoneeseen ja Internetiin.

Toisin kuin puhelimesta, sähköpostin käytöstä verkkokiusaamisen välineenä kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä. Sähköpostin lisäksi kaikki tutkittavat toivat esiin erilaisia sosiaalisen median palveluita. Yleisin oli Facebook, jonka esitti kolme luokanopettajaa ja kolme opiskelijaa. Erilaiset keskustelupalstat mainitsi kaksi haastateltavaa sekä opettajista että opiskelijoista. Muita vähemmän esille tuotuja sosiaalisen median kiusaamisympäristöjä olivat Twitter, Msn Messenger ja blogit.

Tiedän että meidänki koulussa voi olla sen tyyppisiä oppilaita jotka vois niinku hairahtua tekemään typeryyksiä vaikka Facebookin tai jonku muun kautta, et siellä vaikka viljeltäs jostain että, ”Pekka on typerä opettaja tai Pekka on kusipää” jossain mesetetään tai heitetään tommosta. Pekka (lo)

Voishan ajatella että joku kiukkunen, kiukustunu tai suuttunu vanhempi saattas johonki Facebookiin kirjoittaa tietylle kaveripiirille vaikka jossa ois saman luokan vanhempia ja saattas mustamaalata tai haukkua siellä. Pekka (lo)

No mä ajattelen sen verkkokiusaamisen niin, että se voi olla esimerkiks sellasta, että opettajasta niinku puhutaan jossaki keskustelupalstoilla, tai opettajasta otettuja kuvia tai videoita laitetaan nettiin esimerkiks YouTubeen. Mm, no ainaki sellasta. Voisko olla jotain.. Voisko jotain niinku häirikkösähköposteja olla. Minna (lo)

Minna (lo) toi ainoana opettajana esiin myös herjaavat kuvat ja videot, joita voidaan julkaista kiusaamistarkoituksessa. Luokanopettajaopiskelijoista sen sijaan kaikki mainitsivat tämän kiusaamisen väylän. Tällaisen kiusan julkaisupaikkana pidettiin Facebookia ja YouTubea.

Laitetaan opettajasta jotain inhottavia kuvia johonkii. Tämmöstäki nykypäivänä on helppo tehdä, et kun on kaikilla puhelimet mukana ni pystyy kuvaamaa vaikka tunnilla jotakin epäedullista käytöstä taikka muuta. Irene (loo)

Yksi erityisesti opettajien esille tuoma verkkokiusaamisen väylä on Wilma eli sähköinen reissuvihko. Opettajat eivät kuitenkaan tarkemmin eritelleet sitä, millä tavalla opettaja voi joutua Wilman kautta kiusatuksi. Opiskelijoista vain yksi mainitsi Wilman. Hän viittasi viime aikoina julkisuudessa olleeseen keskusteluun oppilaiden perustamasta ”Wilma pilasi elämäni” -sivustosta.

No Wilma, esimerkiks luokanopettajilla, on se sivusto jolla olen itsekin käynyt. Se ”Wilma pilasi elämäni” jonne ne oppilaat ihan suoraan linkkaa niitä mitä opettajat on kirjottanu niistä. Wilma on tosi hyvä asia mut se voi kääntyä opettajaa vastaan sitte. Liisa (loo)

Sitte tietysti että miten se käsitetään se verkkokiusaaminen, että jos siks lasketaan vaikka että vanhemmat niinku tavallaan kiusaa opettajaa niin sithän voi olla myös Wilman välityksellä tai jonkun muun tällasen sähkösen reissuvihkon. Minna (lo)

7.1.2 Kiusan ilmeneminen ja luonne

Kategoriassa ”kiusan ilmeneminen” yleisin mainittu kiusaamisen muoto on erilaiset asiattomuudet, kuten haukkuminen ja nimittely. Sen toi esiin jokainen haastateltu opettaja ja kaksi opiskelijaa. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat perättömät syytökset ja huhupuheet, jonka mainitsi neljä kahdeksasta haastateltavasta. Myös mustamaalaaminen sai neljä mainintaa. Kolme haastateltavaa näki yhdeksi verkkokiusaamisen muodoksi piikittelyn.

Opettajaa kohtaan patoutunut tunne purkautuu sit semmosena, et joku saattaa kommentoida vaikka tuol jossaa Facebookis, et olipas rankka matikan koe, ni siit lähteeki semmonen niiku kauhee vyöry liikkeelle, et joo se ope on niin tyhmä et aina sil on semmosta ja tällästä ja tollasta. Aija (lo)

Jos vaikka verkossa riehuu jotaki esimerkiks perättömiä kiusausväitteitä tai jotain syytöksiä tai huhupuheita – – voi olla että saa huonon maineen vaikkei oikeesti ookaan tehny mitään. Minna (lo)

Myös opettajan nolaaminen sekä häirintä kumpikin saivat kolmelta luokanopettajaopiskelijalta maininnan. Muita vähän esitettyjä verkkokiusaamisen muotoja olivat kunnianloukkaus, opettajan ammattitaidon epäily, henkinen väkivalta, opettajan henkilökohtaisiin asioihin puuttuminen, poissulkeminen, uhkailu ja opettajan ”savustaminen” pois työpaikalta. Lisäksi Saara (lo) uskoi oppilaiden voivan perustaa opettajaa vastaan vihasivustoja ja nettiadresseja.

Parjataan jotain opettajaa, tehään jopa jotain vihasivustoja ja muuta vastaavaa. Nettiadresseja opettajia vastaan ja muuta. Mutta se taas on semmosta mikä luokanopettajalle kuvittelee että lähinnä viies, kuuesluokkalaiset, silleen vanhemmat oppilaat kuitenkin. Saara (lo)

Ja sitte tietysti – – sitä ei välttämättä tuu kiusatulle tietoo mutta tämmönen et selän takana puhuminen verkossa ja tämmönen. Sitte tietysti, samaa sitä poissulkemista. Plus tietysti kaikki tämmöne, ilkee vihjailu jossakii. Tai sitäki voi, kaikki minkä voi puhua voi myöskin kirjottaa. Verkossa voi siltikin tapahtua hyvin monenlaista kiusaamista. Sauli (loo)

Kiusaamisen tahallisuus herätti haastateltavissa ajatuksia. Pekka (lo) uskoi opettajaan kohdistuvan kiusaamisen olevan oppilaiden taholta tiedostettua ja tahallista vasta yläkoulu-, lukiovaiheessa. Aija (lo) oli sitä mieltä, että ylipäättään oppilaiden opettajaan kohdistamaa kiusaa tapahtuu enemmän ylä- kuin alakoulussa. Kaksi haastateltavaa toi esille näkemyksen, että alakouluikäisten oppilaiden aiheuttama verkkokiusa on pikemminkin typeryyttä ja ymmärtämättömyyttä kuin tahallisuutta.

Ne [oppilaat] usein tekee sen ymmärtämättömyyttään tai ryhmän paineen vuoksi. Että välttämättä siinä tilanteessa se lapsi ei ees tajua kiusaavansa jos se kirjottaa vaikka jonneki niinku solvauksia tai muita, et se kuvittelee et se on vaan läppää niinku kavereiden kesken. Jos se paljastuu nii sithän se sen lapsenki kohalla vasta realisoituu todennäköisesti, että tässähan tuli tehtyä hölmöyksiä. Pekka (lo)

Lapset ei tajua sitä välttämättä [kiusaavansa], mut sitte esim. niinku kollega ja esimies ni niillä pitä olla tavallaan sellane moraali, että ei tee sitä. Se on jotenki sitte paljon jo vakavampaa mun mielestä. Heidi (loo)

Muita tahattomuuteen viittaavia asioita olivat kiusaamistarkoituksessa julkaistujen kuvien tai videoiden kommentointi ja leikkimielinen pilanteko. Pekan (lo) mielestä esimerkiksi kollegojen välistä piikittelyä ei välttämättä ole tarkoitettu kiusaamiseksi. Aija (lo) toi lisäksi esiin ajatuksen siitä, että vaikka ei suoranaisesti kiusaisi Internetissä, sinne on kuitenkin helppo kirjoittaa tekstiä, joka voi myös olla tulkittavissa kiusaamiseksi.

Ja siinä voi käydä justinsa niin et ihmiset ei ees tajua mitä ne tekee. Ne voi kuvitella et se on joku viitsi ku ne kattoo jotaa videoo ja kommentoi sitä tai jotain et eihän sitä välttämättä ees ymmärrä siellä. Liisa (loo)

Sekin on aika veteen piirretty viiva että – – missä vaiheessa siirrytään kiusaamisen puolelle, että jos jostain kollegasta heitetään vaikka huumoria [sähköpostilistalla] niin että se menee koko henkilökunnalle niin siinä me ollaan hyvin erilaisia että kuka kestää mitäki ja kuka loukkaantuu hyvin pienistä jutuista ja kuka sen näyttää ja kuka ei näytä, että tuo oli loukkaavaa. – – Saattaa helposti olla pieniä juttuja, – – jotka on tarkotettu ehkä ihan hyvälläki herjaks, mut jos ne kohdistuu johonki tiettyyn henkilöön koko ajan tietyllä tavalla nii se voi sitte muodostua kuormaks ja kiusaamiseksi siinä tilanteessa. Pekka (lo)

Mul on nollatoleranssi täällä kiusaamiseen, ni ei ne [oppilaat] lähe kirjottamaan niin ku että tyhmä juttu, mitä sä tommosta kirjoitit tai jotain, mut sit ku sanoo pää-pä-pää-pä-pää ni se on tavallaa merkki siitä et se on niin helppoo täs näppäimistön äärel kirjottaa että jee-je-jee tosi kiva, hymynaama perää. Aija (lo)

Aijan kommentti liittyy hieman samaan asiaan, jota Irenekin (loo) pohti. Hän mainitsi teoriassammekin esiin tulleen ajatuksen, että jos kiusattu kokee pilailun tai muun toiminnan kiusaksi, on kyse kiusasta, vaikka kiusaaja ei sitä kiusaamisena pitäisikään. Toisaalta Aija (lo) uskoi erityisesti oppilaiden vanhempien sekä yläkoulu- ja lukioikäisten oppilaiden voivan haluta aiheuttaa hallaa opettajalle tahallaan.

On semmosii fiksuja ihmisiä [oppilaiden vanhempia] jotka suuttuu jostakin ja haluaa niiku aiheuttaa hallaa opettajalle, ni niil on sitte taju siit et mitä kaikkii keinoja voidaan käyttää, ja silloin nimenomaa saattaa tulla tää tämmönen, selän takana, ilkeistä asioista kirjottelu. Aija (lo)

Fiksut kiusaajat, yläkouluiässä ja lukioiässäkin, ni nehän tietää todella mistä voidaan syyttää jotakuta opettajaa että siit tulee oikeesti hirvee haloo. Kirjotat jonnekin nettiin että joku miesopettaja vähä kopeloi ni siitähän sit kuule riemu repee, se on pakko [painottaen] esimiehen taas ruveta tutkimaan et onks täs totuutta. Aija (lo)

Vain yksi haastateltava mainitsi suoraan luokanopettajien verkkokiusaamisen olevan toistuvaa. Kuitenkin moni muukin pohti sitä, että Internetissä julkaistu teksti leviää nopeasti suuren joukon tietoisuuteen. Nopea laajalle leviäminen tekee kiusasta toistuvaa, vaikka varsinainen kiusaaja julkaisee kiusaamistekstinsä vain kerran. Verkkokiusaamisella voikin Liisan (loo) mukaan olla muuta kiusaamista suurempi kuulija- ja lukijakunta. Lisäksi Liisa luonnehti verkkokiusaamista jatkuvaksi. Jatkovaa kiusasta teki se, että se ei rajoitu ainoastaan työaikaan eikä sitä siis pääse pakoon vapaa-ajalla.

Jos mä lähtään, Facebookkiin jotain tai YouTubeen jotain videoita tai jotain tämmösiä ni siellä se voi yhtäkkiä saada- vaikka mä poistanki sen sitte vaikka saman tien, ni se onki voinu saada jo siellä niin kun, ihan hirveesti yleisöä et se voi levitä niin kun tosi laajalle, koska se on niin iso sitä käyttää niin moni, ihminen. Se voi levitä sieltä paljo nopeemminki ku ihan näin kasvokkain tapahtuva. Liisa (loo)

Se ei oo yhden ihmisen taholta toistuvaa, vaa se toistuvuus tulee siitä- ehkä jatkuvaa on niin ku parempi sana sille, et siin on niin ku useempi ihminen mukana. Liisa (loo)

Sosiaalises medias on se riski, että kun joku kirjottaa jotain ni se hurauttaa hirveen laajalle kentälle. Aija (lo)

Tahallisuuden ja toistuvuuden lisäksi haastattelussa kävi ilmi, että verkkokiusaaminen voi olla sekä suoraa että epäsuoraa. Suoriin kiusaamisen muotoihin kuuluu esimerkiksi sähköpostitse kiusaaminen. Aija (lo) kertoi saaneensa itsekkin törkeitä sähköpostiviestejä oppilaan vanhemmilta. Epäsuoraan kiusaamiseen viittaa selvästi esimerkiksi monen haastateltavan

mainitsema selän takana puhuminen, jota voi tapahtua muun muassa Facebookissa ja erilaisilla Internetin keskustelupalstoilla.

Sähköpostilla on tullu semmosia tosi törkeitä [viestejä]. – ollaa niiku todella lähetty, kirjottamaan minulle ja mun esimiehelle ja esimiehen esimiehelle jotain ihan totuuden vastaisia asioita. Aija (lo)

Internet on semmonen, uus kenttä, missä joku voi ihan riippumatta siitä onko opettaja vaikka itse Facebookissa, ni voidaan kirjottaa jostakin ihmisestä. Aija (lo)

Keskustelupalstalla – puhutaan opettajista melkee nimillä, mutta tuleeko ne sit kenenkää tietosuutee? Huomaako niitä kukaa siellä sitten niin ku muuta kun ne keskustelijat? Irene (loo)

Tutkittavat pohtivat myös anonyymien kiusan mahdollisuutta. Esimerkiksi Irene (loo) mainitsi anonyymiä kiusaa voivan ilmetä oppilaiden vanhempien tai kollegoiden taholta sähköpostin välityksellä. Tällöin sähköpostiosoite on kiusatulle tuntematon eikä se ole liitettävissä kiusaajaan. Anonyymien kiusaajan lisäksi pseudonyymejä kiusaajia uskottiin kohdattavan ainakin keskustelupalstoilla tai muilla chat-alueilla. Anonyymien tai pseudonyymien mainitsi yksi luokanopettaja ja kaikki luokanopettajaopiskelijat. Liisa (loo) kuitenkin epäili anonyymien luonnetta. Hän perusteli näkemystään sillä, että kiusaaja pystytään aina jäljittämään, kirjoitteli hän sitten anonyymisti tai pseudonyymiä käyttäen.

Sä pystyt ihan vaikka anonyymistikii et jos otat jonkuu ihmisen silmätikuks ni sä pystyt netissä tekemää ihan vaikka sähköpostin, mikä ei liity mihinkää henkilöö ja lähettelee sillä sitte viestejä. Irene (loo)

Helppo ois sanoo et se on nimetöntä, mutta nykypäivänä se ei oo kyllä sitäkään koska pystytään jäljittämään kaikki – mut se voi tavallaan olla kuitenkin ehkä niin ku helpompaa netissä, tai verkossa kiusata justinsa sen takia ku sitä voi ajatella et jos mä nyt nimimerkillä esimerkiks kiusaan jotain ni sitte ei niin ku jää kiinni niin helposti ku jos mä kasvokkain kiusaan jotain luokanopettajaa tai ihan ketä tahansa, niin totta kai mä jään heti kiinni siitä ja mä oon tunnistettavissa mut nimimerkin taakse voi piiloutua, mut sit ei välttämättä ajattele kuitenkaa että sehän on sieltä kuitenkin kaivettavissa siit et kuka siinä nimimerkin takana on. Liisa (loo)

Liisan (loo) lisäksi myös Irene (loo) ja kaksi luokanopettajaa toivat esiin näkemyksen, että verkossa on helppo kirjoittaa kasvottomana sellaisia asioita, joita ei tulisi kasvokkain sanot-

tua. Kasvottomuuteen ei siis välttämättä liity anonyymiys. Kiusaaja voi kirjoittaa myös omalla nimellään, mutta kirjoittaminen koetaan silti helpompana tapana kiusata kuin kasvotusten kiusaaminen.

Verkossa, missä on tosi helppo kasvottomana laittaa viestiä, mitä taas ei tulis ikinä kasvokkain sanottua, et voidaan ihan suoraan haukkua tai epäillä. Saara (lo)

Et se on joku kummallinen asia ihmisen luonteessa että pitää kiusata ihmisiä [naurahtaen] et verkkokiusaaminen on kuitenkin niin paljo helpompaa ku se face-to-face – – Et sitä mä oon miettiny sitä anonymiteettiä et se on helpottanu aika paljon varmaan sitä kiusaamista. Raja on madaltunu. Irene (loo)

7.2 Verkkokiusaaminen kiusaajatahoittain

Yleisimpänä kiusaajatahona haastateltavat pitivät oppilaita ja oppilaiden vanhempia. Jokainen haastateltava mainitsi nämä kiusaajatahot. Erityisesti Aija (lo) korosti oppilaan vanhempia kiusaajina.

Ehdottomasti rankimmat jutut on ollu sitä mitä oppilaan vanhempi on mulle aiheuttanu, ei koskaan ne hankalimmatkaan oppilaat. Aija (lo)

Aikuisilla jotka päättää ruveta kiusaamaan siin voi olla paljo enemmän semmosta lakitekstiä takana että tiedän oikeuteni ja näin ei saa tehdä ja, ja lakikin sanoo. Aija (lo)

Myös kollegan kiusaajatahona toi esiin yhtä opettajaa lukuun ottamatta kaikki haastateltavat. Vain kaksi, Irene (loo) ja Minna (lo), mainitsi esimiehen erikseen, mutta kaikki olivat asiaa kysyttäessä sitä mieltä, että myös esimies voi kiusata luokanopettajaa verkossa. Kolme luokanopettajaopiskelijaa uskoi myös jonkun koulun ulkopuolisen tahon voivan olla kiusaaja. Lisäksi kaksi opettajaa pohti koulun muun henkilökunnan ja koko yhteisön mahdollisuutta kiusaamiseen.

7.2.1 Oppilaiden vanhemmat

Yleisimmäksi oppilaiden vanhempien käyttämäksi verkkokiusaamisen väyläksi muodostui haastatteluissa sähköposti. Sen mainitsi yhtä opettajaa lukuun ottamatta kaikki haastateltavat. Toisaalta Saara (lo) uskoi, että vanhemmat eivät välttämättä ajattele sähköpostiviestejä kiusaamisena, mutta ne voivat silti olla loukkaavia. Toiseksi yleisimpänä väylänä nähtiin Facebook, jonka toi esille puolet haastateltavista. Muita mainittuja väyliä olivat Wilma, keskustelupalstat ja puhelin. Kiusaamisen muotona pidettiin häirintää, haukkumista, uhkailua, mustamaalaamista ja opettajan työskentelytapojen epäilemistä. Kaikki luokanopettaja-opiskelijat sanoivat vielä erikseen oppilaiden vanhempien kiusaavan oppilaiden asioissa. Vanhemmat esimerkiksi väittävät opettajan olleen epäoikeudenmukainen tai haukkuvat opettajan ammattitaitoa. Syiksi kiusaamiselle osa haastateltavista esitti erimielisyydet opettajan kanssa oppilaan asioissa, väärinkäsitykset ja tunnereaktiot.

Tulee myös mieleen ihan noi sähköpostiviestit, mitä vanhemmat saattais lähettää, mitä eivät aattele kiusaamisena, mutta mikä taas voi olla loukkaavaa opettajaa kohtaan. Saara (lo)

Mä luulen että vanhemmat reagoi ehkä enemmän nii ku tunteella. – – Se [kiusaaminen] pohjautuu siihen että se opettaja on reagoinu ehkä niitten lapsen jotenkin sillä tavalla et se vanhempi ei ole tykänny siitä. Liisa (loo)

Saara (lo) ja Sauli (loo) pohtivat vanhempien aiheuttaman epäsuoran kiusaamisen saattavan sisältää muiden kiusaajatahojen käyttämistä välikappaleina. Tällä tarkoitetaan opettajan parhaamista jollekin muulle taholle, kuten toisille vanhemmille, esimiehelle tai muille opettajille. Minna (lo) taas sanoi vanhempien voivan yhdessä liittoutua opettajaa vastaan.

Joku vanhempi ei oo tyytyväinen opettajan työskentelyyn ja saattaa sitä parjata myös muille vanhemmille – – useimmiten varmasti on juurikin sitä, että joko puhutaan selän takana – – tai sitten lähestytään suoraan opettajaa, tai jopa ohitetaan opettaja ja lähestytään esimiestä. Saara (lo)

Vanhemmat käyttää enemmän semmoseen [verkkokiusaamiseen] muita opettajia tai rehtoria sillee niinku siinä välikappaleena myöski. Sauli (loo)

Kyllä vanhemmissaki on kuulemma sellasta joukkovoimaa, et jos ne jossaki oikee pistää hynttyyt yhteen nii sitte siitä voi tulla aika pahaa jälkeä sen opettajan kannalta. Ja vanhemmatki ossaa olla aika lapsellisia. Minna (lo)

Myös opettajista kirjoittelu yleisillä foorumeilla herätti ajatuksia muutamassa haastateltavassa. Yleisellä tasolla opettajista puhumisen nähtiin olevan enemmänkin voivottelua kuin kiusaamista. Sen sijaan opettajan nimen tai muiden tunnistettavien tietojen mainitseminen koettiin asiattomana toimintana.

Jos puhutaa yleisellä tasolla opettajista ni sittenhä siinä halvennetaa koko opettajakuntaa, et se ei ehkä oo kiusaamista vaan lähinnä sitä voivottelua että ku Suomen opettajat on surkeita. Irene (loo)

Joku yksi vanhempi pulputtaa jollekin ihan koulun ulkopuoliselle tuttavalleen jostaki ja sitä kautta lähtee tavallaan liikkeelle se. Ja niin kauan ku se on semmosta nimetöntä neutraalia että, nyt vähä ihmättelen miks se opettaja näin teki ni mikäs siinä, totta kai saa olla kriittinen mut sit ku lähetää nimellä tosiaan puhumaan jostain tietystä ihmisestä ni silloin kyl ollaa asiattomalla tiellä. Aija (lo)

7.2.2 Oppilaat

Irenen (loo) mielestä oppilaat eivät käytä puhelinta kiusatakseen opettajiaan. Hän uskoi kiusan keskittyvän Internetiin, vaikka kertoikin myöhemmin esimerkin oppilaiden tavasta käyttää puhelinta kiusan tallentamiseen ja käyttämiseen osana kiusan levittämistä. Heidi (loo) mainitsi myös opettajan kuvaamisen ja videoiden laittamisen eteenpäin, mutta ei sanonut, käytetäänkö kuvaamiseen hänen mielestään puhelinta vai jotain muuta välinettä. Muissa haastatteluisa puhelin oppilaiden käyttämänä kiusaamisväylänä ei tullut esiin.

No oppilaat ei varmaan soittle perään [naurahtaen] ainakaan toivottavasti. Et enemmän se sitte on sen netin kautta, tapahtuvaa. Irene (loo)

Laitetaa opettajasta jotain inhottavia kuvia johonkii. Tämmöstäkii nykypäivänä on helppo tehdä, et kun on kaikilla puhelimet mukana ni pystyy kuvaamaa vaikka tunnilla jotakin epäedullista käytöstä taikka muuta. Irene (loo)

Internetin kiusaamisväylyistä YouTubea ja opettajaa halventavan aineiston laittamista Internetiin pidettiin enemmän oppilaiden kuin kenenkään muun tahon kiusaamistapana. Jopa kolme opiskelijaa ja yksi opettaja mainitsi tämän. Sähköpostin puolestaan toivat esille ai-noastaan Heidi (loo) ja Minna (lo). Sähköpostia pidettiin siis eniten oppilaiden vanhempien kiusaamisväylänä. Pekka (lo) sanoikin, että ei ole koskaan törmännyt suoraan henkilökohtaiseen, ikävään palautteenantoon sähköpostin kautta. Hän kuitenkin uskoo senkin olevan mahdollista.

Oppilailla se on ehkä siinä mielessä erilaista [oppilaiden vanhempiin verrattuna] että, laittaa vaikka jotain materiaalia tai, muuten häiriköi muka tuntemattomana netin kautta tai jotain semmosta. Sauli (loo)

Emmä tiää rupeisko ne opettajalle sähköpostia, totta kai miks ei, mutta se voi olla ehkä enemmän sitte, ku nuoret käyttää Facebookkia vaikka paljon niin siellä sitte vaikka sellasta oppilaan, opettajan no-laamista tai vaikka kuvata opettajaa ja sitte laittaa sitä videoo eteenpäin tai.. – – Se ois ehkä niille semmone ominaisempi paikka. Heidi (loo)

En oo kyllä semmoseen törmänny että kukaan sähköpostilla suoraan niinku kiusais sillä tavalla että oot vaikka huono ope tai että tulis niinku suoraan tämmöstä. Et voihan seki olla mahollista, että niinku annetaan niin suoraa henkilökohtasta palautetta. Pekka (lo)

YouTubeen lisäksi haastateltavat uskoivat oppilaiden kiusaavan opettajiaan Facebookissa, keskustelupalstoilla ja Wilmassa. Facebookin mainitsi yhteensä neljä haastateltavaa, Wilman ja keskustelupalstat kaksi. Wilman tapauksessa Liisa (loo) viittasi suoraan medioita kuohuttaneeseen tapaukseen, jossa oppilaat olivat saaneet käsiinsä oppilaiden vanhemmille suunnatut viestit ja julkaisseet ne Wilma pilasi elämäni -sivustolla. Muita yksittäisiä mainintoja saaneita oppilaiden käyttämiä kiusaamisen väyliä olivat sosiaalinen media, vihasivustot ja nettiadressit opettajaa vastaan.

Voi olla eri foorumeita muutenkin tosin nyt kaikki nykyään on, kolmannesta luokasta lähtien, tuol Facebookissa et se on varmaa kanssa yks. Sauli (loo)

Justiin se sivusto, se ”Wilma pilasi elämäni” on nyt yks esimerkki siitä, et siel on niin ku yksittäisten opettajien jotain tämmösiä juttuja, mutta sitte siellä on myös niitä mistä on niin ku jatkunu se kommentointi ja sitte siinä on ruvettukki puhumaan siitä opettajan persoonasta ja kaikesta tämmösestä, nii ku ihan, asiaan kuulumattomista jutuista ja tämmösistä. Liisa (loo)

Oppilaiden opettajiinsa kohdistama kiusa ilmenee haastateltavien mielestä eniten ivailuna, opettajan nolaamisena ja nimittelynä. Kolme opiskelijaa mainitsi nämä muodot. Muina verkkokiusan ilmenemismuotoina opiskelijat pitivät pilailua, häirintää, opettajan ulkonäköön ja persoonaan liittyvää nimittelyä ja pilkkaa sekä suoraa haukkumista verkon välityksellä. Myös opettajista kaksi piti kiusan ilmenemismuotoina solvauksia ja erilaista pilkantekoa.

Eli siis se voi nyt olla vaikka ihan semmosta, kiusan tekemistä niin ku pilailua, että laitetaan jotain typeriä juttuja opettajalle, ja niin ku sillä tavalla häiritään häntä. Mut voi se olla varmaa ihan suoraa haukkumistakii, semmosta et jos oppilas ei jostain syystä tykkää opettajastaan. Enemmän mulle, tulee vaan mielee just se semmonen ivailu ja, nolaaminen. Irene (loo)

Siis joo jotain tämmöstä nii ku nimittelyä – – kaikkia lempinimiä keksittiin tosi paljo opettajille. Jos niis oli joku ulkonen piirre esimerkiks, jollakin opettajalla saatto olla tosi pörröset hiukset ni se oli vispilä sen jälkeen ja se oli tämmöstä ja käytettiin yleisesti nimeä vispilä siitä ja, vähä huonommat vaatteet ni sitten siitä ruvetaan puhumaan et se on köyhä ja, tällasta näin. Enemmänki varmaan siihen opettajan luoteeseen ja semmoseen ulkosiin piirteisiin ja tämmösiin liittyviä asioita tai sitte jos opettaja kohtelee niitä oppilaitaan jotenkii- tai reagoi niiden toimintaan jotenki sillee, mistä ne ei itse pidä. Liisa (loo)

Sauli (loo) uskoi oppilaiden osaavan hyödyntää verkon tarjoamia palveluja ja mahdollisuuksia muita tahoja paremmin kiusaamistarkoituksessa, mutta hän piti oppilaiden käyttämiä kiusaamisen ilmenemismuotoja muita kiusaajia kypsymättömämpänä ja sitä kautta suurempana kiusana. Saara (lo) sen sijaan näki oppilaiden opettajiinsa kohdistuvan kiusan olevan epäsuoraa.

Keskimäärin tietysti oppilailla itse asiassa, tai ainaki vähä vanhemmilla oppilailla on ehkä enemmän, hmmm. Enemmän tommosia keinoja mitä ne osaa käyttää loppupelissä et ne ehkä enemmän laittaa sit jonneki Youtuubiin jotain tai. Sauli (loo)

Ehkä se, lapset voivat olla kekseliäämpiä siinä. Varsinkin jos on vähä tällöinen tietokoneorientoitunut. Sauli (loo)

Oppilaat varmaan eniten puhuu selän takana, ja ne saattaa joskus vaan löytyä, ne tiedot, mitä on puhuttu. Et se ei oo niin suoraa kiusaamista, vaan se on enemmänki sitä parhaamista jossain piilossa. Saara (lo)

Heidi (loo) piti kiusan syynä kapinointia opettajaa vastaan ja halua nolata opettaja, mutta myös oppilaiden tietämättömyyttä siitä, mitä kiusaaminen on ja mitä Internetissä saa toisesta ihmisestä kirjoittaa tai julkaista. Myös Pekka (lo) uskoi kiusan syynä olevan oppilaiden ymmärtämättömyyden tai ryhmän paineen. Irene (loo) puolestaan esitti kiusaamisen ja opettajan nolaamisen syyksi sen, ettei oppilas pidä opettajastaan.

Et oppilailla on enemmän semmonen nolaaminen ja semmonen että, ne halua kapinoida. – – Mut se on vaan nii jotenkii, lapset ei tajua sitä välttämättä. Heidi (loo)

Mut voi se olla varmaa ihan suoraa haukkumistakii, semmosta nii ku et jos oppilas ei, jostain syytä tykkää opettajastaan. Irene (loo)

Alakoulun puolella se on ehkä enemmän semmosta typeryyttä ja ymmärtämättömyyttä. Pekka (lo)

7.2.3 Kollegat

Neljä haastateltavaa uskoi kollegoiden kiusaavan eniten sähköpostitse, mutta myös Twitter, Facebook, muu sosiaalinen media ja keskustelupalstat mainittiin. Minna (lo) ja Liisa (loo) eivät uskoneet kollegojen käyttävän kiusaamisessa kuvia tai viestejä.

No ihan samalla tavalla voi niinku nolata toista ihmistä siellä sosiaalisessa mediassa tai sitten lähettää jotain uhkailusähköposteja vaikka tai muuta. Heidi (loo)

En mää usko sitäkään et kollegat rupee levittelemään jostain, toisesta opettajasta mitään videoita missään, et enemmänki varmaa nii ku sähköposti. No voi olla tietyst jossain Twitterissä tai Facebo-

kissakin mut enemmän nii ku verbaalista ja semmosta et ei, en usko et levittelee mitään kuvia tai vastaavia. Liisa (loo)

Luulisin että ehkä enimmäkseen se voi sitte olla just sitä kirjottelua siellä palstoilla. Ei ehkä niinkään niitä viestejä tai kuvia. Minna (lo)

Kollegoiden luokanopettajiin kohdistaman verkkokiusan nähtiin olevan muun muassa ilkeää vihjailua, poissulkemista jostakin verkon yhteisöstä, kuten Facebookista, huumoriksi tarkoitettua herjaamista, piikittelyä, epäilemistä, haukkumista ja epäsuoraa nolaamista tai muuta selän takana puhumista. Epäsuoran kiusan mainitsi kaksi opiskelijaa. Opettajista Saara uskoi collegoiden taholta tapahtuvan myös suoraa kiusaa.

Vaikka, ei oteta samaan ryhmään tai jotain, no vaikka Facebookissa, on aika karkee esimerkki mutta. Samal taval siellä verkko yhteisössäki pystyy nii ku poissulkemaa ihmisen ku vaikka opettajanhuoneessa. Sauli (loo)

Sitä ei välttämättä tuu kiusatulle tietoo mutta tämmönen et selän takana puhuminen verkossa ja tämmönen. Sauli (loo)

No siinä varmaa voiaa ruveta menemää jo ihan henkilökohtasuuksiin. Et, se voi tapahtua – – hyvin tällai epäsuorasti et sitä ei välttättä just, millään tavalla ilmastu siellä koulu ympäristössä vaan sit se tapahtuu sen netin kautta. Irene (loo)

Irene (loo) uskoi kiusan kohdistuvan opettajan persoonaan ja ulkonäköön. Toisaalta hän uskoi collegoiden vähättelevän myös luokanopettajan ammattitaitoa. Saman kiusaamisen muodon nähtiin olevan yleinen myös oppilaiden vanhemmilla. Muiltakin osin kolme opiskelijaa sanoi collegoiden kiusaamistapojen olevan hyvin samanlaisia kuin vanhempien käyttämien kiusaamistapojen. Esimerkiksi Sauli (loo) uskoi collegoiden taholta tulevaan kiusaamiseen voivan liittyä useampi kuin yksi kiusaaja, aivan kuten vanhempien taholta ilmenevään kiusaamiseenkin.

Ja siinä voi tulla nii ku et sekä ammattitaitoo et ihmistä itteensä, nii ku et jos pukeutuu jollain tavalla tai näyttää erilaiselta kun muut ni sitte voiaa mennä tällasii asioihin niissä, ainaki kuvittelisin, minkälaista tämmönen kiusaaminen yleensä on, ihan niin ku tasavertasten välillä. Irene (loo)

Ehkä se vois olla enemmän semmosta vähän niitten vanhempien tyyppistä kiusaamista ja ehkä siihenki liittys myöskin muut kollegat, ja se voi olla semmosta poissulkemista tai jotain, sitä voi verkossakin harrastaa kyllä. Sauli (loo)

Syynä kiusaamiselle Heidi (loo) piti kiusatun persoonaa. Saara (lo) puolestaan mainitsi kiusaamisen motiiviksi sen, että kollega yrittää korostaa omaa työtään muille opettajille näkyvällä piikittelyllä ja mollaamisella. Saara uskoikin kollegoiden taholta tapahtuvan verkko-kiusaaminen voivan olla julkista. Aija (lo) ei maininnut itse kollegaa kiusaajaksi, mutta kysyttäessä sanoi senkin voivan olla kiusaaja. Hän uskoi, että jos kollega kiusaa, taustalla on joitain muitakin ihmissuhdeongelmia koululla.

Kollegoilla voi vaa ärsyttää toinen kollega ja myös ehkä sitte niinku ärsyttää toisen tavat ja sitte mennä siinä henkilökohtasuuksiin. Heidi (loo)

Piikittelyä ja semmosta mikä tavallaa on muille opettajille näkyvillä ja.. Tavallaa yritetään kohottaa omaa työskentelyä, tai niinku omaa opettajan työtä sillä että mollataan jotain toista opettajaa. Saara (lo)

Mä voisin kuvitella et siin ois taustalla ehkä jotain tämmöstä ihmissuhdeongelmaa muutenkii siellä koululla. Et onks se sit sellanen asetelma niinkää et joku opettaja päättää olla ilkeä ja ruveta kiusaamaa, vai onks siinä takana jotain tämmöstä, skismoja muutenki ja sitte vaa jompikumpi tai molemmat ottaa käyttöön tämänkin keinon et ruvetaan julkisesti ja sosiaaliset medias verkossa haukkumaa sitä toista. Aija (lo)

7.2.4 Esimies

Vain Irene (loo) ja Minna (lo) mainitsivat suoraan esimiehen voivan kiusata luokanopettajia verkossa. Kysyttäessä kuitenkin tarkemmin tästä mahdollisuudesta, kaikki haastateltavat uskoivat sitä tapahtuvan. Kolme opiskelijoista jopa sanoi esimiehen olevan helppo kiusata opettajaa verkon välityksellä muun muassa valta-asemansa takia. Irene (loo) kuitenkin poh-

ti sitä, mikä saisi esimiehen ylipäänsä kiusaamaan alaistaan. Hän sanoi olevan hyvin vaikea kuvitella tällaista tilannetta.

Ehkä sillä on vielä semmone esimiesasema nii sitte se osaa luoda vielä semmosta jotai, muute voi vaikka luoda vähä enemmän painetta tavallaa ja uhkailla vaikka työn menettämisellä tai tämmösillä asioillaki vielä enemmän. Heidi (loo)

Se on niin äärimmäisen helppoo. Et, jos nyt ei oo ihan mieleiset alaiset että, tai jostain syystä jokin muu asia ei niin ku nappaa hänellä niin helppohan se siellä on sitten laitella vähän viestiä menemään. Mut en, toi on se kaikista vaikein mitä mä tässä mietin jo alussa ku mä en uskaltanu nostaa sitä ihan esille. Kun se on niin hullu ajatus oikeesti että oot ite tavallaa ollu valitsemassa niitä työntekijöitä ja sit pitäis ruveta vielä kiusaamaa että onks nii ku tarkotuksella valinnu itellee silmätikun sinne töihin. [Naurahtelua.] Irene (loo)

Esimiehen kiusaamisväyläksi Liisa (loo) ja Irene (loo) mainitsivat sähköpostin. Chatin tai muut keskustelupalstat mainitsivat Liisa (loo) ja Minna (lo). Minna uskoikin esimiehen opettajiin kohdistaman kiusaamisväylän olevan lähinnä keskustelupalstat ja siellä kirjoittelu. Aija (lo) kuitenkin täsmensi, että esimies ei varmaankaan kirjoittele omalla nimellään julkisesti paljastumisriskin takia. Sen sijaan hienovaraista selän takana nimettömästi puhumista, toisen ulos savustamista, voi hänen mukaansa olla.

Onhan huonoja esimiehiä jotka erilaisilla tavoilla kohtelee alaisiaan huonosti, ni miksi ei sitte myöskin verkossa mutta, jotenki tuntuu et ehkä esimiesasemaan päässeellä on sen verran ällää kuitenkin että ei lähde kirjottamaa mihinkää julkiseen paikkaan omalla nimellä. Mutta semmosta hienovarasta selän takana nimettömästi puhumista voi toki olla, et savustetaan jotain pois vaikka jostain hommasta. Aija (lo)

Aijan (lo) lisäksi myös Sauli (loo) ja Heidi (loo) uskoivat esimiehen luokanopettajiin kohdistaman verkkokiusaamisen ilmenevän työn menettämisen uhkailuna ja työpaikalta savustamisena. Yksittäisiä mainintoja saivat piikittely, epäily, törkeät teot, nimettömänä selän takana puhuminen, poissulkeminen, ilkeily ja tuen antamatta jättäminen. Kolme opiskelijaa ja yksi opettaja näkivät ylipäänsä verkkokiusan olevan hyvin samanlaista kuin kollegoilla tai muilla aikuisilla.

Mutta siis jotenki mä vaan näkisin että ne kaikki kollegat ja esimiehet ja oppilaat ja kaikki opettajat tai vanhemmat, ihan samalla tavalla ne voi tehdä sitä kiusaamista, tai toteuttaa. Heidi (loo)

Itse asiassa, kylhän esimiehellä vielä varmaan paremmat mahdollisuudet semmoseen toimintaan. Varmaan semmosta tapahtuukin itse asiassa, että vähä niin ku savustetaan jotakin opettajaa pois työpaikalta. Sauli (loo)

Heidi (loo) piti kiusaamisen syynä kiusatun persoonaa. Pekan (lo) haastattelussa tuli esille myös esimiehen vastuu kaikessa viestinnässä. Hän (lo) pohti sitä, mitä esimieheltä vaaditaan, jotta hän ei viestinnässään tulisi väheksyneeksi ketään yksittäistä opettajaa tai ryhmää.

Kollegoilla voi vaa ärsyttää toinen kollega ja myös ehkä sitte niinku ärsyttää toisen tavat ja sitte mennä siinä henkilökohtasuuksiin. Ja esimies vähän sama asia. Heidi (loo)

Kyllähän esimiehellä on niinku kaiken kaikkiaan kaikessa vuorovaikutuksessa paljo suurempi vielä vastuu siinä että miten asioita esittää koska, tietyn tyyppiset kannanotot esimerkiksi voi suoraan kohdistua tiettyihin opettajiin tai tietyn tyyliin opettajiin tai tiettyjä asioita arvostaviin opettajiin. Et johtajalta vaaditaan kyllä tosi tarkkaa semmosta sosiaalista silmää ja arviointikykyä kaikessa viestinnässä että, opettajat varsinki on niin tarkkoja sit semmosia kaikkia juttuja sieltä bongailemaan että, nään sen ainaki esimiehen yhtenä vaativimpina tehtävistä että osaa sitä vuorovaikutusta ja johtamista viedä sillä tavalla positiivisesti ja neutraalisti kuitenkin eteenpäin ettei siellä niinku dissailta ketään tai mitään ryhmää esimerkiksi. Pekka (lo)

7.3 Verkkokiusaamisen seuraukset

Tässä luvussa käsittelemme sitä, mikä on luojanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsitys siitä, millaisia seurauksia verkkokiusaamisesta voi olla työyhteisölle ja kiusatulle luokanopettajalle itselleen. Teorian pohjalta muodostimme kategoriat negatiiviset vaikutukset työyhteisöön sekä henkiset, sosiaaliset ja fyysiset seuraukset opettajalle. Aineistosta nostimme esiin vielä vaikutukset opettajan maineeseen ja positiiviset seuraukset.

7.3.1 Negatiiviset vaikutukset työyhteisöön

Kaikki haastateltavat kertoivat joitakin työyhteisön ilmapiirin huononemiseen liittyviä asioita. Opettajien välisen yhteishengen huononemisen toivat esiin kaikki tutkittavat. Kiusan vaikutukset luokkaan toi esille neljä haastateltavaa. He mainitsivat muun muassa luokan ilmapiirin huononemisen, opettajan aseman heikkenemisen luokassa ja opettajan ja oppilaiden välisten suhteiden heikkenemisen. Sauli (loo) esitti lisäksi näkemyksen, että opettajan kokema verkkokiusaaminen saattaa johtaa oppilaiden arvosanojen huononemiseen. Minna (lo) taas pohti kiusaamisen vaikutusta opettajan työn suorittamiseen.

No, huonontaa työyhteisön ilmapiiriä, ihan tämmöinen perusajatus. – – Se vähän riippuu ehkä työyhteisöstäki ja siitä että kuinka avoimia siellä ollaan kuinka siellä nii ku puhutaan asioista, ja kuinka siellä ylipäättänsä suhtaudutaan kiusaamiseen, ja ylipäättänsä siitä koko työyhteisön hengestä. Et silloin jos ne on ne muut kollegat siinä, tai ees yksi kolleega mukana siinä kiusaamisessa, ni silloinhan se vaikuttaa varmasti tosi paljo siihen koko yhteisöön. Liisa (loo)

Varmaan vaikuttaa myös esimerkiksi kodin ja koulun välisiin suhteisiin ja siihen yhteistyöhön, että jos sieltä toiselta puolen vaikka esiintyy jotaki kiusaamista niin varmasti sen hankaloittaa myös sitä toimimista. Ja opettajan tehtävä ois kuitenkin tietenki toimia sen lapsen parhaaksi, niin se tietysti hankaloituu siinä. Minna (lo)

Kyllähän se sit varmaa vaikuttaa luokanopettajan luokkaan ja sitä kautta jopa voi vaikuttaa vaikka sen luokanopettajan suhteisiin niitten luokkalaisten vanhempiin ja tietysti, luonnollisest luokanopettajan perheeseen. Ja oppilaitten arvosanoihin ja luokanopettajan mielenterveyteen ja sen koulun ilmapiiriä. Opettajanhuoneen ilmapiiriä ja kaikkiin ihmissuhteisiin siellä koulussa oikeestaan jos lyhyesti sanoo. Niä, henkisiä ongelmia voi sitte tulla aika paljo. Sauli (loo)

Muutama haastateltava uskoi luokanopettajan verkkokiusaamisen vaikuttavan luokan ja opettajayhteisön ilmapiiriin lisäksi koko koulun ilmapiiriin. Lisäksi Minna (lo) ja Pekka (lo) pohtivat sitä, että kiusaajan kuuluessa työyhteisöön kiusaamisen taustalla on luultavasti joitakin yksilöön liittymättömiä ongelmia työyhteisössä.

Jos se kiusaaja on siellä työyhteisössä niin tietysti jo ennen sen kiusaamisen alkua varmaan siellä työyhteisössä on jotaki pielessä ja varmaan se vaikuttaa siihen työyhteisön niinkun semmoseen työhenkeen tai yhteishenkeen. Minna (lo)

Jos tiedetään että jotain kiusataan mutta kukaan ei uskalla siihen puuttua nii sehän on tosi surkee tilanne sen työyhteisön kannalta. Se ei silloin kyllä puhalla yhteen hiileen se työporukka että jos hyväksytään semmosta niinku, oli se nyt sitte verkossa tapahtuvaa tai reaalielämässä tapahtuvaa kiusaamista. Pekka (lo)

Työpaikan vaihtamisen kiusaamisen seurauksena toi esiin vain Sauli (loo). Hän pohti myös kiusaamisen seurauksia muihin opettajiin työpaikan vaihdon osalta. Minna (lo) taas ajatteli luokanopettajan kiusaaminen voivan johtaa jopa kokonaan alan vaihtoon.

Ilmapiirin kautta [kiusaaminen] voi vaikuttaa siihen, että opettaja lähtee pois eikä ees välttämättä se jota kiusataan, vaa voi lähtee muutki pois ja vaihtaa paikkaa. [Tämä vaikuttaa] sit siihen opettajien vaihtuvuuteen ja se taas vaikuttaa ilmapiiriin. Hirveen lumipalloefekti. Sauli (loo)

Ja sitte määhän luulen että pahimmassa tapauksessa voi vaikka tulla alan vaihto tai jotain, että jos niinku mennee se ammatillinen itsetunto siinä ihan nolliin, nii voi olla että ei enää halua niinku tehdä sellasta työtä missä saattaa joutua tollasen kohteeks. Minna (lo)

7.3.2 Henkiset, sosiaaliset ja fyysiset seuraukset opettajalle

Sen lisäksi, että opettajan kiusaaminen vaikuttaa työyhteisöön eri tavoin, sillä on luonnollisesti vaikutuksia myös kiusattuun eli opettajaan itseensä. Kaikki haastateltavat uskoivat verkkokiusaamisen aiheuttavan luokanopettajille henkisiä seurauksia. Henkisinä seurauksina nähtiin sekä opettajan työhön vaikuttavia että opettajaan itseän vaikuttavia asioita. Kolme tutkittavaa uskoi verkkokiusaamisen aiheuttavan kiusatussa epävarmuutta omasta ammattitaidosta. Erilaisia työssä jaksamiseen liittyviä näkökohtia toi esiin viisi haastateltavaa.

Oma ammattitaito ja ammatillinen minäkuva ja persoona varmasti kärsii. Että varsinkin jos se kiusaaminen kohdistuu siihen sun työhön, tai olemukseen opettajana, ni silloinhan se on tosi tuhosaa sille ammatilliselle olemukselle. Liisa (loo)

Varmaan siis se on vaan se että vaikeuttaa työtä tosi paljo, et ei voi keskittyä siihen olennaiseen vaan se häirihtee varmasti tosi paljon sitä työntekoo. Heidi (loo)

Työssäjaksamiseen se varmasti vaikuttaa. Jos kohdistuu jonkin sortin kiusaaminen, kohdistuu opettajaan, olkoon se kollegoilta, oppilailta, esimiehiltä, mistä tahansa ni kyllähän se aina jaksamiseen vaikuttaa. Saara (lo)

Kolme luokanopettajaopiskelijaa uskoi kiusaamisen vaikuttavan paitsi opettajan ammatilliseen itsetuntoon, myös itsetuntoon muutenkin. Erilaisen kiusaamisesta johtuvan henkisen väsymisen, kuten masentumisen ja stressin, toi esiin neljä haastateltavaa. Näistä vain yksi oli opettaja. Toisaalta opettajat erittelivät muilta osin kiusaamisen henkisiä vaikutuksia hieman opiskelijoita tarkemmin. He pohtivat esimerkiksi kiusaamisen aiheuttamaa häpeää, avuttomuuden tunnetta ja mielipahaa. Lisäksi Pekka (lo) ja Aija (lo) sanoivat opettajan sairapoissaolosten voivan lisääntyä. Tosin he eivät selvästi ilmaisseet, mistä nämä poissaolot heidän mielestään johtuvat. Syyhän voi olla niin henkinen, fyysinen kuin sosiaalinenkin.

Sehän voi pahimmillaan johtaa masennukseen tai vaikka mihinkä, työpaikan vaihtoon, siihen että ei pysty hoitamaan työtään kunnolla. Sauli (loo)

Itsetunto tietysti siinä kärsii ja masentuu ja alkaa epäillä itteens. Liisa (loo)

Siin on just vaarassa semmonen häpeän stigma, et mitä nyt, miks mulle tapahtuu tällasta. – – No totta kai se semmonen henkinen stressi mikä siitä seuraa että kun tulee kohdelluksi tälläkin tavalla kaltoin, ja semmonen avuttomuus sitä kohtaan että ei pysty pysäyttämään jotain netissä liikkeelle lähtenyttä juorua. Ja sen miettiminen että reagoiko siihen ja miten reagoi vai antaako vaan olla. Että, ikäviä fiiliksiä ja stressiä siitä seuraa – – Et pahimmillaan sit työuupumusta ja sairauslomia. Nää voi olla todella rankkoja asioita. Aija (lo)

Vaikka kaikki haastateltavat uskoivat verkkokiusaamisella olevan henkisiä seurauksia opettajalle, Pekka (lo) pohti myös toista näkökulmaa asiaan. Hän toi ilmi, että hänellä itsellään ei ole tunnuksia mihinkään sosiaalisen median palveluun. Näin ollen hän ei näe, mitä hänestä mahdollisesti siellä kirjoitellaan, mutta toisaalta se ei häntä myöskään kiinnosta. Li-

säksi hän korosti, että oppilaan kiusatessa kyse on ymmärtämättömyydestä tai ryhmän paineesta, eikä oppilaan kiusa näin ollen vaikuta hänen itsetuntoonsa.

Itse en esimerkiksi ole missään sosiaalisen median jutuissa osittain senki takia ettei tarvii ees sitte miettiä, että jos joku mua siellä solvailee nii saa solvailla rauhasa että se ei mua kiinnosta [naurahtaa]. – Ehkä jos viidesluokkalainen haukkuu tuolla nii ei se nyt mun itsetuntoani romuta [naurahtaa] vaan enemmäksi se kertoo siitä että siellä on joku hätä tai ongelma siellä päässä sitte. Pekka (lo)

Myös kiusaamisen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat tulivat esille puolessa haastatteluista. Sosiaalisia ongelmia saattaa haastateltavien mukaan ilmetä kodin ja koulun välisessä yhteistyössä, työyhteisön sosiaalisissa suhteissa ja opettajan omassa perheessä. Sosiaalisten ongelmien seurauksena taas voi Pekan (lo) mielestä tulla sairauspoissaoloja.

Kyllähän se vaikuttaa niin kun sitten kotielämäänki ja varsinkii jos se tapahtuu netis et se on verkko-kiusaamista, ni sitä ei tavallaa nii ku pääse pakoon. Ees nii ku vapaa-ajalle tai kotii, jos kiusataa iha kasvokkain ja näin, ni sehä nyt voi jäädä sinne kouluun tai koulumatkalle. Liisa (loo)

Kyllä varsinki jos kollega kiusaa toista tai esimies kiusaa, ni kyllähän se, varsinki jos esimies kiusaa ni sillonha ei voi olla niin, eihän se voi toimia se työyhteisö niin hyvin. Toisaalta jos joku kollega kiusaa toista ni sehän näkyy niissä ihan sosiaalisissa suhteissa siinä työympäristössä. Saara (lo)

Voisin kuvitella sairaspoissaoloja ja herkemmin jää kotiin sitte ku tietää että siellä kuitenkin on raskasta töissä tai tulee taas jotain niitä tilanteita että joutuu silmätikuks tai naurunalaiseks tai jotain. Pekka (lo)

Kiusaamisen fyysiset seuraukset mainitsi neljä haastateltavaa. Asia jäi kaikilla kuitenkin pelkän maininnan tasolle, eikä seurauksia eritelty sen tarkemmin. Aija (lo) kertoi oman kiusaamiskokemuksensa muistelemisen aiheuttavan hänelle edelleen fyysisen reaktion, mutta ei selittänyt sitä sen tarkemmin.

Ne [totuuden vastaiset syytökset] on sit vaikuttanu henkisesti niin et edelleenki ku mulla löyty yhest sähköpostista oma kansio tämän yhden ihmisen, kuuden vuoden takaisen jutun, niiku sähköposteja, ni edelleen tulee semmonen fyysinen reaktio siitä. Aija (lo)

7.3.3 Vaikutus opettajan maineeseen ja positiiviset seuraukset

Aineistosta nostimme esiin kaksi näkökulmaa, jotka eivät esiintyneet teoriassamme: vaikutukset opettajan maineeseen ja kiusaamisen positiiviset seuraukset. Vaikutukset opettajan maineeseen mainitsi vain Minna (lo), mutta hän puhui asiasta kolmesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin väärät syytökset ja huhupuheet saattavat aiheuttaa opettajalle huonon maineen, vaikka syytökset olisivat aiheettomia. Tällaisten syytösten takia opettaja saattaa myös joutua erityistarkkailun alle. Tästä seurauksena uuden työpaikan saaminen voi olla opettajalle hankalaa.

Yritetään tuhria sen opettajan mainetta, että joutuu varmasti sitte, vaikka ne [huhupuheet] ois ihan perättömiäki, ni saattaa joutua turhaan tavallaan vähän niinku syytetyks tai jotenki semmosen erityistarkkailun alle. – – Ja ehkä joskus voi olla vaikka joku, [vaikea] saada uutta työpaikkaa tai muuta, et jos vaikka verkossa riehuu jotaki esimerkiks perättömiä kiusausväitteitä tai jotain syytöksiä tai huhupuheita niin sitte voi olla että saa huonon maineen vaikkei oikeesti ookaan tehny mitään. Minna (lo)

Kiusaamisen negatiivisten seurausten lisäksi kolme haastateltavaa koki kiusaamisella voivan olla myös positiivisia vaikutuksia. Opettajan kiusatuksi joutumisen ajateltiin voivan vahvistaa työyhteisöä, kun tapausta ratkotaan yhdessä. Se voi myös johtaa aiemmin ehkä tuntemattomasta verkkokiusaamisesta keskustelemiseen ja sen ennaltaehkäisyn suunnitteluun.

Jos se kiusaus tulee vaikka ulkopuolelta tai joltain oppilaalta tai vanhemmista käsin tai näin pois päin, nii sitte varmaan ne muut tukee ja auttaa ja jollain tavalla se vois sitte vahvistaakki niitä rivejä. Mutta.. Tietysti saattaa myös aiheuttaa tietynlaista sellasta, herättää uusia ajatuksia myös siinä työyhteisössä ja sellasta varovaisuutta ja niinku keskustelua ja sitten että mietitäänki esimerkiks jotaki asiaa taas ihan uelta kantilta, ku joku on sellasen kohteeks oikeesti joutunut. Koska se on varmaan kuitenkin vielä sillai melko uus ilmiö, niin voi olla ettei ihan joka työpaikalla sitä välttämättä oo koskaan kohdattu vielä. Minna (lo)

Sekin voi vaikuttaa et vaikka se ois kollega se kiusaaja ni positiivisesti siihen jos se pystytään – – käsittelemään ne sillee avoimesti ja rehellisesti ja rakentavasti, ne molempien puolien käsitykset ja ajatukset ni, se voi tehdä ihan hyvääki sille työyhteisölle. Liisa (loo)

7.4 Verkkokiusaamiseen puuttuminen

Tässä luvussa esittelemme luokanopettajien ja luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä siitä, miten he toimisivat joutuessaan itse verkkokiusatuksi tai havaitessaan verkkokiusaamista. Muodostimme teorian pohjalta neljä kategoriaa: kiusasta kertominen jollekin ulkopuoliselle, yhteydenotto kiusaajaan ja kiusan tallentaminen sekä kiusan huomiotta jättäminen. Lisäksi teimme oman kategorian siitä, kuinka luokanopettajat ja luokanopettajaopiskelijat puuttuisivat verkkokiusaamiseen kollegaa kiusattaessa.

7.4.1 Kiusasta kertominen jollekin ulkopuoliselle

Kaikki haastateltavat sanoivat kertovansa jollekin, jos he joutuisivat kiusatuksi. Erityisesti Aija (Io) korosti monessa kohtaa haastattelua, että ei pidä jäädä yksin kiusaamisen kanssa, vaan on kerrottava asiasta eteenpäin.

No varmaa ensin pyrkisin selvittämään jos se vaan jollain tavalla ois mahdollista että kuka mua kiusaa. Et tietäs vähä minne suuntaa lähtee et jos se olis se esimies ni menis sitte suoraan koululautakuntaa juttelemaa [naurahtaa] mut jos se ei ois se esimies vaan joku kolleega tai oppilaan vanhempi tai oppilas itse ni sit menisin sen rehtorin puheille. Ja siitä sitten katottais että mitä tapahtus. Totta kai siinä sit kertos kotona perheelle että tämmöstä tapahtuu että mitä kannattais lähtä tekemää ja kyselisin varmaan muilta, ystäviltä ja, kolleegoilta neuvoa, miten kannattaa lähtee etenemää. Irene (loo)

Tommosta ku tapahtuu ni se on hirveen hyvä kertoo siitä nopeesti eteenpäin, eikä lähtee yksin märehtimää, lukemaa vaa uudellee ja uudellee et mitä se nyt tolla tarkotti ja kauheeta sentää. Aija (Io)

Kaikki tutkittavat kertoisivat kiusaamisesta ainakin esimiehelle, olettaen, että kiusaaja on joku muu kuin esimies. Oppilaiden vanhempiin haastateltavat ottaisivat yhteyttä silloin kun kiusaaja on oppilas. Tämän mainitsi kolme luokanopettajaopiskelijaa ja kaksi luokanopettajaa. Viisi haastateltavaa koki myös kollegat sellaisina tahoina, joille he voisivat kertoa kiusaamisesta. Moni haastateltava painotti kuitenkin kiusaan suhtautumisen ja siihen puuttumisen riippuvan kiusan luonteesta ja kiusaajatahosta.

Riippuu tietysti vähä et kuka se kiusaaja on että kenenkaa sen sitte ottais puheeks. Jos ois vaikka joku toinen opettaja ni sitte rehtorin kanssa. Tai no, käytännössä melkee rehtorin kanssa jos [kiusaaja] ei oo sitte se rehtori. Sauli (loo)

Ottaa puheeks siellä opettajanhuoneessa vaik jonkun muun kanssa jos on semmoset välit ja sillee mutta tää nyt riippuu, jos nyt ihan uutena on siellä eikä tunne ketää ni sille rehtorille että, nii. Jos nyt vaikka ois ollu viistoista vuotta joku hyvä työkaveri siellä ni vois sitte jutella vaikka sen kanssa. Sauli (loo)

No riippuu, jos kollega kiusaa ni ei voi kollegalle kertoo, mut siis.. Nii kollegoille ja esimiehelle. Heille kertoisin. Ja jos esimies kiusaa nii sitte kollegoille ja kollegoiden kanssa ehkä yhdessä jonneki sitte esimiehen esimiehelle. Heidi (loo)

Virallisempia tahoja toivat esille erityisesti luokanopettajat. He mainitsivat ammattiyhdistyksen, OAJ:n asianajajan, opetuspäällikön, koululautakunnan, työsuojeluvaltuutetun ja sivistystoimenjohtajan. Opiskelijat puhuivat enemmän yleisellä tasolla esimiehen esimiehestä tai jostakin muusta koulun ulkopuolisesta tahosta. Saulia (loo) mietityttikin se, kehen hän voisi ottaa yhteyttä silloin kun esimies on kiusaaja, koska muissa kiusaamistapauksissa hän ottaisi yhteyttä juuri esimieheen. Hän kuitenkin toivoi saavansa lisää tietoa asiasta työelämässä.

Jos se kiusaaja ei olis mun esimies niin kertoisin esimiehelle. Jos olis esimies, niin sitte esimiehen esimiehelle elikkä varmaan opetuspäällikölle tai sivistystoimenjohtajalle. No sitten, tietysti, puhuisin siitä varmaan avoimesti siellä työpaikalla tosiaan niinku työtovereille ja esimiehelle ja yrittäisin saaha apua ja koittasin tietysti ittekin sitte miettiä, että mistä semmoinen johtuu. Tietysti vähän vaikee sanoo, että minkä tyyppistä se olis se kiusaaminen, että sitte varmaan vähä eri tavoilla. Minna (lo)

No kyllä mä varmaan ekana ottaisin esimieheen yhteyttä. Jos sitä kautta asia ei lähtis purkautuu niin sitte OAJ:n asianajajaan tai tämmöseen, joka ajaa mun niinkun oikeusturvaa sitte ihan niinku ammattiyhdistyksen kautta sitte. Että varmaan ne ois ne kanavat jonka kautta lähtis purkamaan. Riippuen tietysti siitä tilanteesta. Pekka (lo)

Jaa, nii se on se hankalin tapaus [jos esimies kiusaa]. Enpä tiää, itse asiassa toi on se- jos ois semmonen tilanne ni sit mä ottaisin selvää että kehen kannattais ottaa yhteyttä, mut en osaa sanoo tohon mitää järkevää nyt suorilta. – – Mutta ehkä ne on semmoset, että niistä sit siellä työpaikalla missä toivotavasti ei tapahu työpaikkakiusaamista, oppii. Sauli (loo)

Virallisten koulun ulkopuolisten tahojen sijaan Liisa (loo) osasi huomioida myös koulun sisäiset auttajatahot, kuten koulukuraattorin ja kouluterveydenhuoltajan. Muita yksittäisiä opiskelijoiden mainitsemia tahoja olivat oppilashuoltotyöryhmä, ystävät, perhe ja puoliso.

7.4.2 Yhteydenotto kiusaajaan ja kiusan tallentaminen

Ulkopuolisen tahon lisäksi kaikki haastateltavat, yhtä opettajaa lukuun ottamatta, sanoivat ottavansa yhteyttä itse kiusaajaan. Kaikki opiskelijat kuitenkin halusivat, että keskustelu ei jää ainoastaan kahdenkeskiseksi, vaan siinä on mukana kiusaajan ja kiusatun lisäksi joku muu.

Sit jos taas joku nimellää kirjottaa jotakin ni, kyllä mul olis kova tarve marssia kyseisen henkilön luo ja kysyä et mikäs juttu tää nyt oikeen oli. Aija (lo)

Kyllä mä ottaisin siihen koulun ulkopuolisen silti, vaikka koko muu opettajanhuone oliskin niin ku mun takana, mun puolella, ja se rehtori ois ainut joka mua kiusais ni kyllä mä ottaisin siihen varmaan silti ulkopuolisen. Nii ku selvittämään sitä hommaa justiin sen puolueettomuuden ja sen eri näkökantojen ja kaikkien näitten takia. Liisa (loo)

Opettajista Aija ja Minna olivat sitä mieltä, että kiusaajaan voi ottaa yhteyttä asiallisesti, mutta ei julkisesti kiusaajaa provosoiden. Pekka (lo) taas pohti asian saattavan selvitä helpoiten menemällä suoraan kiusaajan juttusille, jos kiusaajan henkilöllisyys on tiedossa.

[Jos] mä tietäisin sydämessäni, että noi [syytökset] on todellaki väärin ni tietenki mä yrittäisin sitte korjata ne väärät käsitykset ja niinku yrittää keskustella ensin niitten [kiusaajien kanssa], jos tietää ketä ne on ne kiusaajat. Mutta en ehkä lähtis esimerkiksi itse todellakaa kirjottaa sinne palstalle ja puolustelemaa itteeni, että jättäisin sen sitte jollain tavalla ommaan arvoonsa. – en mä ehkä tässäköön tapauksessa jos mun työkaverista ois jotain älyttömyyksiä netissä niin en mä lähtis kirjoittamaan. Mun mielestä se ruokkis semmosta keskustelua vaan lissää jos mä lähtisin siihen selittelemää, että ei voi pittää paikkansa tai puhutte täällä potaskaa. Että mun mielestä se ruokkii niitä kiusaajia vielä enemmän. Sitähän ne just hakkee sitä huomiota niillä jutuillaan varmaan. Minna (lo)

Opettajaki sitte siinä viikonloppuväsymyksessä – – lukee jotain juttuja ja sit siäl tulee joku semmonen kauhee tunnekuuhu itselle, että voi kauheeta sentää, ja sitte liian spontaanisti reagoi siihen. Et siin kohtaa tavallaa pitäis yrittää, ihan niiku koulumaailmas ollaa aikuisia ja viranhaltijoita, silloin ku oppilaat on ihan törkeitä, ni tavallaa näissä tilanteissa koettaa pysyä poissa siitä loskanheittotasosta. Aija (lo)

Mä luulen että aika usein tommonen joku vaikka, sanotaan oppilaan ajattelematon hölmöily niin tota, varmaan ilman kenenkään apuja selviää sitte ku ottais vaan puhelimen käteen ja soittais vanhemmille. Tai sitte samoin työpaikalla että menis face to face sen henkilön kanssa puhumaan siitä että mitäs meinasit. Mutta tiedän että ei se välttämättä aina helppoa oo ja ihmisiä on hyvin eri tyyppisiä että ei se aina oo mahdollista. Pekka (lo)

Sen lisäksi, että kiusattu ottaa yhteyttä kiusaajaan tai johonkin muuhun tahoon, hänen on tärkeää tallentaa kaikki kiusasta saamansa tieto. Kuitenkin haastatelluista vain Aija (lo) huomasi ajatella kiusan tallentamisen tärkeyttä. Hän puhui asiasta yleisesti, mutta viittasi myös omaan kiusaamiskokemukseensa, jossa hän oli tallentanut saamansa häiritsevät sähköpostit.

Opettajan pitää olla niinku kauheen nopee hakemaan apua itselleen, et se ei oo mikään häpeä jakaa ne esimiehelle tai kollegoille näit asioita. Ja siinä turvaa myöskin oman selustansa, sama on tämmösen nettikiusaamisen kanssa. Et tallentaa niitä asioita. Aija (lo)

Edelleenki ku mulla löyty yhest sähköpostista nii kun oma kansio tämän yhden ihmisen, kuuden vuoden takaisen jutun, niiku sähköposteja. Aija (lo)

7.4.3 Kiusan huomiotta jättäminen ja kollegan kiusaamiseen puuttuminen

Vaikka kiusaamisesta jollekin kertomista korostettiin, haastatteluissa tuli esille myös kiusan huomiotta jättäminen. Kukaan ei kuitenkaan jättäisi kiusaa täysin käsittelemättä, mutta muutama haastateltava pohti sitä, että aivan pieniin juttuihin ei kannata heti reagoida. Aija (lo) vertaa luokanopettajista kirjoittelua julkisuuden henkilöistä kirjoitteluun. Molempien tulisi pystyä sietämään heistä kirjoiteltuja asioita – kuitenkin vain tiettyyn rajaan asti.

Opettajan työssä mun mielestä pitää, koska se on tämmönen julkinen virka, jonkin verran myös olla sitä semmosta paksunahkasuutta että ei lähe myöskään liikaa tulkitsemaa ite että antaa niinku asioiden

mennä. Mut tietysti selkeet semmoset törkeet loukkaukset ja muut pitää tarttua ja pysäyttää et ei näin voi tehdä. Mut et ei jokaista riviväliä rupee niinku suurennuslasilla tutkimaan, että siinä voi sitte kyllä hämärtyä että mikä on oikeeta kiusaamista ja mikä on vaan semmosta herjan heittoa. Pekka (lo)

Ehkä mä sietäisin tiettyy rajaan asti ja antasin vaa olla että mitää väliä. Mutta jos se alkais oikeesti häiritteä ni kyllä mä varmaa – – nostasin kissan pöyälle ja ottasin sen puheeks. Sauli (loo)

Jos se on nimettömästi näitten tekstien kanssa, ni eihän sille voi mitään, siin vaa pitää osata jotenkin kovettaa sitte itsensä sille, ihan niiku noi julkkikset josta kirjoitetaa kaikenmaailman törky- iltapäivän juttuja ni, siin vaa jotenki pitää osata olla niitä lukematta ja näin. Sitte tietenki jos mennää johonki kunnianloukkaukseen, jotain semmosta oikeesti vääriä tietoa levitetään ni sit siin pitää miettiä. Aija (lo)

Kysyimme haastateltavilta omaan kiusaamiseen puuttumisen lisäksi, kuinka he puuttuisivat, jos havaitsisivat kollegaansa kiusattavan. Kaikki haastateltavat sanoivat pyrkivänsä ainakin tukemaan kiusattua. Kuusi heistä ottaisi yhteyttä kiusattuun selvittääkseen, onko kiusattu itse tietoinen tilanteesta. Pekka (lo) ja Sauli (lo) kehottaisivat kiusattua ottamaan yhteyttä johonkin auttavaan tahoon, kuten rehtoriin tai OAJ:hin. Viisi muuta haastateltavaa ottaisi itse yhteyttä esimieheen ja pyytäisi tältä apua tilanteeseen.

Jos se opettaja ite ottas yhteyttä esimerkiksi rehtoriin tai jotain, ehkä vähän niin ku semmosta ohjetta tai jotain neuvoja tukee siinä ensin. Uskaltas ite olla tukena siinä. Riippuu niin paljon tilanteesta et vaikee sanoo. Sauli (loo)

Kyllä kai siinä omatunto rupeis sen verran kolkuttaa että ainaki kävis sen kiusatun luona kysymässä, että oot sä huomannu että tämmöstä vaikka kirjoitetaan. Se voi olla vielä siinä vaiheessa että se kiusattu ei ole ees itse huomannut sitä, jos se on verkossa tapahtunu. Niin ainaki sitä kautta ja sitte, miten sitä nyt voi yleensäkkään kiusattua tukea että.. Ohjais sitte mahdollisen avun pariin vaikka esimiehelle tai OAJ:n puoleen. Pekka (lo)

Ehdottomasti lähtisin toimimaa ensin siinä lähiympäristössä. Et en sitä kautta et mä lähtisin tavallaa tän opettajan selän takana ottamaa yhteyttä siihen kiusaajaan vaan nimenomaa hänen kauttaan tai sit meidän esimiehen kautta. Aija (lo)

8 Pohdinta

8.1 Kokemukset työpaikkakiusaamisesta ja käsitykset verkkokiusaamisesta

Työpaikkakiusaamista voi esiintyä työpaikan lisäksi verkossa. Verkossa tapahtuvalla kiusaamisella ja muulla kiusaamisella on joitakin yhtäläisyyksiä, mutta ne myös eroavat toisistaan. Esimerkiksi työpaikkakiusaamisen rajoittuessa työaikaan verkkokiusaaminen ulottuu myös vapaa-aikaan. Verkkokiusaaminen voi lisäksi olla anonyymiä tai pseudonyymiä, jolloin kiusattu ei tiedä kiusaajan henkilöllisyyttä. Näissä kiusaamisympäristöissä esiintyvien eroavaisuuksien vuoksi olemme tässä tutkimuksessa tarkastelleet työpaikkakiusaamista ja verkkokiusaamista erikseen.

Työpaikkakiusaamiselle on vaikea löytää yksiselitteistä määritelmää. Reinbothin (2006, 15) mukaan kiusaaminen on jatkuvaa ja toistuvaa toimintaa, ja sen kohteeksi joutuva kokee, ettei hän kykene puolustautumaan sitä vastaan. Olemmekin tutkimuksessamme määritelleet kiusaamiseksi vähintään kerran kuukaudessa tapahtuvan kiusaamiseksi koetun toiminnan. Kuitenkin ihmiset kokevat kiusaamiseksi eri asioita, kuten Vartia ja Perkkajortikka (1996, 26) huomauttavat. Myös Jankola (1991, Rossi-Kemppaisen 1998, 29 mukaan) tähdentää, että kiusaaja ei voi kiusata, ellei joku koe sitä kiusaksi. Eräs tutkimukseemme vastannut luokanopettaja täsmensi asiaa kertomalla, että piruilua ja pilkkaa sisältävä keskustelumuoto on osa arkipäivää, kunhan se ei mene kiusaamisen asteelle. Tutkimustuloksemme ja niihin pohjautuva pohdintamme perustuvat siis vastaajien omiin kokemuksiin tai käsityksiin kiusaamisesta. Eli kaikki, minkä he ovat kokeneet tai käsittävät kiusaksi, nähdään tutkimuksessamme kiusana.

Työpaikkakiusaamisella on monenlaisia ilmenemismuotoja, joista yksi on viestintäteknologian välityksellä tapahtuva kiusaaminen eli verkkokiusaaminen. Raskauskasin ja Stolzin (2007, 2) mukaan verkkokiusaaminen voi olla joko suoraa tai epäsuoraa, ja siinä käytetään viestintäteknologiaa pyrkimyksenä pilkata, loukata, häiritä, pelotella tai uhkailla. Kiusan pyrkimykset ovat samat myös muussa työpaikkakiusaamisessa, vaikka verkkokiusaamisessa kiusaamisympäristö onkin erilainen.

Lahden ja Louhirannan (1999, 58) mukaan yleisimpiä työpaikkakiusaamisen muotoja ovat virkavirheen etsiminen, kiusaamisen passiivinen hyväksyminen, oppilaiden tai van-

hempien vetäminen mukaan kiusaamiseen, syntipukiksi tekeminen ja sukupuoliin häirintä. Nämä kiusaamisen muodot eivät kuitenkaan korostuneet tutkimuksessamme. Kauppi (2006, 33) esittääkin, että sukupuolista häirintää ei esiinny etenkin vertaisrajoja ylittävänä kiusaamisena. Kaupin näkemys tukee työpaikkakiusaamisesta saamiemme tuloksia, sillä tutkimukseemme vastanneet luokanopettajat eivät olleet kokeneet sukupuoliin häirintää kiusaajatahosta riippumatta ollenkaan tai olivat kokeneet sitä hyvin vähän. Myöskään verkkokiusaamistutkimuksessamme sukupuoliin häirintä ei tullut suoranaisesti esiin. Kuitenkin lähes kaikki haastateltavat mainitsivat verkkokiusaamiseen liittyvän erilaista nimittelyä. Nimittely voi olla seksuaalisävytteistä, vaikka kukaan haastateltavista ei sitä suoraan sanonut. Se, että sukupuoliin häirintä luokanopettajiin kohdistuvana kiusaamisen muotona ei tullut esille haastatteluissa, tukee saamiemme vastauksia luokanopettajien omista kokemuksista. Nimittely ja muut asiattomat kommentit ovat tutkimuksemme mukaan myös oppilaiden vanhempien käyttämistä kiusaamisen muodoista yleisin.

Asiattomien kommenttien lisäksi eri kiusaajatahojen yleisimpiä kiusaamistapoja kokemuksi kartoittaneessa aineistossamme olivat tahallinen nenäkäs käytös, tiedon salailu ja työtaitojen arvostelu. Verkkokiusaamistutkimuksessamme yleisimpien kiusaamismuotojen nähtiin olevan perättömät syytökset ja huhupuheet sekä mustamaalaaminen. Yleisimmät verkkokiusaamisen muodot nuorten välisessä verkkokiusaamisessa ovatkin nimittely ja juoruilu (Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010, 364; Sourander ym. 2010, 723).

Tutkimuksemme ensimmäisessä vaiheessa yleisimpiä esimiehen käyttämiä kiusaamisen muotoja olivat tiedon salailu, suosikkijärjestelmän käyttäminen sekä ajatusten ja tunteiden vähättely. Näistä viimeksi mainittu on henkisen väkivallan keino. Kaitaisen ja Vintturin (1999, 105) mukaan esimiesten käyttämät kiusaamisen tavat ovatkin yleensä henkisiä. Myös kollegoiden käyttämissä kiusaamisen yleisimmissä muodoissa oli yksi henkisen väkivallan muoto. Vastaajajoukkomme tutkimuksessa on kuitenkin liian pieni, jotta henkisen väkivallan käytöstä kiusaamisen keinona voidaan tehdä yleistyksiä. Siitä huolimatta kokemuksiin pohjautuva aineistomme viittaa siihen, että henkinen väkivalta kuuluu yleisimpiin työpaikkakiusaamisen muotoihin esimiehen ja kollegoiden taholta. Myös verkkokiusaamista koskevissa haastatteluissa kollegoiden käyttämiksi kiusaamisen muodoiksi mainittiin henkisen väkivallan muotoja, kuten nimittely, epäileminen, nolaaminen ja selän takana puhuminen.

Henkisen väkivallan lisäksi kollegat käyttävät jonkin verran työskentelyn vaikeuttamisen keinoja. Kollegoiden yleisimmin käyttämä työpaikkakiusaamisen muoto oli sama kuin esimiehillä, eli tiedon salailu. Sekä esimiehillä että kollegoilla yleisin kiusaamisen tapa on siis hallinnollisen kiusaamisen muoto, vaikka hallinnolliset keinot eivät korostu aiemmissa tutkimuksissa. Luokanopettajaopiskelijoiden ja luokanopettajien käsitykset esimiehen käyttämisestä verkkokiusaamisen muodoista liittyivät myös hallinnollisiin keinoihin: kolme haastatelluista mainitsi työpaikan menetyksellä uhkailun tai työpaikalta savustamisen. Tulostemme perusteella voidaan sanoa, että esimiesten ja kollegoiden käyttämät kiusaamisen tavat ovat melko samankaltaisia. Tämän toivat esiin myös puolet haastatelluista.

Tutkimuksemme perusteella emme voi antaa yksiselitteistä vastausta siihen, kiusaako esimies vai kollega enemmän luokanopettajia. Aiemmissakin tutkimuksissa on toisistaan poikkeavia tuloksia sen suhteen. Työpaikkakiusaamista tutkiessamme ilmeni, että kiusaamista tapahtuu kummaltakin taholta lähes yhtä paljon ja yhtä toistuvasti. Oppilaiden vanhemmat puolestaan kiusaavat luokanopettajia erittäin vähän tai ei ollenkaan yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Oppilaat taas kiusaavat opettajiaan useammin kuin vanhemmat, kollegat ja esimies. Sen sijaan verkossa tapahtuvaa kiusaamista haastateltavat uskoivat tapahtuvan eniten niin oppilaiden kuin oppilaiden vanhempien taholta. Kaupin (2006) tutkimusaineiston perusteella oppilaat kiusaavatkin opettajia eniten. Toisaalta oppilaiden käyttämät verbaaliset ja opetustilannetta häiritsevät kiusaamisen muodot ovat helpommin havaittavissa, ja ehkä siksi korostuvat vastauksissa enemmän kuin muiden tahojen käyttämät henkisen väkivallan tai muutoin vaikeasti havaittavat kiusaamisen tavat.

Kaupin ja Pörhölän (2009, 133) mukaan tyypillisimpiä oppilaiden opettajiin kohdistamia kiusaamisen tapoja ovat opettajaa loukkaava verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä, uhkailu ja opettajan kokema väkivallan uhka, sukupuolinen häirintä, opettajan omaisuuden vahingoittaminen sekä häirintä viestintäteknologian välityksellä. Loukkaava verbaalinen käytös opettajaa kohtaan korostuu myös meidän tutkimuksemme molemmissa vaiheissa oppilaiden käyttämänä kiusaamistapana. Verkkokiusaamisessa tosin verbaali häirintä on kirjoitetussa muodossa ja näyttäytyy haastateltavien käsitysten mukaan ivailuna, opettajan nolaamisena ja nimittelynä.

Tutkimuksemme ensimmäisessä vaiheessa yleisimpiä oppilaiden käyttämiä kiusaamisen muotoja olivat muun muassa kieltäytyminen yhteistyöstä opettajan kanssa, toistuva

myöhästely oppitunnilta ja opetustilanteen häiritseminen opettajan kiusaamiseksi. Näistä kaksi ensimmäistä ilmenevät myös Kaupin ja Pörhölän (2010, 139) tutkimuksessa käytetyimpinä kiusaamisen tapoina. Lisäksi Rantalan ja Keskinen (2005, 141) mukaan yläkoulun oppilaat häiritsivät usein opetustilanteita opettajia kiusatakseen. Meidän aineistomme pohjalta voidaan sanoa, että myös alakoulun oppilaat käyttävät samaa kiusaamisen keinoa. Kaupin (2006) aineistosta poiketen loukkaavan käytöksen muodoista nonverbaalinen viestintä ei korostunut tutkimuksessamme.

Fisherin ja Kettlin (2003, 82) mukaan erityisesti alakoulun opettajat pelkäävät oppilaiden vanhempien taholta tulevaa kiusaamista. Kuitenkaan vastaajamme eivät olleet kokeneet vanhempien aiheuttamaa kiusaa lähes lainkaan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Sen sijaan verkkokiusaamistutkimuksessamme oppilaiden vanhemmat ovat haastateltavien käsitysten mukaan yleinen kiusaamisen taho. Koska oppilaiden vanhempien taholta tulevan kiusaamisen toistuvuus on tuloksissamme hyvin alhainen, vanhempien käyttämistä kiusaamisen muodoista ei voi tehdä laajoja yleistyksiä. Verkkokiusaamisen muodoiksi haastateltavat mainitsivat kuitenkin häirinnän, haukkumisen, uhkailun, mustamaalaamisen ja opettajan työskentelytapojen epäilemisen.

Haastatteluissa tuli paljon esille samoja kiusaamisen muotoja ja väyliä kuin aiemmissa oppilaiden väliseen tai opettajiin kohdistuvaan verkkokiusaamiseen liittyvissä tutkimuksissa. Nuorten käyttämät verkkokiusaamisen muodot ovat haastateltavien käsitysten mukaan samankaltaisia kuin työpaikkakiusaamisen muodot. Välineinä nuoret käyttävät keskinäisessä verkkokiusaamisessaan muun muassa keskustelupalstoja, chat-keskusteluja, blogeja, henkilökohtaisia Internet-sivuja, sähköpostiviestejä, pelisivustoja ja sosiaalista mediaa, kuten Facebookia (Kowalski ym. 2008, 52–57; Mishna ym. 2010, 365; Sourander ym. 2010, 723–724). Näistä keskustelupalstat, sosiaalinen media ja sähköposti saivat useita mainintoja myös haastatteluissamme. On ymmärrettävää, että esimerkiksi pelisivustot ovat enemmän lasten ja nuorten paikka kiusata toisiaan kuin opettajia.

Kiusaajat käyttävät verkkokiusaamisessa viestejä, kuvia ja Internet-sivuja levittääkseen muun muassa huhuja ja salaisuuksia. Lisäksi he käyttävät niitä manipuloimiseen, uhrinsa nolaamiseen ja tehdäkseen kaikenlaista haittaa uhrilleen. (Raskauskas & Stoltz 2007, 2.) Kiusaamistarkoituksessa levitettyt kuvat ovat myös meidän tutkimuksessamme yksi oppilaiden yleisimmin käyttämä kiusaamismuoto. Oppilaiden keskinäiset kiusaamismuodot

eivät siis suuresti eroa niistä muodoista, joita he käyttävät opettajia kiusatessaan. Halventavat sähköpostiviestit sen sijaan olivat haastateltaviemme mielestä eniten aikuisten tapa kiusata opettajia.

Puhelin verkkokiusaamisen väylänä on hyvin yleinen aikaisemmissa tutkimuksissa. Se tulikin esille myös tutkimuksemme ensimmäisessä vaiheessa. Kuitenkin tutkimuksen toisessa vaiheessa hyvin harva haastateltava mainitsi puhelimen. Ensimmäisessä vaiheessa käytimme käsitettä häirintä viestintäteknologian välityksellä ja toisessa vaiheessa käsitettä verkkokiusaaminen. Verkkokiusaamisessa sana verkko liitetään helposti Internetiin, jolloin puhelinta ei osata yhdistää verkkokiusaamiseen. Tämä näkyy hyvin selvästi yhdessä haastattelussa, jossa luokanopettaja mainitsee puhelimen, mutta ei kuitenkaan liitä sitä verkkokiusaamiseen. Ehkä verkkokiusaaminen on terminä hieman harhaanjohtava. Samoin sana kiusaaminen on hyvin vahva verrattuna ensimmäisessä vaiheessa käyttämäämme termiin häirintä.

Sen lisäksi, että haastattelussa tuli paljon esille samoja asioita kuin aiemmissa tutkimuksissa, niissä mainittiin myös täysin uusia näkökulmia. Esimerkiksi Wilma mainittiin monessa haastattelussa. Tähän voi olla syynä se, että verkkokiusaamisesta tehdyt tutkimukset ovat pääosin ulkomaalaisia tai niissä on tutkittu oppilaiden välistä kiusaamista. Oppilaat eivät kuitenkaan käytä Wilmaa itse, vaan se on opettajan ja vanhempien välisen viestinnän väline. Myös meidän aineistossamme tämä näkyy niin, että opettajat tuntevat Wilman mahdollisuudet myös kiusaamistarkoituksessa paremmin kuin opiskelijat. Tosin viime aikoina on ollut julkisuudessa keskustelua siitä, että oppilaat ovat päässeet käsiksi Wilmatunnuksiin ja julkaisseet opettajan Wilmaan kirjoittamia viestejä Facebookissa, mikä tuli ilmi myös erään luokanopettajaopiskelijan haastattelussa.

8.2 Verkkokiusaamisen vieraus ja ajankohtaisuus

Tutkimuksemme toisessa vaiheessa alkuperäinen ajatuksemme oli tutkia luokanopettajien kokemuksia verkkokiusaamisesta. Emme kuitenkaan saaneet vastauksia opettajien verkkokiusaamiskokemuksista, vaikka OAJ:n tutkimus (2010) osoittaa, että opettajiin kohdistuu verkkokiusaamista. Myös mediassa käsitellään esiin tulleita uusia tapauksia aiheen tiimoilta ja aihe puhuttaa paljon. Kuitenkin vastauksia odottaessamme huomasimme, että käsite

verkkokiusaaminen on monelle vieras, samoin ylipäättään opettajiin kohdistuva kiusaaminen. Tämä tuli esiin myös haastattelussa, jossa luokanopettajaopiskelija sanoi suoraan mieltävänsä verkkokiusaamisen enemmän oppilaiden väliseksi kuin opettajiin kohdistuvaksi. Tutkittavien löytämisen haastavuuden takia päädyimme toteuttamaan tutkimuksen toisen vaiheen fenomenologisen tutkimuksen sijaan fenomenografisena. Näin ollen keskityimme kokemusten sijaan käsityksiin luokanopettajien verkkokiusaamisesta. Halusimme siis selvittää, kuinka tuttu käsite verkkokiusaaminen on niin luokanopettajille kuin luokanopettajaopiskelijoille.

Ehkä yksi syy sille, että emme löytäneet tutkittavia, joilla olisi kokemuksia verkkokiusatuksi joutumisesta, onkin se, että verkkokiusaaminen on käsitteenä vaikea yhdistää opettajiin. Näin päädyimme tutkimaan kokemusten sijaan käsityksiä siitä, mitä luokanopettajien verkkokiusaaminen on. Kiusaaminen käsite on niin voimakas, että opettajat eivät välttämättä ymmärrä tulleet kiusatuksi, vaikka ovat kokeneet verkkokiusaamiseksi luetavaa häirintää. Tämä tuli ilmi myös erään luokanopettajan haastattelussa, jossa hän ensin sanoi, ettei ole joutunut verkkokiusatuksi, mutta toi kuitenkin myöhemmin esiin oman sähköpostitse tapahtuneen kiusaamiskokemuksensa. Toinen haastateltu luokanopettaja taas ei uskonut verkkokiusaamisen olevan suuri ongelma omassa työyhteisössään. Hän kuitenkin myönsi, että saattaa olla vain asiasta tietämätön.

Monessa haastattelussa tuli ilmi, että vaikka opettajien verkkokiusaaminen on vieras aihe, siitä on kuultu mediasta. Viime aikoina eniten julkisuutta saanut tapaus on Alppilan koulusta Helsingistä. Yläkoulun opettaja erotettiin, koska hän väittelyn seurauksena poisti oppilaan ruokalasta voimakeinoin. Toinen oppilas oli kuvannut tilanteen ja julkaissut videon Internetissä. Toista loukkaavien, halventavien tai muutoin häiritsevien videoiden tai kuvien julkaiseminen Internetissä on yksi verkkokiusaamisen muoto. Tapauksen julkisuudella voi olla vaikutuksia opettajan maineeseen ja sitä kautta työn saantiin.

Kiusaamisella voi kuitenkin olla seurauksia myös muille kuin vain kiusatulle opettajalle. Eräs luokanopettajaopiskelija kuvaili kiusaamista lumipalloefektinä. Tämä kuvailu on hieman samanlainen kuin Isotalon (2006, 62-63) syöksykierräinen prosessi. Työyhteisössä on ratkaisemattomia ristiriitoja eikä edes opettajan työpaikan vaihto ratkaise tilannetta, jos alkuperäistä ristiriitaa ei ratkaista. Tilanne siis jatkuu samanlaisena kehänä, lumipal-

loefektinä. Tämä puolestaan osoittaa sen, kuinka tärkeää on, että opettajien verkkokiusaamiseen puututaan.

8.3 Ennaltaehkäisyn tärkeys

Haastatteluissa kysyimme tutkittavilta, onko heidän työyhteisössään tai koulutuksessaan puhuttu verkkokiusaamisesta. Trolleyn ja Hanelin (2010, 60) mukaan on erityisen tärkeää varmistaa koulun henkilökunnan tietämys siitä, mitä verkkokiusaaminen on. Kuitenkin haastatteluissamme ilmeni, että opettajiin kohdistuvasta verkkokiusaamisesta ei juuri puhuta. Kenenkään haastateltavan työyhteisössä tai oppilaitoksessa ei ollut puhuttu suoranaisesti verkkokiusaamisesta, mutta joitakin siihen liittyviä aiheita oli sivuttu. Erään luokanopettajan työpaikalla on keskusteltu siitä, onko kohtuullista, että kiusaajat käyttävät opettajien oikeita nimiä julkisilla keskustelupalstoilla. Toisella työpaikalla taas on puhuttu siitä, voiko Facebookissa tai Twitterissä ottaa oppilaita kaveriksi ja mitä siitä voi seurata.

Vaikka verkkokiusaamista ei juuri ole työpaikoilla käsitelty, yksi haastatelluista luokanopettajista uskoi oman työyhteisönsä tietämykseen siitä, mitä pitäisi tehdä, jos verkkokiusaamista ilmenisi. On hienoa, jos kyseisessä työyhteisössä tosiaan on tällainen tilanne, mutta ei voida olettaa, että kaikkialla olisi näin. Siksi opettajiin kohdistuvasta verkkokiusaamisesta tulisi keskustella ja pohtia, kuinka siihen voidaan puuttua. Opettajien kiusaamiseen tulisi puuttua yhtä lailla kuin oppilaidenkin. Amerikkalaisessa tutkimuksessa (2007) 37 % opettajista kertoi heidän työyhteisössään olevan viralliset säännöt ja puuttumiskeinot verkkokiusaamiseen (Shariff 2008, 157). Tutkimuksemme antaa kuitenkin viitettä siitä, että Suomessa verkkokiusaamiseen ei ole vielä osattu varautua.

Verkkokiusaamiseen puuttumisen ei pitäisi olla vain sitä, että puututaan kun kiusaamista ilmenee, vaan myös ennaltaehkäisy on tärkeää. Eräässä haastattelussakin tuli ilmi sen tärkeys, että työpaikalla pohditaan, miten kiusaaminen saataisiin kokonaan kitkettyä pois. Ennaltaehkäisyn olisi kuitenkin hyvä alkaa jo opettajankoulutuksessa. Tulevia opettajia tulisi valmistaa myös työn varjopuoliin ja haasteisiin. Näin heillä olisi jo työelämään mennessään tietämystä, jota he voisivat jakaa myös muulle työyhteisölle. Ennakolta varautuminen saattaa myös auttaa uusia opettajia jaksamaan paremmin työn mukanaan tuomia paineita. Kuitenkin kaikki haastateltavat luokanopettajaopiskelijat sanoivat, että heidän koulutuk-

sessaan ei ole käsitelty luokanopettajien verkkokiusaamista. Sen sijaan aihetta on sivuttu puhumalla esimerkiksi oppilaiden verkkokiusaamisesta ja oppilaiden keskinäisestä kiusaamisesta muutenkin. Opiskelijat kuitenkin toivoivat, että aihetta käsiteltäisiin enemmän luokanopettajan opinnoissa. Lisäksi eräs luokanopettaja korosti sitä, että jo opinnoissa tulisi painottaa, että opettajan ei pidä jäädä ongelmien kanssa yksin.

Aiheen käsittelyn puuttuminen luokanopettajan opinnoista näkyi haastatteluissa siten, että opiskelijat eivät osanneet nimetä niin paljon virallisia auttajatahoja kuin opettajat. Mielienkiintoista oli, että tämä ero näkyi jo valmistumassa olevien opiskelijoiden ja vasta vuoden työelämässä olleiden opettajien välillä. Selvästi työelämä siis osaltaan kouluttaa tämänkin asian suhteen. Ehkä näin on ymmärrettävissä myös yhden luokanopettajan luottamus siihen, että työyhteisö kyllä osaisi toimia kiusaamistilanteessa vaikka aiheesta ei varsinaisesti ollut keskusteltu.

8.4 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimuksen tarve

Luokanopettajien työpaikkakiusaamista ja siihen sisältyvää verkkokiusaamista on tutkittu melko vähän, minkä vuoksi katsomme tutkimuksemme olleen tarpeellinen. Useat julkisuuteen tulleet verkkokiusaamistapaukset osoittavat aiheen olevan ajankohtainen ja kasvava ongelma. Siksi aiheesta on tärkeää puhua kouluissa ja jo opettajankoulutuksessa sekä pyrkiä verkko- ja työpaikkakiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tutkimuksemme myötä huomasimme, että opettajilla on joiltain osin hieman enemmän tietoa verkkokiusaamisesta kuin opettajaopiskelijoilla. Käytännön työ siis lisää ymmärrystä tästäkin aiheesta. Kuitenkin olisi tärkeää, että jo valmistumassa olevilla opettajilla on selkeät käsitykset aiheesta ja siihen puuttumisesta, jotta ennaltaehkäisy ja nopea kiusaamiseen puuttuminen olisi mahdollista. Omien käsitysten tekeminen selväksi itselle on tärkeää, jotta opettaja osaisi kiusaamistilanteen kohdatessaan toimia. Myös käsitysten julkinen esille tuominen tutkimuksen myötä on tärkeää, sillä muut opettajat ja opiskelijat voivat peilata omia ajatuksiaan näihin käsityksiin.

Aiheen käsittelyn tärkeyden toi ilmi eräs vastaajammekin jo tutkimuksemme ensimmäisessä vaiheessa. Hänen mielestään tutkimukseen osallistuminen auttoi ymmärtämään, kuinka arvokasta on, ettei kiusata. Lisäksi tutkimus antoi lisätietoa siitä, kuinka monenlaisia kiusaamista voi olla. Tutkimuksestamme voi siis olla hyötyä luokanopettajille oman työ-

ilmapiirin arvioimiseen ja kiusaamisen tunnistamiseen. Toisaalta kiusaamista ei tulisi esiintyä lainkaan ja onkin tärkeää pohtia, miten sitä voisi ehkäistä. Työpaikkakiusaamista tutkimalla ja tuomalla ilmiö esiin voidaan edesauttaa sen ehkäisyä kouluissa sekä luoda avoin ja terve työilmapiiri. Tärkeää on pyrkiä muuttamaan työpaikkakiusaajien asenteet kiusaamista kohtaan keskustelemalla aiheesta.

Tutkimus on antanut meille tulevana luokanopettajina paljon lisätietoa työpaikkakiusaamisesta ja siihen liittyen verkkokiusaamisesta. Tämä tieto auttaa meitä kiusaamisen tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa, on kiusaaminen sitten opettajiin kohdistuvaa tai oppilaiden keskinäistä kiusaa. Tutkimusprosessimme on auttanut meitä kehittämään omaa opettajuuttamme myös mediakasvatuksen osalta. Viestintä ja mediataito kuuluvat opetussuunnitelmaan yhtenä aihekokonaisuutena ja ovat siksi tärkeitä aiheita opettajan hallita ja ymmärtää. Opettajan oma ymmärrys auttaa häntä selventämään Internetin käyttäytymissääntöjä myös oppilaille. Lapset käyttävät nykyään Internetiä niin koulussa kuin vapaaajallakin jo hyvin nuorena. Internetin käyttöä ei kuitenkaan seurata ja ohjata yhtä paljon suhteessa käytön määrään. Vanhemmillä ei aina ole aikaa tai osaamista käytön valvontaan. Vanhemmat eivät välttämättä myöskään ole tietoisia kaikista Internet-ympäristöjen mahdollistamasta negatiivisesta toiminnasta, kuten verkkokiusaamisesta. Tämä tutkimus antaa opettajille tietoa, jota he voivat välittää oppilaille ja myös vanhemmille.

Oppilaat lukeutuivat sekä vastaajiemme kokemuksissa että käsityksissä kahden yleisimmän kiusaajatahon joukkoon. Kuitenkin oppilaiden kiusan tahallisuutta epäiltiin, ja se nähtiin lähinnä ymmärtämättömyytenä ja typeryytenä. Mediakasvatukseen panostamalla tätä ymmärtämättömyydestä johtuvaa kiusaamista voitaisiin vähentää. Kuitenkaan kiusaamisen ei voi aina ajatella johtuvan ymmärtämättömyydestä. Kiusaamisen taustalla voi olla myös esimerkiksi lapsen yleinen pahoinvointi, sosiaalinen paine tai jokin ongelma oppilas-opettaja -suhteessa. Tällöin on tärkeää, että koulussa puhutaan yleisesti kiusaamisesta ja sen vaikutuksista. Koulussa tulisi vallita yhteinen näkemys siitä, että niin oppilaiden keskinäinen kuin opettajiin kohdistuva kiusa on väärin.

Työpaikkakiusaaminen aiheena on hyvin laaja ja sisältää näin ollen monia ulottuuksia. Sitä on siis mahdollista tutkia monelta eri kannalta ja keskittyä moniin eri osa-alueisiin. Myös verkkokiusaamisen osalta on mahdollista keskittyä tarkemmin eri näkökulmiin. Esimerkiksi verkkokiusaamisen syiden ja motiivien sekä seurausten tarkempi tut-

kiminen auttaisi kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa. Tutkimus voisi antaa konkreettisia välineitä kouluille verkkokiusaamistapausten selvittämiseen ja helpottaa siitä puhumista työyhteisössä. Toisaalta meitä jäi vielä kiinnostamaan verkkokiusaamiskokemusten tutkiminen. Kokemusten tutkiminen toisi tutkimuksen enemmän syvyyttä verrattuna käsitysten tutkimiseen. Lisäksi kokemusten esille tuominen voisi saada työnantajat tarttumaan paremmin ongelmaan.

Lähteet

- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjayhtymä Oy. 114–160.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Alkula, T., Pöntinen, S., Ylöstalo, P. & Söderström, W. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.
- Ang, R. P. & Goh, D. H. 2010. Cyberbullying among adolescents. The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry and Human Development*. 41/4, 387-397. Viitattu 19.10.2012
<http://www.springerlink.com/content/m055863451520vj2/fulltext.pdf>
- Blase, J.J. & Blase, J.R. 2006. Teachers' perspectives on principal mistreatment. *Teacher Education Quarterly* 33 (4), 123-142. Viitattu 20.1.2012
<http://search.proquest.com/docview/222853067/fulltextPDF/1346154EDC468E843AB/11?accountid=11774>
- Einarsen, S. 1999. The Nature and Causes of Bullying at Work. *International Journal of Manpower*, 20, ½, 16–27. Viitattu 19.1.2012 <http://www.emeraldinsight.com/>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- ETUCE = European Trade Union Committee for Education. 2009. Report on the EDUCE survey on cyber-harassment. Viitattu 23.10.2012
http://teachersosh.homestead.com/Publications/Report_on_the_1st_ETUCE_survey_on_Cyber_Harassment_final_ENG.pdf s. 1-32
- Fisher, K. & Kettl, P. 2003. Teachers' perceptions of school violence. *Journal of Pediatric Health Care*, 17 (2), 79–83. Viitattu 19.1.2012
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0891524502883201>
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. 2010. Cyberbullying. Identification, prevention, and response. Viitattu 26.11.2012

http://www.cyberbullying.us/Cyberbullying_Identification_Prevention_Response_Fact_Sheet.pdf

- Hirsjärvi, S, Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Hämäläinen, K. & Sava, I. 1989. Koulun ihmissuhteet ja niiden kehittäminen. Jyväskylä: Gummerus.
- Innola, M. & Mikkola, A. 2009. Opettajatarpeet nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa T. Kumpulainen (toim.) Opettajat Suomessa. Helsinki: Opetushallitus, 115–123. Viitattu 28.12.2011
http://www.opetushallitus.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/46467_Opettajat_Suomessa_2008.pdf
- Isotalo, P. 2006. Lehtori Janssonin kiusaus: fenomenografinen näkökulma opettajien käsitelmiin opettajien välisen työpaikkakiusaamisen syistä, seurauksista ja ennaltaehkäisystä. Turun yliopisto. C 243.
- Järvinen, P. & Järvinen, A. 2004. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kalliala, E. & Toikkanen, T. 2009. Sosiaalinen media opetuksessa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Kaitainen, K. & Vintturi, S. 1999. Työpaikkakiusaaminen opettajayhteisöissä. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 2.1.2012
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/10450>
- Kaivola, T. 2003. Työpaikan ihmissuhteet. Helsinki: Kirjapaja.
- Kauppi, Teemu. 2006. Opettajiin kohdistuva henkinen väkivalta. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Puheviestintä. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 1.1.2012
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/11209>
- Kauppi, T. & Pörhölä, M. 2009. Harrassment experienced by school teachers from students: A review of the literature. Teoksessa T.A. Kinney & M. Pörhölä (toim.) Anti and pro-social communication: Therories, methods, and application (Language as social action). New York: Peter Lang, 49–58.
- Kauppi, T. & Pörhölä, M. 2010. Peruskoulun opettajat oppilaidensa kiusaamina: kiusaamisen muodot, kohteena olevat opettajat ja kiusaavat oppilaat. Työelämän tutkimus, 8(2). Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, 131–144. Viitattu 27.12.2011.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/26830/Kauppi_P%c3%b6rh%c3%b6l%c3%a4%202010.pdf?sequence=1

- Keashly, L. & Jagatic, K. 2002. By any other name: American perspectives on workplace bullying. Teoksessa S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf & C.L. Cooper (toim.) *Bullying and emotional abuse in the workplace*. London: Taylor & Francis, 31–61. Viitattu 27.12.2011 <http://www.dawsonera.com/depp/reader/Home.html>
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. & Agatston, P. W. 2008. *Cyber Bullying*. USA: Blackwell Publishing.
- Kuula, A. 2011. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lahelma, E. 1996. Vallan haastamista?: Opettajien kokemuksia oppilaiden sukupuolisesta häirinnästä. *Kasvatus*, 5, 478–488. Viitattu 22.1.2012 <http://elektra.helsinki.fi/se/k/0022-927-x/27/5/vallanha.pdf>
- Lahti, A. & Louhiranta, P. 1999. Miksi minä? Opettajien työpaikkakiusaaminen sen uhreiksi joutuneiden näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 2.1.2012 <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/10428>
- Lahtinen, N. & Haanpää, S. 2012. Juridinen näkökulma opettajan toimintaan sosiaalisessa mediassa. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) *Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–52.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Lehto, A-M. & Sutela, H. 2004. *Uhkia ja mahdollisuuksia. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2003*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, A-M. & Sutela, A. 2009. *Three decades of working conditions: findings of Finnish Quality of Work Life Surveys 1977-2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Leymann, H. 1986. *Vuxenmobbing. Om psykiskt våld i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Li, Q. 2007. New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777–1791. Viitattu 19.10.2012 <http://ac.els->

cdn.com/S0747563205000889/1-s2.0-S0747563205000889-main.pdf?_tid=4863a64c-19e6-11e2-b68c-00000aacb35d&acdnat=1350648942_3b2d9a0c1ce414060d717b02db8a90d3

Lipponen, A. 2008. Uusi opettaja – uhka vai mahdollisuus? Työpaikkakiusaaminen työuran alussa olevan opettajan kokemana. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 28.12.2011

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18760/URN_NBN_fi_jyu-200807235614.pdf?sequence=1

Luukkainen, O. 2012. Eettisyys on aina keskeinen osa opettajan ammattia. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa. Jyväskylä: PS-kustannus, 39–44.

MacIntosh, J. 2005. Experience of workplace bullying in a rural area. *Issues in Mental Health Nursing* 26 (9), 893–910. Viitattu 20.1.2012

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=9c35bbeb-01ee-498c-ace3-63837748bcba%40sessionmgr113&vid=4&hid=112>

Marton, F. & Pong, W.Y. 2005. On the unit of description in phenomenography. *Higher international research & development*. 24(4). 335–348. Viitattu 14.3.2013.

<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07294360500284706?&userIP=130.234.68.44>

McQuade, S. C., Colt, J. P. & Meyer, N. B.B. 2009. *Cyber Bullying. Protecting kids & adults from online bullies*. London: Praeger.

Metsämuuronen, J. 2005. 3. laitos. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Metsämuuronen, J. 2008. 3. uudistettu painos. Laadullisen tutkimuksen perusteet. *Metodologia -sarja 4*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J. & Solomon, S. 2010. Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80 (4), 362–374. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x/pdf>

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x/pdf>

- Multisilta, J. 2012. Sosiaalinen media ja verkkovideot viihteessä ja oppimisessa. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–84.
- Mustonen, A. & Peura, J. 2007. Netin kuvagalleriat nuorten elämässä. Nettikyselyn tuloksia 2007. Tulosten vertailua 2007 ja 2007. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Viitattu 19.10.2012
<http://www.mll.fi/@Bin/11904188/Netin+kuvagalleriat+nuorten+el%C3%A4m%C3%A4ss%C3%A4.pdf>
- Mäntymäki, M. 2012. Lapset ja nuoret sosiaalisessa mediassa. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–22.
- Niemi, H. 2012. Opettajan vastuun rajat ja rajattomuus sosiaalisen median keskellä. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Tykkää tästä! Opettajan ammattietiikka sosiaalisen median ajassa. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–38.
- Niinimäki, J. & Tenno, T. 2011. Sosiaalisen median edut ja haasteet ammatillisessa opetuksessa. Teoksessa P. Ihanainen, P. Kalli & K. Kiviniemi (toim.) Sosiaalinen media ja verkostoituminen. Tampere: Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö OKKA, 111–127.
- Niskanen, S. 2009. Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 89–114.
- OAJ = Opetusalan ammattijärjestö. 2010. Nettikiusaaminen häiritsee suurta joukkoa opettajia. Tiedote. Viitattu 19.10.2012.
http://www.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,4805180&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Keuruu: Otava.
- Pahkinen, E. & Lehtonen, R. 1989. Otanta-asetelmat ja tilastollinen analyysi. Helsinki: Gaudeamus.
- Patchin J. W. & Hinduja S. 2006. Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. Youth Violence and Juvenile Justice, 4 (2), 148–169. Viitattu 19.10.2012 <http://yvj.sagepub.com/content/4/2/148.full.pdf+html>

- Polo, S. 2011. Narsisti esimiehenä: miten vapauduin työpaikkahelvetistä. Helsinki: Minerva.
- Pörhölä, M. & Kinney, T. A. 2010. Bullying: contexts, consequences, and control. Barcelona: Editorial Aresta.
- Rainivaara, S. 2009. Workplace bullying relationships. Teoksessa Kinney, T.A. & Pörhölä, M. (toim.) Anti and pro-social communication: Theories, methods, and application (Language as social action). New York: Peter Lang, 59–70.
- Rantala, T. & Keskinen, S. 2005. ”Ei meidän koulussa... eihän?” Opettajat oppilaiden kiusaamina. Teoksessa S. Keskinen (toim.) Valta, kilpailu ja kiusaaminen opettajan työssä: artikkelisarja. Helsinki: Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö OKKA, 120–160.
- Raskauskas, J. & Stoltz, A. 2007. Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564-575. Tulostettu 19.10.2012.
- Reinboth, C. 2006. Tunnista ja torju työpaikkakiusaaminen. Helsinki: Yrityskirjat Oy.
- Rossi-Kemppainen, P. 1998. Työpaikkakiusaaminen kouluissa: kiusattujen opettajien näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro Gradu -tutkielma. Viitattu 27.12.2011. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/8877>
- Shariff, S. 2008. Cyber-bullying. Issues and solutions for the school, the classroom and the home. New York: Routledge.
- Sivunen, A. 2007. Vuorovaikutus, viestintäteknologia ja identifioituminen hajautetuissa tiimeissä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Humanities* 79. Viitattu 15.10.2012.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13425/9789513930462.pdf?sequence=1>
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M. & Helenius, H. 2010. Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 67 (7), 720-728.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Tasala, M. 1997. Työpaikkakiusaamisen noidankehät. Jyväskylä: SMS-julkaisut.

- Terry, A. A. 1998. Teachers as targets of bullying by their pupils: A study to investigate incidence. *British Journal of Educational Psychology*, 68(2), 255-268. Viitattu 19.1.2012 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2044-8279.1998.tb01288.x/pdf>
- Trolley, B. C. & Hanel, C. 2010. *Cyber kids, cyber bullying, cyber balance*. USA: Corwin.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Varhama, L. 2008. *Bullying and other dysfunctional behaviour at the workplace and at school*. Turun yliopisto. Faculty of Social and Caring Sciences. Väitöskirja. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Varto, J. 1996. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vartia, M. 1994. Työpaikan ihmissuhteet ja konfliktitilanteiden käsittely. Teoksessa Lindström, K. (toim.) *Terve työyhteisö – kehittämisen malleja ja menetelmiä*. Helsinki: Työterveyslaitos, 196–210.
- Vartia, M. & Hyyti, J. 2002. Gender differences in workplace bullying among prison officers. *European Journal of Work and Organizational psychology* 11 (1), 113-126. Viitattu 20.1.2012 <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=550e8abe-4a80-4e0b-b78e-d591153c1bd9%40sessionmgr110&vid=4&hid=112>
- Vartia, M. & Paananen, T. 1992. *Henkinen väkivalta työssä*. Katsauksia 118. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Vartia, M. & Perkka-Jortikka, K. 1994. *Henkinen väkivalta työpaikoilla*. Työyhteisön hyvinvointi ja sen uhat. Tampere: Gaudeamus.
- Williams, K. & Guerra, N. 2007. Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 14-21. Viitattu 19.10.2012 http://ac.els-cdn.com/S1054139X0700362X/1-s2.0-S1054139X0700362X-main.pdf?_tid=75b30a8a-19e5-11e2-bcb9-00000aacb35f&acdnat=1350648588_76c105dd41b8d16e3c62275726dcfb26

Muut lähteet

Metka, mediakasvatuskeskus <http://www.mediametka.fi>

Opetusalan ammattijärjestö OAJ

http://www.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,710881&_dad=portal&_schema=PORTA

L

Opetushallitus http://www.edu.fi/tvt_opetuksessa

Opetusministeriö <http://www.kivakoulu.fi/>

Poliisi <http://www.poliisi.fi/irc-galleria>

Poliisi www.poliisi.fi/nettipoliisi

StarSoft, <https://wilma.jkl.fi>

Viestintävirasto <http://www.tietoturvakoulu.fi/oppilaille/nuortennetiketti.html>

Liitteet

Liite I Haastattelurunko

Ikä

Sukupuoli

Kuinka kauan olet ollut työelämässä/ opettajankoulutuksessa?

Mitä luokanopettajien verkkokiusaaminen mielestäsi on?

Oletko itse törmännyt (nähty, kuullut, kokenut, tiedät jonkun kollegan, joka kokenut...) luokanopettajien verkkokiusaamiseen?

Onko työyhteisössäsi/ kursseilla tai muiden opiskelijoiden kesken puhuttu verkkokiusaamisesta?

Ketkä kiusaavat luokanopettajia verkossa?

Millaista verkkokiusaaminen mielestäsi on, kun oppilaiden vanhemmat kiusaavat luokanopettajaa?

Millaista?

Miten kiusaaminen tapahtuu?

Millaista verkkokiusaaminen mielestäsi on, kun oppilaat kiusaavat luokanopettajaa?

Millaista?

Miten kiusaaminen tapahtuu?

Millaista verkkokiusaaminen mielestäsi on, kun kollegat kiusaavat luokanopettajaa?

Millaista?

Miten kiusaaminen tapahtuu?

Miten nämä eri kiusaajatahojen tavat kiusata luokanopettajaa eroavat toisistaan?

Mitä haittoja verkkokiusaamisesta voisi olla luokanopettajalle?

Entäpä työyhteisölle?

Mitä tekisit, jos joutuisit verkkokiusatuksi (tulevassa ammatissasi)? Miten puuttuisit, jos näkisit verkkokiusaamista?

Kehen ottaisit yhteyttä?

Kenelle kertoisit?

Onko jotain lisättävää tai muuta aiheeseen liittyvää sanottavaa tai kysyttävää?

Liite II Kyselylomake

Page 1 of 8

Hyvä luokanopettaja. Olemme luokanopettajaopiskelijoita Jyväskylän yliopistosta ja teemme kandidaatin tutkielmaa luokanopettajien työpaikkakiusaamisesta. Luokanopettajien työpaikkakiusaaminen on yleinen, mutta vähän tutkittu ilmiö. Tulevina luokanopettajina olemme kiinnostuneita opettajien työhyvinvoinnista. Vastauksenne on meille tärkeä, jotta saamme tuotettua uutta, tärkeää tietoa ilmiöstä. Toivomme teidän vastaavan kysymyksiin totuudenmukaisesti. Tietoja käytetään luottamuksellisesti ja täysin anonyymisti.

Halutessanne voitte kysyä meiltä lisää tutkimuksesta sähköpostiosoitteesta elina.k.laurila@student.jyu.fi tai ohjaajaltamme Ulla-Maija Vallealalta osoitteesta ulla.valleala@jyu.fi.

Kiittäen Elina Laurila ja Elina Tähti.

PAGE

SUKUPUOLI

Sukupuoli

Nainen

Mies

IKÄ

Ikä

TYÖSUHDE

Kuinka kauan olet työskennellyt yhtäjaksoisesti nykyisessä työpaikassasi?

< 2 vuotta

2-5 vuotta

6-10 vuotta

> 10 vuotta

LUOKKA

Millä luokka-asteella toimit opettajana?

<http://mrinterview2.ad.jyu.fi/SPSSMR/InterviewBuilder/printpreview.aspx> 13.3.2012

MAAKUNTA

Missä maakunnassa asut?

- Uusimaa
 Varsinais-Suomi
 Satakunta
 Kanta-Häme
 Etelä-Karjala
 Etelä-Pohjanmaa
 Etelä-Savo
 Pohjois-Savo
 Kainuu
 Keski-Pohjanmaa
 Keski-Suomi
 Kymenlaakso
 Lappi
 Pirkanmaa
 Pohjanmaa
 Pohjois-Karjala
 Pohjois-Pohjanmaa
 Päijät-Häme

PAGE1

ESIMIES3

Millaista työpaikkakiusaamista olet kokenut opettajana työskennellessäsi ESIMIEHEN taholta?

	En ole kokenut	Olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa	Olen kokenut kuukausittain	Olen kokenut viikoittain	Olen kokenut päivittäin
Työtehtävien sisällön ja/ tai määrän muuttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Suosikkijärjestelmän käyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedon salailu	☐	☐	☐	☐	☐
Työtaitojen arvostelu	☐	☐	☐	☐	☐
Luotettavuuden	☐	☐	☐	☐	☐

kyseenalaistaminen					
Virkavirheen etsiminen	☐	☐	☐	☐	☐
Pyyntöjen tyrmääminen	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaiden ja/ tai vanhempien vetäminen mukaan kiusaamiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökohtaisten ominaisuuksien pilkkaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Vakaumukseen kohdistuva kiusaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Yksityiselämän kritisointi	☐	☐	☐	☐	☐
Perättömien juorujen levittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Syntipukiksi tekeminen	☐	☐	☐	☐	☐
Pilkkaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Uhkailu ja/ tai huutaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Merkitsevät silmäykset ja ilmeet	☐	☐	☐	☐	☐
Hymähtely	☐	☐	☐	☐	☐
Keskeyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Ajatusten ja tunteiden vähättely	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveyden kyseenalaistaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusaamisen passiivinen hyväksyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kokouksiin tai muihin yleisiin tapahtumiin kutsumatta jättäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Puhumattomuus	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysisellä väkivallalla uhkailu	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysiset hyökkäykset	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaava ja/ tai vihamielinen seksuaalissävytteinen viestintä	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkonäköön liittyvät huomautukset	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajan					

seksuaaliseen
käyttäytymiseen
liittyvät väitteet

ESIMIES2

**Oletko kokenut muita työpaikkakiusaamisen muotoja
esimiehen taholta? Mitä?**

PAGE2

KOLLEGAT

**Millaista työpaikkakiusaamista olet kokenut opettajana
työskennellessäsi KOLLEGAN taholta?**

	En ole kokenut	Olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa	Olen kokenut kuukausittain	Olen kokenut viikoittain	Olen kokenut päivittäi
Työtehtävien sisällön ja/ tai määrän muuttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Suosikkijärjestelmän käyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedon salailu	☐	☐	☐	☐	☐
Työtaitojen arvostelu	☐	☐	☐	☐	☐
Luotettavuuden kyseenalaistaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Virkavirheen etsiminen	☐	☐	☐	☐	☐
Pyyntöjen tyrmääminen	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaiden ja/ tai vanhempien vetäminen mukaan kiusaamiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökohtaisten ominaisuuksien pilkkaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Vakaumukseen kohdistuva kiusaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Yksityiselämän kritisointi	☐	☐	☐	☐	☐

Perättömien juorujen levittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Syntipukiksi tekeminen	☐	☐	☐	☐	☐
Piikkaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Uhkailu ja/ tai huutaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Merkitsevät silmäykset ja ilmeet	☐	☐	☐	☐	☐
Hymähtely	☐	☐	☐	☐	☐
Keskeyttäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Ajatusten ja tunteiden vähättely	☐	☐	☐	☐	☐
Mielenterveyden kyseenalaistaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusaamisen passiivinen hyväksyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kokouksiin tai muihin yleisiin tapahtumiin kutsumatta jättäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Puhumattomuus	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysisellä väkivallalla uhkailu	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysiset hyökkäykset	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaava ja/ tai vihamielinen seksuaalissävyytteinen viestintä	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkonäköön liittyvät huomautukset	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajan seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvät väitteet	☐	☐	☐	☐	☐

KOLLEGAT2

Oletko kokenut muita työpaikkakiusaamisen muotoja kollegoiden taholta? Mitä?

PAGE3

OPPILAAT

Millaista työpaikkakiusaamista olet kokenut opettajana työskennellessäsi OPPILAIDEN taholta?

	En ole kokenut	Olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa	Olen kokenut kuukausittain	Olen kokenut viikoittain	Olen kokenut päivittäin
Uhkailu	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaavat viisit	☐	☐	☐	☐	☐
Yksityisasioiden levittely	☐	☐	☐	☐	☐
Nimittely	☐	☐	☐	☐	☐
Irvailu	☐	☐	☐	☐	☐
Asiattomat kommentit	☐	☐	☐	☐	☐
Karkea kielenkäyttö	☐	☐	☐	☐	☐
Tahallinen nenäkäs käytös	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaava elehdintä	☐	☐	☐	☐	☐
Kieltäytyminen yhteistyöstä opettajan kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Piiloutuminen	☐	☐	☐	☐	☐
Toistuva myöhästely oppitunnilta	☐	☐	☐	☐	☐
Opetustilanteen häirintä opettajaa kiusatakseen	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysisellä väkivallalla uhkaaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysiset hyökkäykset	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaava ja/ tai vihamielinen seksuaalissävytteinen viestintä	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkonäköön liittyvät huomautukset	☐	☐	☐	☐	☐
Opettajan seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvät väitteet	☐	☐	☐	☐	☐
Sähköpostitse häiritseminen	☐	☐	☐	☐	☐
Muu Internetin välityksellä tapahtuva häirintä	☐	☐	☐	☐	☐
Häirintä puhelimitse	☐	☐	☐	☐	☐

- (esim. pilapuhelut)
- Kirjoittelu opettajista yleisiin tiloihin
- Törkeyksien huutelu opettajan kodin edessä
- Opettajan omaisuuden vahingoittaminen

OPPILAAT2

Oletko kokenut muita työpaikkakiusaamisen muotoja oppilaiden taholta? Mitä?

PAGE4

VANHEMMAT

Millaista työpaikkakiusaamista olet kokenut opettajana työskennellessäsi OPPILAIDEN VANHEMPIEN taholta?

	En ole kokenut	Olen kokenut harvemmin kuin kerran kuukaudessa	Olen kokenut kuukausittain	Olen kokenut viikoittain	Olen kokenut päivittäin
Nimittely	☐	☐	☐	☐	☐
Uhkailu	☐	☐	☐	☐	☐
Asiattomat kommentit	☐	☐	☐	☐	☐
Ajatusten ja tunteiden vähättely	☐	☐	☐	☐	☐
Kieltäytyminen yhteistyöstä	☐	☐	☐	☐	☐
Työtaitojen arvostelu	☐	☐	☐	☐	☐
Luotettavuuden kyseenalaistaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Pyyntöjen tyrmäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Loukkaava ja/ tai vihamielinen seksuaalissävytteinen viestintä	☐	☐	☐	☐	☐
Ulkonäköön liittyvät	☐	☐	☐	☐	☐

☐	huomautukset	☐	☐	☐	☐	☐
☐	Opettajan
seksuaaliseen
käyttäytymiseen
liittyvät väitteet	☐	☐	☐	☐	☐
☐	Sähköpostitse
häiritseminen	☐	☐	☐	☐	☐
☐	Puhelimitse
häiritseminen	☐	☐	☐	☐	☐

VANHEMMAT2

**Oletko kokenut muita työpaikkakiusaamisen muotoja
opillaiden vanhempien taholta? Mitä?**

Miltä työpaikkakiusaamista olet kokenut opettajan
työkannalla OPIILAJDEN VANHEMPIEN TAHOLTA?

Olet kokenut häiritsemistä koko koulukauden kautta	Olet kokenut häiritsemistä jossain vaiheissa koulukautta	Olet kokenut häiritsemistä jossain vaiheissa koulukauden alussa	Ei ole kokenut häiritsemistä	Ei ole kokenut häiritsemistä	
☐	☐	☐	☐	☐	Ulkonaan liittyvät
☐	☐	☐	☐	☐	viestintä
☐	☐	☐	☐	☐	seksuaaliväkivalta
☐	☐	☐	☐	☐	vihamielinen lausunto
☐	☐	☐	☐	☐	Lausunto josta tyrmäytettiin
☐	☐	☐	☐	☐	Pyynnön käsittely
☐	☐	☐	☐	☐	Kyseenotus
☐	☐	☐	☐	☐	Luottavuuden käsittely
☐	☐	☐	☐	☐	Työajan arvostelu
☐	☐	☐	☐	☐	Yhteistyö
☐	☐	☐	☐	☐	Käytännön tuntien väistyminen
☐	☐	☐	☐	☐	Ajatus ja kommentit
☐	☐	☐	☐	☐	Asiatomat urkailu
☐	☐	☐	☐	☐	Urkailu
☐	☐	☐	☐	☐	Kiitellyt